МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЛУГАНСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ІМЕНІ Е.О. ДІДОРЕНКА

# ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ АБО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТУ ЛІСУ

**Практичний порадник**

за редакцією
кандидата юридичних наук,
професора Володимира КОВАЛЕНКА
та доктора юридичних наук,
професора Євгена ПИСЬМЕНСЬКОГО

Івано-Франківськ
2023

**УДК : 343.77: 343.12(075)(477)**
**Д81**

**Автори:**
Євген ПИСЬМЕНСЬКИЙ – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри поліцейської діяльності Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка ДонДУВС (розділ 1); Артем КОВАЛЕНКО – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри поліцейської діяльності Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка ДонДУВС (розділ 2 у співавторстві з О. Пилипенко); Олена ПИЛИПЕНКО – кандидатка юридичних наук, адвокатка (розділ 2 у співавторстві з А. Коваленком; розділ 3; розділ 4 у співавторстві з О. Агарковою; розділ 5 у співавторстві з С. Головкіним; розділ 6 у співавторстві з В. Коваленком); Ольга Агаркова – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри поліцейської діяльності Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка ДонДУВС (розділ 4 у співавторстві з О. Пилипенко); Сергій ГОЛОВКІН – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри поліцейської діяльності Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка ДонДУВС (розділ 5 у співавторстві з О. Пилипенко); Володимир КОВАЛЕНКО – кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка ДонДУВС (розділ 6 у співавторстві з О. Пилипенко)

**Рецензенти:**
Роман МОВЧАН – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса; Олексій ОДЕРІЙ – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Донецького державного університету внутрішніх справ; Антон ПРОКОПЕНКО – підполковник поліції, начальник відділу розслідування злочинів загальнокримінальної спрямованості слідчого управління ГУНП в Луганській області

*Рекомендовано до друку Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ (протокол № від 30.08.2023 року)*

**Д81 Досудове розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу : практ. порадник** / Є. О. Письменський, А. В. Коваленко, О. М. Пилипенко та ін.; за ред. проф. В. В. Коваленка та проф. Є. О. Письменського. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2023. 204 с.

УДК : 343.77: 343.12(075)(477)

ISBN 978-617-8128-28-9

Практичний порадник присвячений розгляду ключових питань, що виникають при здійсненні досудового розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу (ст. 246 КК України). Розрахований на працівників органів правопорядку та прокуратури, суддів, здобувачів вищої освіти, а також усіх, хто цікавиться сучасними проблемами розслідування кримінальних правопорушень.

## ЗМІСТ

# ПЕРЕДМОВА

На сьогодні кримінальні правопорушення проти довкілля відносяться до категорії одних із найбільш поширених видів кримінально караної поведінки, що підтверджується даними прокурорської і судової статистики. Зокрема, у 2022 р. зареєстровано 4 018 кримінальних правопорушень проти довкілля, з-поміж яких стабільним лідером за ключовими показниками є незаконна порубка лісу (2 454 кримінальних правопорушень обліковано та 502 особи засуджено)[1]. Отже, якісне та швидке розслідування цього кримінального правопорушення слушно вважається пріоритетним завданням для Національної поліції України.

Водночас, за даними дослідників, боротьба з незаконними порубками, незаконним перевезенням, зберіганням, збутом лісу та іншими правопорушеннями проти довкілля характеризується незначною ефективністю, що частково зумовлюється низьким професійним рівнем працівників правозастосовних органів, які протидіють цьому негативному соціальному явищу, а також відсутністю умов і можливостей здійснювати фахову перепідготовку за місцем роботи. Аналіз результатів проведеного анкетування працівників органів досудового розслідування підрозділів Національної поліції України підтвердив зазначене: 152 опитаних (76 %) заявили, що їм доводилося вирішувати питання, пов'язані з кваліфікацією незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, 48 респондентів (23 %) такої практики не

[1] Дані отримані з використанням інтерактивного довідника «Протидія злочинності в Україні: інфографіка» (М. Карчевський) URL : https://ioyfgl-nikolay-karchevskiy.shinyapps.io/ukraine2022/_w_b03305a2/#tab-7463-1.

мали, а 102 співробітники (67 %) відповіли, що вони зазнавали труднощів при кваліфікації злочинів проти довкілля[2].

Зважаючи на викладене, автори поставили за мету підготувати практичний порадник з досудового розслідування незаконної порубки лісу, що сприяв би підвищенню ефективності протидії відповідної категорії кримінальних правопорушень. На противагу іншим аналогам, ця праця також ураховує особливості умов воєнного стану, які суцільно відбиваються на процесі діяльності органів та підрозділів Національної поліції.

Пропонований практичний порадник «Досудове розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу» допоможе уникнути типових слідчих помилок у процесі розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України; навчить правильно кваліфікувати це кримінальне правопорушення; підкаже, які саме слідчі (розшукові) та процесуальні дії мають проводитися у зазначеній категорії кримінальних проваджень; дасть змогу з'ясувати специфіку розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу (далі – незаконна порубка лісу), що виникає в умовах воєнного стану.

У розділі «Засади кримінально-правової кваліфікації незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу (ст. 246 КК України)» викладено загальні положення здійснення кримінально-правової кваліфікації цього злочину, які рекомендується враховувати протягом досудового розслідування; визначаються особливості такої кваліфікації за кожним з елементів складу кримінального правопорушення (об'єктом, об'єктивною

---

[2] Будяченко О. М. Кримінальна відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2020. С. 170.

стороною, суб'єктом, суб'єктивною стороною). До пояснень наводяться приклади (з матеріалів судових справ), за якими можна простежити правильні та помилкові підходи до кваліфікації незаконної порубки лісу.

Відповіді на питання щодо того, якими є типові джерела інформації про ознаки вчинення правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України, можна знайти в другому розділі «Алгоритм першочергових дій під час розслідування злочину, передбаченого ст. 246 КК України». Крім цього, у ньому подано узагальнений алгоритм дій на початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу.

Орієнтиром для доказування під час досудового розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень є перелік обставин, котрі підлягають доказуванню, про що вказано в третьому розділі роботи.

Водночас знання послідовності та значущості тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії не завжди є запорукою ефективного розслідування, адже помилки можуть трапитися вже в процесі їх проведення, особливо якщо йдеться про процесуальну фіксацію предмета чи знаряддя вчинення розглядуваного злочину. Відповідну інформацію містить розділ «Особливості вилучення, накладення арешту та зберігання предмета й знарядь злочину, передбаченого ст. 246 КК України».

Невід'ємним елементом досудового розслідування незаконної порубки лісу є проведення такої слідчої (розшукової) дії, як допит. Аби запобігти прикрим випадкам неправильного проведення цієї дії і не втратити важливий засіб доказування, радимо прочитати розділ «Особливості проведення допиту в кримінальних провадженнях про злочин, передбачений ст. 246 КК України».

Як правильно визначити предмет судової експертизи, сформулювати питання експерту та підготувати відповідні об'єкти, які

мають бути направлені в розпорядження експерта тощо, дасть відповідь наступний розділ – «Підготовка та призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях про злочин, передбачений ст. 246 КК України».

Нелегким завданням для багатьох слідчих є здійснення досудового розслідування незаконної порубки лісу в умовах воєнного стану. Коло найскладніших випадків, з якими можна стикнутися за таких обставин, наведено і післямові.

Практичний порадник поєднує загальнотеоретичні положення з чітко вираженими прикладними елементами, забезпечує тісні міжпредметні зв'язки, містить конкретні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності діяльності Національної поліції України щодо розслідування незаконної порубки лісу.

Книга розрахована на початківців. Однак буде корисною і для досвідчених фахівців, які розширять своє уявлення про сучасні особливості досудового розслідування незаконної порубки лісу. Вона орієнтована не лише на практиків, але й корисна для самостійного вивчення та використання у навчальному процесі при підготовці майбутніх слідчих, а також стане в пригоді широкому колу читачів, які цікавляться питаннями протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля.

Прикладна спрямованість видання визначила склад додатків, а саме: розширений бланк протоколу огляду місця події з прикладами опису слідів, зразок клопотання про арешт тимчасово вилученого вантажного транспортного засобу, типовий план допиту свідків та підозрюваних, а також зразки постанов про призначення судової трасологічної, ботанічної експертиз, технічної експертизи документів.

Автори висловлюють щиру вдячність за допомогу в підготовці практичного порадника рецензентам – професорові кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького

національного університету імені Василя Стуса, доктору юридичних наук, професору Роману Мовчану, професорові кафедри кримінального процесу та криміналістики Донецького державного університету внутрішніх справ, доктору юридичних наук, професору Олексію Одерію та начальникові відділу розслідування злочинів загальнокримінальної спрямованості слідчого управління ГУНП в Луганській області, підполковнику поліції Антонові Прокопенку.

# РОЗДІЛ 1.

# ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ АБО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТУ ЛІСУ (СТ. 246 КК УКРАЇНИ)

## 1.1. Загальні положення кримінально-правової кваліфікації незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу (далі – незаконної порубки лісу)

Згідно з ч. 1 ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним законом. Отже, підставою кваліфікації кримінального правопорушення вважається повна відповідність ознак вчиненого суспільно небезпечного діяння ознакам його складу, передбаченого КК України. Особа, у діянні якої склад кримінального правопорушення відсутній, не підлягає кримінальної відповідальності.

На цьому базовому нормативному положенні ґрунтується визначення поняття **кримінально-правової кваліфікації**. Зазначений різновид правової кваліфікації слушно розглядається як специфічний процес, який відбувається в межах досудового розслідування кримінальних правопорушень (різновид оціночно-пізнавальної діяльності, що складається з низки окремих стадій і відбувається в часовій перспективі) і пов’язаний з установленням у діянні особи ознак певного складу кримінального правопорушення

(**позитивний** результат кваліфікації) або констатацією відсутності хоча б однієї такої ознаки (**негативний** результат кваліфікації). З огляду на це, кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу передбачає встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками фактично вчиненого діяння й ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України[3]. Наявність усіх ознак цього складу кримінального правопорушення свідчить про позитивний результат кваліфікації, а відсутність хоча б однієї обов'язкової ознаки складу кримінального правопорушення незаконної порубки лісу становить негативний результат кваліфікації з констатацією відсутності складу кримінального правопорушення загалом.

Щоправда, навіть за наявності позитивного результату кримінально-правової кваліфікації, тобто підстави кримінальної відповідальності, остання може не наставати (виключатися), з огляду на інші причини, урегульовані КК України. Ідеться про можливість визнання діяння малозначним, виникнення обставин,

[3] Ознаки юридичного складу злочину встановлюються на підставі відповідних норм кримінального закону. Установлення ознак кожного конкретного складу потребує обов'язкової взаємодії будь-якої норми Особливої частини КК України та цілої низки норм його Загальної частини. У нормах Загальної частини кримінального законодавства зосереджена кількість ознак, притаманних усім складам злочинів або яка поширюється на їх більшість. Диспозиції норм Особливої частини охоплюють специфічні ознаки конкретних складів злочинів (Кваліфікація злочинів : навчальний посібник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Київ : Істина, 2010. С. 25).

що виключають кримінальну протиправність діяння (наприклад, крайньої необхідності), добровільної відмови при незакінченому кримінальному правопорушенні тощо.

Кримінально-правова кваліфікація, яка здійснюється під час досудового розслідування, належить до категорії **офіційної (легальної)**, оскільки суб'єктами кримінально-правової оцінки є спеціально уповноважені державою органи та їх службові особи. Лише офіційна (легальна) кваліфікація незаконної порубки лісу здатна потягти відповідні правові наслідки для особи, яка вчинила це кримінальне правопорушення. Саме тому обов'язковим компонентом кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України, є юридична фіксація процесу та результату здійсненої кримінально-правової оцінки. Інформації, яка отримана в процесуально неналежний спосіб або помилково чи незафіксованої, з позиції кримінального права не існує. Вона не здатна впливати на результат офіційної (легальної) кваліфікації кримінального правопорушення. Відповідно до ст. 62 Конституції України, обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях.

Отже, фіксація процесу та результату кримінально-правової кваліфікації незаконної порубки лісу повинна бути максимально точною. З-поміж іншого з цього випливає обов'язок суб'єктів офіційної кваліфікації розкривати у процесуальних актах одержані результати кваліфікації, включаючи визначення фактичних

обставин вчиненого кримінального правопорушення та конкретних положень КК України, що інкримінуються особі (формула кваліфікації та формулювання підозри / обвинувачення[4]).

**Формула кваліфікації** є умовним позначенням кримінального правопорушення, що кваліфікується, відповідно до положень КК України, які встановлюють його ознаки. У розгляданому випадку ця формула має містити посилання на частину статті Особливої частини КК України, якою передбачені ознаки юридичного складу злочину (ст. 246).

**ПРИКЛАД.** *Якщо встановлено фактичні обставини незаконної порубки лісу, вчиненої у заповідниках, то формула кваліфікації матиме такий вигляд: ч. 3 ст. 246 КК України.*

За наявності незакінченого злочину або злочину, вчиненого в співучасті, обов'язковим є посилання на конкретні частини відповідних статей Загальної частини.

**ПРИКЛАД.** *Якщо встановлено фактичні обставини незакінченого замаху на вчинення незаконної порубки чагарників, то формула кваліфікації виглядатиме таким чином: ч. 3 ст. 15, ч. 1 ст. 246 КК України.*

При вчиненні незаконної порубки лісу у співучасті треба посилатися на відповідну частину ст. 27 КК України за наявності

[4] Див.: Кваліфікація злочинів : навчальний посібник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Київ : Істина, 2010. С. 22.

таких видів співучасників, як організатор, підбурювач, пособник. Формулу кваліфікації щодо кожної винної особи слід записувати окремо.

**Формулювання підозри / обвинувачення** фактично становить розшифрування формули кваліфікації, конкретизацію її змісту. Визначаючи суть підозри (обвинувачення), суб'єкт кваліфікації повинен чітко та точно сформулювати ознаки кримінального правопорушення, що інкримінується особі відповідно до змісту положень КК України, за якими кваліфіковано діяння. Відтворення тексту кримінального закону має носити дослівний характер, неприпустимо пропускати певні слова чи замінювати їх більш «зручними».

**ПРИКЛАД.** *Своїми діями особа вчинила злочин, передбачений ч. 2 ст. 246 КК України, тобто незаконну порубку дерев у захисних насадженнях, що заподіяло істотну шкоду, вчинену повторно.*

Виклад фактичного складу незаконної порубки лісу передбачає конкретний опис тих обставин вчиненого діяння, які мають значення для його кримінально-правової оцінки. Суб'єкт кваліфікації має обґрунтувати ухвалене рішення, що передбачає встановлення відповідності між фактичними обставинами вчиненого діяння та юридичними ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого КК України (тотожність фактичного та юридичного складів кримінального правопорушення),

ураховуючи ситуації наявності незакінченого кримінального правопорушення та / або вчинення його у співучасті.

Якщо та чи інша юридична ознака складу кримінального правопорушення визначається через звернення до інших нормативно-правових актів (бланкетна кримінально-правова норма), то обґрунтування кваліфікації кримінального правопорушення передбачатиме обов'язкове звернення до конкретних положень цього акту з визначенням потрібного абзацу, параграфу, пункту, частини, статті. На особливості кваліфікації злочинів проти довкілля, передбачених статтями КК України з бланкетними диспозиціями, свого часу слушно звертав увагу Верховний Суд України в п. 2 постанови Пленуму від 10 грудня 2004 р. № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля», згідно з яким ретельному з'ясуванню підлягає законодавство, що регулює правовідносини, пов'язані з використанням та охороною певного природного ресурсу (землі, надр, вод, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу тощо).

**ПРИКЛАД.** *При здійсненні кваліфікації незаконної порубки лісу потрібно показати суть незаконності відповідної поведінки, що уможливлюється через звернення до тих нормативно-правових актів, які встановлюють законний порядок порубки лісу. Якщо особа проводить спеціальне використання лісових ресурсів на виділеній лісовій ділянці без спеціального дозволу (без отримання лісорубного*

*квитка або лісового квитка), то її дії можуть розглядатися як незаконні, відповідно до положень ч. 1 ст. 69 Лісового кодексу України.* Тож ці положення підлягають зазначенню для того, щоб обґрунтувати незаконний характер вчинюваних дій.

Потрібно враховувати, що, відповідно до ч. 2 ст. 4 КК України, кримінальна протиправність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння. З цього випливає потреба здійснювати кримінально-правову кваліфікацію за статтями КК України в тій редакції, яка була чинною на час вчинення кримінального правопорушення.

Щодо ст. 246 КК України, яка містить підставу за незаконну порубку лісу, то вона за останні роки неодноразово змінювала свою редакцію. Якщо застосовується редакція цієї статті, що має зворотну дію у часі, то при обґрунтуванні кваліфікації має зазначатися закон України, який установлює відповідну редакцію статті 246 КК України. Зокрема, ідеться про Закон України № 2531-VIII від 06 вересня 2018 р., за яким ст. 246 КК України викладена в новій редакції та є такою, що може одержувати зворотну силу в часі.

Питання кримінально-правової кваліфікації мають істотне значення не лише в межах матеріального або процесуального кримінального права. Вони так само впливають на розв’язання низки інших проблем соціально-правового значення. Таким чином,

безпомилковість здійсненої кваліфікації вважається вихідною засадою, яка зумовлює виникнення всіх можливих правових наслідків, що безпосередньо визначають як долю особи, чия поведінка оцінюється, так і багатьох інших осіб. Саме тому головне завдання досудового розслідування досягти такого результату кримінально-правової кваліфікації, яка б була істинною. Істинність кваліфікації передбачає, що вона не може бути довільною, не заснованою на об'єктивних даних.

Слід звернути увагу, що документом, у якому фіксуються результати первинної (попередньої, а отже, найменш істинної) офіційної кваліфікації є витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. У подальшому (у процесі руху кримінального провадження) з отриманням повних відомостей про подію кримінального правопорушення попередня кваліфікація може змінюватися і уточнюватися (іноді навіть неодноразово).

**ПРИКЛАД.** *На підставі інформації про виявлення факту продажу зрубаних дерев порушується кримінальне провадження за ознаками збуту незаконно зрубаних дерев, згідно зі ст. 246 КК України. Водночас у процесі досудового розслідування може бути встановлені дані, відповідно до яких ці дерева зрубані на законних підставах та мають належного власника, але таємно викрадені зі сховища в лісі.* Така інформація зумовлює зміну кримінально-правової кваліфікації

вчиненого, оскільки йдеться про наявність ознак складу кримінального правопорушення проти власності (крадіжка).

Остаточну кваліфікацію кримінального правопорушення, зазвичай, відбиває підсумкове рішення суду за кримінальним провадженням (це може бути обвинувальний або виправдувальний вирок).

З урахуванням викладеного, залежно від стадії кримінально-процесуальної діяльності, можна виокремити такі **види кримінально-правової кваліфікації** правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України, що здійснюється під час досудового розслідування.

**Первинна кваліфікація** – здійснюється за первинною інформацією (при усних і письмових повідомленнях, розгляді заяв і скарг, на етапі внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань). У витягу з цього реєстру, який долучається до матеріалів кримінального провадження, є графа «Правова кваліфікація кримінального правопорушення», де зазначається формула кваліфікації.

**Проміжна кваліфікація** – здійснюється під час притягнення особи до кримінальної відповідальності (при повідомленні про підозру, тобто ухваленні ключового процесуального рішення на стадії досудового розслідування).

**Остаточна кваліфікація** – здійснюється із завершенням досудового розслідування (зокрема, при складанні обвинувального акту як підсумкового документу досудового розслідування).

У процесі кваліфікації кримінальних правопорушень загалом та зокрема незаконної порубки лісу рекомендується рухатися таким шляхом у чотири кроки (насамперед у разі якщо кримінально-правова оцінка викликає складнощі). Перший – уважно ознайомитися з текстом КК України, прочитати його та усвідомити значення понять і конструкцій, що містяться в ньому. Другий – дослідити судову практику, тобто, знаючи текст закону, з'ясувати, як його застосовують суди. Третій – звернутися до навчальної та наукової літератури, щоб зрозуміти як у роботах окремих авторів і літературі відбиваються й ураховуються текст кримінального закону та судові рішення. Нарешті, четвертий крок – повернутися до кримінального закону, для того щоб сформулювати, з огляду на всю отриману інформацію, обґрунтоване прийнятими аргументами думку про зміст, сенс, мету того або іншого кримінально-правового інституту, статті, норми, окремого припису. Саме ці загальні висновки повинні скласти основу кримінально-правової оцінки діяння та сприяти подоланню складнощів, які виникли.

У контексті розгляду питання про загальні положення кримінально-правової кваліфікації незаконної порубки лісу не можна оминути увагою підстави, за якими здійснюється така

кваліфікація. У юридичні літературі **підстави кримінально-правової кваліфікації** переконливо дослідив В. Навроцький[5], а ключовими положеннями його підходу є такі:

1) підстави кримінально-правової кваліфікації – це правові явища, з огляду на які здійснюється кримінально-правова оцінка діяння (те, що перебуває в її основі);

2) існують фактична і юридична (нормативна) підстави кримінально-правової кваліфікації;

3) фактична підстава кваліфікації – це вчинене діяння, фактичні обставини, які підлягають правовій оцінці через зіставлення з правовою нормою (фактичною підставою кваліфікації виступає не саме вчинене діяння, а інформація про нього, яка стала відома органам досудового розслідування і здобута ними в законному порядку);

4) юридичною підставою кваліфікації є кримінально-правова норма. Вона передбачає узагальнені, типові ознаки кримінально протиправного діяння. Сама ж кваліфікація полягає в зіставленні реально існуючих ознак – фактичних ознак конкретного діяння, відображених у зібраній інформації, та ознак кримінального правопорушення, закріплених у нормі закону;

[5] Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2009. С. 45–51.

5) підстави кримінально-правової кваліфікації поділяють на основні та додаткові: а) основною юридичною підставою кваліфікації виступає правова норма, яка регламентує діяння, що піддається оцінці; б) додаткові підстави кваліфікації застосовуються у випадках, коли певної норми права для кваліфікації недостатньо (у разі застосування бланкетних норм, при безпосередній відсилці до комплексу неправових норм, використанні оціночних понять, наявності прогалин у праві тощо).

Основною юридичною підставою кваліфікації незаконної порубки лісу є ст. 246 КК України, а також окремі положення його Загальної частини (зокрема, ст.ст. 13, 18, 19, 22, 23, 24). Додаткові юридичні підстави кримінально-правової кваліфікації незаконної порубки лісу насамперед становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, нормативно-правові акти регулятивного законодавства, судова практика, рішення Європейського Суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України, доктрина кримінального права[6].

[6] Більш докладно основні та додаткові юридичні підстави кримінально-правової кваліфікації правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України, розкриваються тут: Дудоров О. О., Письменський Є. О. Кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу : практ. пос. ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. С. 20-50.

Вагоме значення для кримінально-правової кваліфікації має встановлення виду (конструкції) складу кримінального правопорушення, на що слушно звертає увагу О. Ус[7]. У доктрині кримінального права склади кримінального правопорушення класифікують за такими основними критеріями:

1. *Ступінь тяжкості (суспільної небезпечності).* Склади кримінальних правопорушень можна поділити на: а) основний (простий) *склад кримінального правопорушення* – такий склад, що не містить ані обтяжуючих, ані пом'якшуючих ознак. Основний склад незаконної порубки лісу містить ч. 1 ст. 246 КК України, а також ч. 3 ст. 246 КК України; б) *склад кримінального правопорушення з кваліфікуючими* (особливо кваліфікуючими) *ознаками* містить ознаки, що підвищують ступінь тяжкості (суспільної небезпечності) кримінального правопорушення, обтяжують відповідальність і впливають на кваліфікацію.

Кваліфікований склад незаконної порубки лісу передбачений у ч. 2 ст. 246 КК України, особливо кваліфікований – у ч. 4 ст. 246 КК України; в) *склад кримінального правопорушення з привілейованими* (пом'якшуючими) *ознаками* містить ознаки, що істотно знижують його ступінь тяжкості (суспільної небезпечності), пом'якшують відповідальність і таким чином впливають на кваліфікацію.

[7] Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. С. 48-49.

Привілейований склад розглядaного кримінального правопорушення у КК України не встановлений.

2. *Спосіб описання (регламентації) ознак елементів складу кримінального правопорушення*. Можна виокремити *простий* склад кримінального правопорушення – такий склад, що містить ознаки одного суспільно небезпечного діяння, котре посягає на один об'єкт, та *складний* склад кримінального правопорушення, законодавча конструкція якого ускладнена певними ознаками, а саме двома об'єктами, двома діянням, двома формами вини тощо. Незаконна порубка лісу належить до останньої категорії, оскільки відповідний склад кримінального правопорушення передбачає наявність кількох альтернативних ознак об'єктивної сторони. Для ч. 1 ст. 246 КК України це альтернативні форми діяння. Для ч. 3 ст. 246 КК України – це альтернативне місце вчинення відповідного кримінального правопорушення.

3. *Особливості конструкції об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення*. За цим критерієм виокремлюють: а) кримінальне правопорушення *з матеріальним складом* – обов'язковими ознаками його об'єктивної сторони є суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечний наслідок і причинний зв'язок між таким діянням та наслідком (вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечного наслідку); б) *кримінальне правопорушення з формальним* (зокрема й *усіченим*) *складом* –

обов'язковою ознакою його об'єктивної сторони є лише суспільно небезпечне діяння (вважається закінченим з моменту вчинення такого діяння). Незаконна порубка лісу як злочин, ознаки якого містить ч. 1 ст. 246 КК України, відноситься до категорії кримінальних правопорушень із матеріальним складом, адже в цьому випадку передбачається настання суспільно небезпечного наслідку у виді заподіяння істотної шкоди. Натомість злочин, передбачений ч. 3 ст. 246 КК України, має формальний склад, оскільки настання суспільно небезпечного наслідку не є обов'язковим для нього, якщо розглядати його як злочин з основним складом.

Ураховуючи встановлений факт того, що процес кримінально-правової кваліфікації полягає в послідовному виявленні у вчиненому особою діянні всіх елементів складу правопорушення, передбаченого кримінально-правовою нормою, подальший розгляд питання кваліфікації незаконної порубки лісу здійснюватиметься у спосіб визначення особливостей такої кваліфікації за кожним з елементів складу кримінального правопорушення (об'єктом, об'єктивною стороною, суб'єктом, суб'єктивною стороною).

## 1.2. Кваліфікація незаконної порубки лісу за об'єктом

Визначивши об'єкт кримінального правопорушення, можна правильно оцінити його соціально-політичний зміст і суспільну

небезпеку, безпомилково кваліфікувати кримінально протиправне діяння, відмежувати його від суміжних складів кримінального правопорушення, а також від суспільно небезпечних посягань, що не можуть бути визнані кримінально протиправними. У цьому контексті можна погодитися з твердженням про те, що суспільна небезпечність дій, передбачених ст. 246 КК України, полягає в тому, що вони завдають шкоди довкіллю загалом, а також науково обґрунтованому, раціональному використанню, охороні та відтворенню лісів безпосередньо. Небезпечність посилюється й тим, що саме незаконна порубка лісів призводить до таких наслідків, як ерозія ґрунтів, виснаження річок, а отже, і погіршення життя людей[8].

За загальним правилом, безпосередній об'єкт кримінального правопорушення встановлюється через тлумачення закону і є результатом аналізу складу того чи іншого правопорушення. У цьому сенсі є підстави говорити про складність безпосереднього об'єкта для сприйняття, його залежність від інших ознак складу кримінального правопорушення. Визначити безпосередній об'єкт незаконної порубки лісу можуть спряти особливості предмета цього

[8] Кісілюк Е. М., Матюшенко О. І. Кримінально-правові аспекти під час кваліфікації незаконної порубки лісу. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 13. С. 190.

злочину, характер вчинюваного діяння та місце вчинення правопорушення. І насамперед слід звернути увагу на те, що незаконна порубка лісу належить до категорії екологічних правопорушень, які характеризуються основними елементами у виді впливу (діяльності) суб'єкта на навколишнє середовище, що спричиняє шкоду навколишньому середовищу[9].

Знання про об'єкт кримінального правопорушення мають важливе значення при кваліфікації незаконної порубки лісу, зокрема для розв'язання питання про відмежування від інших (суміжних) складів кримінальних правопорушень.

**ПРИКЛАД.** *Саме за об'єктом незаконну порубку дерев і чагарників, як кримінальне правопорушення проти довкілля, треба відмежовувати від заволодіння деревами і чагарниками, як правопорушення проти власності. Ознаки природного ресурсу ліси та дерева, які в них ростуть, втрачають після вирубування або видалення в інший спосіб із земельних лісових ділянок. З цього моменту дерева змінюють правовий статус, перетворюються на деревину (лісоматеріали) і набувають властивості товару*[10].

[9] Бахновська І. П., Ковальчук Ю. І. Актуальні питання порушення законодавства щодо незаконної вирубки лісу. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 247.

[10] Будяченко О. М. Лісова сфера як об'єкт кримінально-правового захисту. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки».* 2020. № 4 (26), 2 т. С. 23.

Отже, для кваліфікації діяння за ст. 246 КК України важливо, щоб дерева і чагарники як представники флори (природного і штучного походження) не набули товарно-грошової форми, тобто статусу майна. Протиправне заволодіння заготовленим чи складованим лісом, незаконна порубка з корисливою метою дерев і чагарників у розсадниках, ботанічних і зоологічних садах, квітникарських господарствах, а також інша незаконна порубка поза межами лісового фонду України за наявності підстав утворюють склад відповідного кримінального правопорушення проти власності або самоправства[11].

**ПРИКЛАД.** *Привласнення заготовленого лісу, на порубку якого було витрачено людську працю, може оцінюватися як викрадання майна, тобто заволодіння деревами, які були зрубані, оброблені, складовані та / або підготовлені до вивезення лісозаготівельниками. За таких умов обов'язковий елемент викрадення – вилучення майна із законного володіння його юридичного власника*[12].

[11] Дудоров О. О., Письменський Є. О. Проблеми застосування й удосконалення кримінально-правової заборони, присвяченої незаконній порубці лісу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. С. 179. URL : http://lsej.org.ua/6_2016/52.pdf.

[12] Процюк О. В., Хабчук О. О. Проблемні питання кваліфікації деяких складів злочинів проти власності та злочинів проти довкілля (на прикладі ст. 246 КК України). Актуальні проблеми кримінального права : тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 22 листоп. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 135.

Водночас незаконну порубку штучно вирощених фруктових або декоративних дерев і чагарників тощо в лісорозплідниках, розплідниках, садах та інших подібних місцях, за відсутності ознак викрадення, заволодіння тощо (наприклад, крадіжки), потрібно кваліфікувати як умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України)[13] – у разі наявності для того всіх достатніх підстав.

Попри те, що проблема кваліфікації незаконної порубки лісу за сукупністю з кримінальними правопорушеннями проти власності переконливо досліджена у фаховій літературі[14], вона не має однозначного розв'язання. У цьому аспекті є резонною рекомендація здійснювати відмежування кримінально караних посягань на власність від кримінальних правопорушень проти довкілля на основі аналізу предмета кримінального правопорушення як складника об'єкта останнього, виходячи з такого:

1. Предметом таких кримінальних правопорушень проти власності, як викрадення, вимагання, привласнення, розтрата, заволодіння шляхом шахрайства, зловживання особою своїм службовим становищем, не можуть бути природні багатства в їх природному стані – блага, які хоч і мають об'єктивну цінність, проте не створені повністю або частково працею людини (незаконне

---

[13] Кисилевич О. В. Стаття 246 Кримінального кодексу України та реалії її ефективності. *Молодий вчений*. 2019. № 4 (2). С. 369.

[14] Будяченко О. М. Щодо кваліфікації незаконної порубки лісу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. Ч. 1. С. 85–88.

заволодіння такими благами за наявності підстав кваліфікується як відповідне кримінальне правопорушення проти довкілля).

2. До майна, що утворює предмет кримінальних правопорушень проти власності, можна віднести, наприклад, декоративні дерева та чагарники, що вирощують для продажу. Подібні предмети посягань, попри природне походження, не перебувають в єдиному екологічному ланцюжку природи, а отже, не впливають на стан навколишнього природного середовища та його охорону.

3. Заволодіння зрубаним лісом, здійснене тим, хто вчинив незаконну порубку лісу, не потребує додаткової кваліфікації як кримінального правопорушення проти власності (незаконна порубка лісу не повинна розглядатися як спосіб його викрадання). Водночас незаконна порубка лісу може утворювати сукупність із відповідним кримінальним правопорушенням проти власності (зокрема крадіжкою) у випадку заволодіння винним деревами або чагарниками, незаконно зрубаними ним і надалі оприбуткованими уповноваженими працівниками лісових господарств[15].

**ПРИКЛАД**. *Згідно з матеріалами кримінальної справи, особа, перебуваючи на посаді лісника, у спосіб незаконної порубки лісу (без*

[15] Дудоров О. О., Комарницький М. В. Відмежування злочинів проти довкілля від злочинів проти власності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. №3 (36). С. 62, 63, 68.

*відповідного лісорубного квитка, актів лісопатологічного обстеження, без відводу та наявності будь-яких документів, необхідних для проведення рубок), перебуваючи у ввіреному йому обході, шляхом спилювання зрубала три дерева породи граб, один клен та одну черешню різного діаметру, які вона на місці звалювання очистила від суччя і хлистів, порізала на менші відрізки та за допомогою гужового транспорту транспортувала до місця свого проживання. Отримавши таким чином із ввіреного обходу лісу, деревину породи граба, клена та черешні (усього загальною вартістю 5 250 гривень), засуджений її не облікував, а привласнив, після чого використав це майно на власний розсуд, чим спричинив майнову шкоду на суму 5 250 грн. Зазначені дії були оцінені за ознаками привласнення чужого майна, яке було ввірене особі, згідно з ч. 1 ст. 191 КК України[16].* Ураховуючи відбиту вищу правову позицію, такий підхід до кваліфікації вчиненого сприймається як помилковий, оскільки ліс (зрубані дерева) не може бути майном, що ввірене особі; ліс у природньому стані не утворює предмету посягань на власність[17].

[16] Вирок Теофіпольського районного суду Хмельницької області від 20 листопада 2019 р. у справі № 685/786/19. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/85793407. (дата звернення: 29.06.2023).

[17] Водночас треба звернути увагу й на протилежну позицію, згідно з якою власність Українського народу, об'єктами якої є природні ресурси, підлягає кримінально-правовій охороні на рівних умовах з іншими формами власності. Це детермінує кваліфікацію незаконної порубки лісу за сукупністю ст. 246 КК України та відповідної статті Розділу VI Особливої частини «Злочини проти власності» КК України (Арманов М. Проблеми

Предмет є обов’язковою ознакою складу злочину, передбаченого ст. 246 КК України. Аналіз судової практики засвідчує, що зазвичай установлення цієї ознаки складу досліджуваного кримінального правопорушення не є проблемним. Водночас привертає увагу неоднозначність з питання, чи охоплює розгляданий злочин незаконну порубку ***сухостійного лісу***.

З урахуванням того, що сухостійні дерева втрачають більшу частину біологічних функцій і не чинять будь-якого впливу на природні фактори, у юридичній літературі висловлюється думка про те, що сухостійні дерева не повинні визнаватись предметом незаконної порубки лісу. Стверджується, що предметом цього злочину є дерева та чагарники, які не втратили своїх природних біологічних функцій, тобто сиророслий ліс: за ст. 246 КК України потрібно кваліфікувати лише посягання на сиророслі (живі)

кваліфікації незаконної порубки лісу. *Вісник прокуратури*. 2016. № 9. С. 82-84). Однак, якщо розглядати власність Українського народу на природні ресурси як додатковий обов’язковий об’єкт у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України, то його кваліфікація за сукупністю з кримінальними правопорушеннями проти власності є недоречною (Дудоров О. О., Письменський Є. О . Кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу : практ. пос. ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. С. 143; Будяченко О. М. Кримінальна відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2020. С. 162).

дерева й чагарники, які знаходяться на пні (не відділені від коріння), зокрема порубку сіянців, саджанців, підліска[18].

Винятком визнаються ситуації, коли здійснюється порубка таких сухостійних дерев, які є обов'язковим елементом ландшафту (наприклад, таких, що розташовані в заповідниках із метою збереження лісової флори і фауни в їх природному стані). Щоправда, сухостійні дерева нерідко стають навіть шкідливими, бо сприяють поширенню різноманітних лісових хвороб, шкідників, заважають виростанню продуктивного лісу тощо[19].

Інша позиція з цього питання кваліфікації зводиться до того, що предметом злочину, передбаченого ст. 246 КК України, є природний стан лісу, тобто це повинні бути дерева і чагарники на корні (пні) – як сиророслі, так і сухостійні, адже ліс – це певна біологічна єдність. До того ж поняття рубки сухостою збігається з

[18] Олійничук Р. П. Об'єкт незаконної порубки лісу як кримінального правопорушення. Україна в умовах реформування правової системи : сучасні реалії та міжнародний досвід : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 21-22 квіт. 2017 р.]. Тернопіль : Економічна думка, 2017. С. 106; Кісілюк Е. М., Матюшенко О. І . Кримінально-правові аспекти під час кваліфікації незаконної порубки лісу. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 13. С. 190.

[19] Скворцова О. В. Кримінально-правова характеристика незаконної порубки лісу за кримінальним законодавством України (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Сімферополь, 2007. С. 34-35, 48, 71-75, 103; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернєя. Київ : Юрінком Інтер, 2016. С. 561.

поняттям рубки сиророслого лісу, а сухостійні дерева, як і дерева, пошкоджені хворобами чи заражені шкідниками, підлягають санітарній рубці не довільно, а в порядку, установленому лісовим законодавством[20].

Окремо слід звернути увагу на те, що хмиз – мертві стовбури дерев або їх частин, які лежать на поверхні ґрунту (вітровал, бурелом, сніголам, трусок, утворюваний унаслідок природного відмирання дерев тощо), не є предметом злочину, передбаченого ст. 246 КК України. На думку О. Сторчоуса, за чинним законодавством, особа, яка самовільно, без будь-якого дозволу привласнює стовбур, що відділився від кореневої частини внаслідок бурелому, сніговалу чи вітровалу, не несе жодної відповідальності[21]. Однак не виключається, що за наявності підстав така поведінка може кваліфікуватись за ст. 356 КК України як самоправство. Тут треба зважати на те, що спеціальне використання лісових ресурсів має здійснюватися за спеціальним дозволом, а перелік побічних лісових

[20] Мельник П. Кримінально-правова відповідальність за незаконну порубку лісу: окремі питання. *Право України*. 2001. № 6. С. 84; Мельник П. В. Правова охорона лісів Карпатського регіону України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Івано-Франківськ, 2002. С. 159-160.

[21] Сторчоус О. Удосконалення юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства та протидія обігу незаконно добутих лісових ресурсів: рекомендації щодо внесення змін у законодавство. Київ, 2016 URL : enpi-fleg.org/site/assets/files/2118/report_storchous_improving_legal_liability_recommendations_to_legislation.pdf.

користувань не є вичерпним (ст. 73 Лісового кодексу України)[22]. На сьогодні порубка засохлих і хворих деревостанів, які поряд із сиророслими рослинами є елементом лісу як біологічної єдності, з урахуванням конкретних обставин може розглядатись як малозначне діяння, позбавлене суспільної небезпеки (ч. 2 ст. 11 КК України)[23].

На жаль, невизначеність законодавства з цього питання породжує розгубленість як лісокористувачів, так і всіх тих, хто займається лісозаготівлею. Ось як на одному з новинних порталів описується ситуація, що утворилася з приводу сухостою: *«…самі працівники лісу досі не впевнені щодо самовільної вирубки сухостою, адже в нашому законі є неточності, які так і не пояснюють, що можна вирубувати, а що ні. Закон трактується так, що ніби можна збирати непотрібний ліс, але якщо правоохоронці побачать це, то потрібно мати документи. Якщо ж відповідного папірця не буде, тоді випишуть штраф»*[24].

---

[22] Дудоров О. О., Письменський Є. О. Кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу : практ. пос. ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. С. 57.

[23] Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика : практ. пос. / за ред. О. О. Дудорова. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. С. 442.

[24] Бовсуновська Ю. Чому не можна забирати з лісу сухостій або як вирішити це питання для звичайних людей? *ПравдаТут* (02 грудня 2021 р.). URL : https://pravdatutnews.com/society/2021/12/02/10492-chomu-ne-mozhna-zabyraty-z-lisu-suhostiy-abo-yak-vyrishyty-ce.

На сьогодні практиці відомі непоодинокі випадки, за яких особа зазнавала кримінальної відповідальності за порубку сухостійних дерев, та визнавалась винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України.

**ПРИКЛАД.** *Згідно з вироком Маневицького районного суду Волинської області від 24 червня 2022 року, була засуджена особа, яка, перебуваючи на території ландшафтного заказника місцевого значення, незаконно здійснила порубку двох сухостійних дерев породи сосна та чотирьох сухостійних дерев породи вільха чорна*[25].

Отже, викладене показує, що найбільш істотну роль при здійсненні кримінально-правової кваліфікації правопорушення за об'єктом зазвичай відіграє його предмет. Якщо немає предмета правопорушення як такого або предмета, який відповідає певним характеристикам, зазначеним у кримінальному законі, відсутній і склад кримінального правопорушення. Його предмет при кваліфікації має важливе значення ще й тому, що, на противагу об'єктові кримінального правопорушення, він у всіх випадках доступний для сприйняття. Кількісні та (або) якісні ознаки предмета кримінального правопорушення дають змогу правильно визначити

[25] Вирок Маневицького районного суду Волинської області від 24 червня 2022 р. у справі № 164/598/21. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/104924666. (дата звернення: 29.06.2023).

при кваліфікації об’єкт його складу, а також з’ясувати відповідний характер посягання.

### 1.3. Кваліфікація незаконної порубки лісу за об’єктивною стороною

Найбільш поширеною формою діяння є **незаконна порубка** лісу, що може бути вчинене лише у формі дії. Розуміння змісту понять, використаних для позначення тих чи інших діянь, має істотне значення для правильної кримінально-правової кваліфікації. Зокрема, певні суперечності можуть виникати в частині тлумачення поняття *порубки*, яким позначається суспільно небезпечна дія, карана за ст. 246 КК України, адже фахівці по-різному розкривають суть цього поняття.

Є підстави вважати, що буквальне тлумачення поняття «порубка лісу» здатне невиправдано звужувати зміст заборони, передбаченої ст. 246 КК України. Подібне тлумачення дає змогу вважати кримінально караною лише таку порубку лісу, що полягає у відділенні дерев і чагарників від коренів незалежно від засобів і способів, які для цього використовуються[26]. Наведений підхід

[26] Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. С. 280-281; Кримінальний кодекс України. Науково-практичний

загалом узгоджується з лексичним значенням порубки, під якою зазвичай розуміється відокремлення сиророслого стовбура від землі будь-яким способом (спилювання, зрубування, корчування тощо)[27]. Однак більш прийнятним при визначенні змісту кримінально-правової заборони, присвяченої незаконній порубці лісу, є інше (більш широке) її тлумачення. Порубка лісу має охоплювати не тільки відокремлення дерева або чагарника від кореня або викорчовування (видалення деревостану з корінням) чи викопування, а й їх пошкодження до стану припинення росту (наприклад, відокремлення основних гілок від стовбура дерева, нанесення на стовбурі дерева глибоких порізів, знищення кореневої системи)[28]. Згідно з приміткою 3 Такс для обчислення розміру школи, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами незаконним вирубуванням та пошкодженням дерев і чагарників до ступеня припинення росту, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 р. № 665, до пошкоджених до стану припинення росту належать дерева з

коментар : 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Т. 2 : Особлива частина. Харків : Право, 2013. С. 439.

[27] Сторчоус О. Кримінальна відповідальність за самовільні порубки лісу : навч. посіб. Київ : ВАІТЕ, 2012. С. 18, 22.

[28] Письменський Є. О. Проблеми кваліфікації незаконної порубки лісу за ознакою суспільно небезпечного діяння. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 3 березня 2017 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 355.

переламаними стовбурами, обідраною корою понад 30 відсотків периметра дерева (незалежно від довжини за висотою стовбура), обшморганою кроною понад половину її довжини, обідраними та зламаними скелетними коренями понад половину периметра стовбура, а також повалені дерева й такі, що мають нахил понад 30 градусів від вертикальної осі.

У цьому зв'язку має рацію Ю. Петренко, яка порубкою називає: 1) повне відокремлення дерева або чагарника від кореня будь-яким способом (спилювання, зрубування, повалення транспортним засобом тощо); 2) викорчовування – видалення деревостану з корінням; 3) пошкодження дерева або чагарника до стану припинення росту (наприклад, відокремлення основних гілок від стовбура дерева, глибокі насічки на стовбурі дерева)[29].

Оскільки знаряддями незаконної порубки лісу можуть бути різноманітні предмети матеріального світу, зокрема технічні пристосування (бензопила, трактор тощо), постає питання, чи охоплюються поняттям кримінально протиправної дії використання людиною сил природи і різноманітних технічних пристосувань при вчиненні розглядуваного злочину. Наприклад, винний підпилює

[29] Петренко Ю. І. Особливості кримінально-правової характеристики незаконної порубки лісу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. Вип. 2. С. 130.

дерево, тобто спилює його не повністю, а далі воно саме відокремлюється від кореня під впливом сили тяжіння. У цій ситуації під поняттям *дії* в його кримінально-правовому розумінні охоплюється свідоме використання тварин, різноманітних засобів, включаючи зброю, виробничих процесів, фізичних явищ, сил природи (наприклад, земного тяжіння, високої і низької температури), інших людей, якщо останні не підлягають кримінальній відповідальності (опосередковане вчинення кримінального правопорушення), за умови, що зазначене використання контролюється винним. Викладене розуміння кримінально протиправної дії враховує соціальну значущість цього кримінально-правового поняття, у межах якого рух тіла людини вважається нерозривно пов'язаним із дією сил і закономірностей зовнішнього світу.

Для позначення характеру діяння, визначеного ст. 246 КК України, використовується слово «незаконне». За загальним правилом, кримінально караними визнаються три види незаконності діянь: а) законодавчо заборонені; б) дозволені, але вчинені без установлених у законодавстві підстав; в) дозволені, але вчинені не в установленому законодавством порядку[30]. У диспозиції ст. 246 КК України не наводиться повний чи хоча б орієнтовний перелік тих незаконних дій, які слід вважати злочинними. У цьому разі зміст

[30] Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Київ : Істина, 2010. С. 72.

поняття «незаконне» має розкриватись у спосіб застосування встановлених чинним (некримінальним) законодавством спеціальних положень, які: а) забороняють вчинення порубки лісу; б) дозволяють її вчинення, але за наявності певних умов.

Згідно з ч. 1 п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України № 17 від 10 грудня 2004 року «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» кримінальна відповідальність за незаконну порубку лісу настає у випадках, коли остання здійснювалася з *порушенням нормативних актів*, які регулюють порядок вирубки дерев і чагарників, у лісах, захисних та інших лісових насадженнях.

Доктрина кримінального права виходить з того, що порубка є *незаконною*, якщо вона здійснюється, зокрема:

1) без спеціального на те дозволу, який посвідчується відповідним документом (лісорубним або лісовим квитком), виданим уповноваженим органом (особою);

2) за дозволом, виданим із порушенням чинного законодавства;

3) за наявності дозволу, але з недотриманням передбачених у ньому умов відносно до місця, способу і строків порубки, кількості і порід дерев та чагарників (порубка не на тій ділянці, що виділена, до початку чи після закінчення установлених у дозволі строків, вирубування цінних і рідкісних дерев та чагарників, занесених до

Червоної книги України, насінників, плюсових та інших дерев, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття, тощо);

4) за наявності дозволу на проведення суцільної санітарної рубки, але без дотримання обмежень, встановлених щодо площі, строків, технологій проведення робіт.

Як засвідчує аналіз матеріалів правозастосовної практики, найбільш поширеними є порубки, вчинювані без спеціального дозволу, тобто без лісорубного квитка (так звані самовільні рубки). Суб'єктами цих рубок зазвичай виступають особи, не пов'язані з лісовою або (та) мисливською галузями господарства. Водночас наявність лісорубного квитка на проведення порубки не обов'язково свідчить про те, що дерева на певній ділянці були зрубані законно[31].

Беручи до уваги, що диспозиція кримінально-правової норми, закріпленої в ст. 246 КК України, має бланкетний характер, рекомендується у кожному випадку її застосування в порядку конкретизації підозри (обвинувачення) чітко визначити, які положення тих чи інших нормативних актів у сфері регулювання лісових правовідносин були порушені винуватим, а також робити

[31] Сторчоус О. Кримінальна відповідальність за самовільні порубки лісу : навч. посіб. Київ : ВАІТЕ, 2012. С. 10.

посилання на них[32]. Не варто обмежуватися констатацією незаконності порубки лісу, не уточнюючи, у чому саме полягав незаконний характер діяння.

На жаль, у практиці застосування ст. 246 КК України трапляються випадки, коли здійснюється лише констатація незаконності порубки лісу без зазначення того, у чому конкретно полягає незаконний характер вчиненого діяння.

**ПРИКЛАДОМ** є таке викладення фактичних обставин справи в одному з вироків суду*: особа протягом березня – квітня 2016 р. в урочищі Тури Яблунецької сільської ради Путильського району Чернівецької області вчинила незаконну порубку сімнадцяти сироростучих дерев породи ялина, чим спричинила підприємству істотну шкоду на суму 161 973,61 грн.*[33]*.* Водночас більш коректною слід визнати позицію Солонянського районного суду Дніпропетровської області, у вироку якого від 06 квітня 2023 р. зазначається, що *особа, будучи обізнаною про встановлений чинним законодавством порядок проведення рубок дерев, у порушення ст. 69 Лісового Кодексу України,*

[32] Письменський Є. О. Проблеми кваліфікації незаконної порубки лісу за ознакою суспільно небезпечного діяння. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 3 березня 2017 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 357.

[33] Вирок Путильського районного суду Чернівецької області від 22 вересня 2016 р. у справі № 721/786/16-к. URL : http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61473841. (дата звернення: 29.06.2023)

*ст.ст. 12, 40 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», п.п. 2, 4 Порядку видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, затвердженого постановою Кабінетів Міністрів України №761 від 23 травня 2007 р., без спеціального дозволу (не маючи лісорубного квитка) здійснив порубку 6 дерев породи акація біла до припинення їх зросту*[34].

З положень ст. 246 КК України випливає, що за відповідними частинами цієї статті має кваліфікуватись не лише незаконна порубка лісу, а й перевезення, зберігання і збут незаконно зрубаних дерев або чагарників.

**Перевезення** – це зміна місця перебування незаконно зрубаних дерев або чагарників у спосіб їх переміщення як через державний кордон України, так і в межах території України.

О. Ткаченко зазначає, що незаконне перевезення лісу – це будь-які дії з переміщення дерев і чагарників будь-яким транспортом (потяг, літак, морське-річкове судно, автомобіль, гужовий транспорт, трактор, тощо) з одного місця в інше *по всій території України*[35]. З огляду на висловлену позицію, складно погодитися, що

[34] Вирок Солонянського районного суду Дніпропетровської області від 06 квітня 2023 р. у справі № 192/574/23. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/110041622. (дата звернення: 29.06.2023)

[35] Ткаченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні заходи запобігання незаконній порубці або незаконному перевезенню, зберіганню, збуту лісу в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Маріуполь, 2020. С. 66.

перевезення лісу стосується лише території України і не пов'язане з його переміщенням через кордон. Водночас резонною є думка, що використання будь-якого виду транспорту становить обов'язкову ознаку незаконного перевезення лісу (спосіб транспортування зазначених предметів, відстань, на яку вони перевозиться не мають значення). Тож навряд чи можна вважати перевезенням дерев, чагарників їх перенесення (переміщення) з одного місця в інше без використання транспортних засобів. Такі дії можуть кваліфікуватись як зберігання зазначених предметів[36]. Аналогічну позицію з цього приводу висловлюють Е. Кісілюк та О. Матюшенко[37].

Під **зберіганням** незаконно зрубаних дерев або чагарників слід розуміти більш-менш тривале володіння цими предметами, у процесі якого особа зберігає контроль над ними. Незаконно зрублені дерева або чагарники можуть перебувати за місцем мешкання особи, у транспортному засобі чи у будь-якому іншому місці. На кваліфікацію зберігання незаконно зрубаних дерев або чагарників не впливають тривалість фактичного володіння, способи його здійснення (відкрито, таємно тощо), визначене місце розташування (приміщення, сховище, транспортний засіб, відкрита територія тощо). Для зберігання є важливим констатувати, що особа

---

[36] Там само. С. 66.

[37] Кісілюк Е. М., Матюшенко О. І. Кримінально-правові аспекти під час кваліфікації незаконної порубки лісу. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 13. С. 191.

розмістила незаконно зрубані дерева або чагарники в певному місці, що обране для цього. Зберігання незаконно зрубаних дерев або чагарників утворює триваючий злочин, оскільки його вчинення характеризується безперервним триванням протягом певного часу.

**Збут** незаконно зрубаних дерев або чагарників – це оплатне чи безоплатне їх відчуження (продаж, обмін, дарування, передача для погашення боргу тощо) іншій особі.

**ПРИКЛАД.** *Засуджений, перебуваючи в лісі за місцем вчинення незаконної порубки лісу, на прохання свого знайомого, який не був обізнаний про його протиправні дії щодо порубки дерев, надав тому три колоди деревини відрізаної від дерева породи «граб», які останній відвіз до місця свого проживання на власній гужовій повозці. Отже, такими діями засуджений здійснив збут незаконно зрубаних дерев*[38].

З'ясовуючи питання, чи є кримінально караною порубка лісу, слід, серед іншого, брати до уваги й кримінально-правові норми про обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння.

Однією з таких обставин є виконання наказу (розпорядження). КК України відкидають теорію так званого сліпого підкорення, у межах якої підлеглий розглядається як знаряддя в руках свого керівника, позбавлене можливості діяти згідно зі своєю

[38] Вирок Білогірського районного суду Хмельницької області від 14 червня 2022 р. у справі № 669/414/22. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/104860274. (дата звернення: 29.06.2023)

волею та усвідомлювати заборонене і дозволене. Тобто, якщо особа ігнорує явну кримінальну протиправність наказу і виконує його, то вона на підставі ч. 4 ст. 41 КК України за діяння, вчинене на виконання такого наказу, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах. Проте явність як суб'єктивна оцінка кримінальної протиправності наказу його виконавцем є питанням факту, який вирішується судом у кожному конкретному випадку. Очевидний характер спрямованості явно кримінально протиправного наказу на вчинення кримінального правопорушення іншою особою може вимагати від останньої наявності спеціальних знань. Письмове підтвердження керівником обов'язковості виконання його завідомо незаконного наказу, адресованого підлеглому, на кримінально-правову оцінку дій, пов'язаних із виконанням такого наказу, не впливає. Кримінальна відповідальність особи за діяння, вчинене з метою виконання наказу, виключається, якщо особа не лише не усвідомлювала, а і не могла усвідомлювати кримінально протиправного характеру наказу (ч. 5 ст. 41 КК України)[39].

З урахуванням правил про крайню необхідність (ст. 39 КК

[39] Дудоров О. О., Письменський Є. О. Кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу : практ. пос. ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. С. 74–75.

України) може бути зроблений висновок про відсутність кримінальної протиправності діяння при порубці лісу, унаслідок якої заподіяна довкіллю шкода була меншою, ніж усунута небезпека, що загрожувала людині, її правам, суспільним інтересам або інтересам держави, за умови, що така небезпека не могла бути усунута в інший спосіб, і шкода лісу була заподіяна своєчасно.

**ПРИКЛАД.** *Здійснення порубки лісу з метою запобігання поширенню пожежі чи іншої надзвичайної ситуації, що загрожує життю людей, має виключати відповідальність за ст. 246 КК України.*

Для позначення суспільно небезпечного наслідку незаконної порубки лісу використовується нормативно визначене поняття, зміст якого розкриває ч. 1 примітки ст. 246 КК України: істотною шкодою вважається така шкода, яка у *двадцять і більше* разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або інша істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів. Якщо шкода не є істотною, особа, яка вчинила незаконну порубку дерев або чагарників, а так само перевезення, зберігання незаконно зрубаних дерев або чагарників, за наявності для того підстав може підлягати адміністративній відповідальності за ст. 65 КУпАП.

Відповідно до п. 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України, для норм адміністративного та кримінального

законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної пп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року. Згідно з пп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розділу IV Податкового кодексу України податкова соціальна пільга визначається на рівні 50 % розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), установленому законом на 1 січня звітного податкового року.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 р. № 665 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу», на підставі якої вираховується майнова шкода від злочину, передбаченого ст. 246 КК України, ця шкода залежить від сукупності таких факторів, як кількість зрубаних дерев, їх діаметр, вид, місце, вік і навіть час здійснюваної порубки. Відповідна майнова шкода є показником не лише вартості зрубаних дерев – він безпосередньо корелюється із завданою шкодою довкіллю.

Щодо іншої істотної шкоди, завданої навколишньому природному середовищу, то йдеться про такі якісні та кількісні зміни в навколишньому природному середовищі, прикладом яких є зрубування декількох дерев на території лісового фонду, що захищає родючі ґрунти від ерозії. Незаконна порубка тут навіть незначної

кількості дерев призводить до ерозії родючого ґрунту, яка оцінюється як істотна шкода[40].

О. Дудоров слушно звертає увагу на те, що диспозиція ч. 1 ст. 246 КК України (у чинній на сьогодні редакції) не враховує ту обставину, що істотна шкода може бути суспільно небезпечним наслідком лише для однієї форми діяння (незаконна порубка дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях) і не може характеризувати такі дії, як перевезення, зберігання чи збут незаконно зрубаних дерев або чагарників (у таких випадках визначенню підлягає хіба що вартість деревини). Сказане має відношення й до тяжких наслідків, передбачених ч. 4 ст. 246 КК України[41]. На погляд дослідника, перевезення, зберігання і збут незаконно зрубаних дерев або чагарників треба, за загальним правилом, кваліфікувати за ст. 65 КУпАП – якщо у вчиненому не

[40] Петренко Ю. І. Особливості кримінально-правової характеристики незаконної порубки лісу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. Вип. 2. С. 133.

[41] На цю ж проблему звертає увагу О. Кисилевич, зауважуючи таке: незрозумілим є те, як перевезення, транспортування та збут незаконно добутої деревини може прямо завдавати шкоду чи збитки, тобто призводити до знецінення певного матеріального блага. Із незаконною рубкою, зрозуміло, через знищення дерев шкода завдається лісу – втрачається екологічний складник. Однак далі незаконно зрубана деревина фактично стає товаром, і дії з її транспортування чи збуту або зберігання прямої шкоди формально довкіллю вже не спричиняють (Кисилевич О. В. Стаття 246 Кримінального кодексу України та реалії її ефективності. *Молодий вчений*. 2019. № 4 (2). С. 368).

вбачаються ознаки співучасті (пособництво – ч. 5 ст. 27 КК України) у незаконній порубці лісу або ознаки складу злочину, передбаченого ст. 198 КК України. Остання має застосовуватись, зокрема, у випадку заздалегідь не обіцяного скуповування незаконно зрубленої деревини незалежно від її вартості[42].

Через те що порубка здійснюється в особливо охоронюваних лісах, наявність заподіяння істотної шкоди в розумінні ч. 1 ст. 246 КК України втрачає своє значення з погляду інкримінування ч. 3 ст. 246 КК України: порубка будь-якого дерева в такому особливому місці автоматично свідчить про належний (притаманний злочину) рівень суспільної небезпеки вчиненого. Тому склад злочину, передбачений ч. 3 ст. 246 КК України, треба розглядати як формальний. Спонукає зробити такий висновок і застосування історичного способу тлумачення кримінального закону: у первісній (на момент ухвалення чинного КК України) редакції її ст. 246 незаконна порубка дерев в особливо охоронюваних лісах визнавалась окремою

[42] Дудоров О. О. Законодавчі новели щодо кримінально-правової охорони українських лісів – обґрунтоване посилення відповідальності чи її невиправдана гуманізація? Гуманізація кримінальної відповідальності: матеріали ІІ Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 16 – 17 листопада 2018 р.). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. С. 90, 91.

(альтернативною) формою об'єктивної сторони основного складу злочину[43].

Висловлений підхід поділяють й інші фахівці, які пишуть, що незаконна порубка лісу в заповідниках, або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах є вже достатньою підставою для кваліфікації діяння як кримінального правопорушення, а істотна шкода в такому випадку не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони[44]. Знаходить він (підхід) свій розвиток і в судовій практиці[45].

Для констатації наявності складу незаконної порубки лісу необхідно встановити факт *причинного зв'язку* між суспільно небезпечним діянням та його наслідком у виді заподіяної істотної шкоди. Пленум Верховного Суду України у п. 4 постанови від 10 грудня 2004 р. № 17 «Про судову практику у справах про злочини та

[43] Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Письменський Є. О. Істотна шкода як наслідок незаконної порубки лісу: ретроспектива, сьогоднішній стан і перспектива кримінального закону. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 95.

[44] Кісілюк Е. М., Матюшенко О. І. Кримінально-правові аспекти під час кваліфікації незаконної порубки лісу. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 13. С. 191, 193.

[45] Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 01 жовтня 2019 р. у справі № 555/551/17. URL : https://zib.com.ua/ua/140258-vs_poyasniv_u_yakomu_razi_nastae_kriminalna_vidpovidalnist_z.html; Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 23 листопада 2021 р. у справі № 442/3269/17. URL : https://zib.com.ua/ua/150411.html.

інші правопорушення проти довкілля» зазначає на необхідність ретельної перевірки на предмет наявності причинного зв’язку, на потребу з’ясування того, чи не зумовлені шкідливі наслідки факторами, що не залежали від волі підсудного (стихійне лихо, пожежа тощо). Питання про наявність або відсутність причинного зв’язку має розв’язуватись відповідно до розробленого доктриною кримінального права вчення про причинний зв’язок. При встановленні цієї обов’язкової ознаки незаконної порубки лісу рекомендується спиратись на відображену в юридичній літературі систему поглядів, уявлень, ідей і концепцій щодо причинного зв’язку[46].

Незаконна порубка дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях визнається закінченим злочином із моменту заподіяння в результаті незаконної порубки лісу істотної шкоди. Та обставина, що особа ще не встигла скористатись

[46] Див., зокрема: Багіров С. Р. Причинний зв’язок у злочинах, що вчиняються через необережність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 20 с.; Тимчук О. Л. Причинний зв’язок як ознака об’єктивної сторони складу злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2005. 16 с.; Ярмыш Н. Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве. Философско-правовой анализ : монография. Харьков : Право, 2003. 512 с.; Музыка А. А., Багиров С .В. Причинная связь : уголовно-правовой очерк. Хмельницкий : Изд-во Хмельницкого ун-та управления и права, 2009. 112 с.; Дудоров О., Письменський Є. Сучасний стан кримінально-правового вчення про причинний зв’язок: критичний аналіз (рецензія). *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. № 2. С. 527 – 534.

незаконно здобутим, на кваліфікацію за ст. 246 КК України як закінченого злочину не впливає. Перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників є закінченим кримінальним правопорушенням з моменту початку вчинення відповідних діянь.

Установлення *місця* вчинення незаконної порубки лісу є неодмінною умовою правильної кваліфікації вчиненого за ст. 246 КК України. Аналіз практики застосування зазначеної статті кримінального закону свідчить про те, що зазвичай правозастосовувачі звертають належну увагу на питання визначення місця вчинення незаконної порубки лісу як обов'язкової ознаки складу цього злочину, чітко визначаючи належність того чи іншого місця порубки дерев (чагарників) до лісу, захисних та інших лісових насаджень. Треба виходити з того, що порубка лісу в містах, селищах, інших населених пунктах (у парках, скверах, садах, на вулиці, на території підприємств, організацій, у пришляхових смугах, а також на сільськогосподарських угіддях, садибах, дачних ділянках тощо), тобто порубка дерев і чагарників на територіях, не віднесених до лісового фонду, не утворює місця вчинення розгляданого злочину[47].

[47] Баліна С. Г. До питання незаконної порубки лісу. Tendances scientifiques de la recherche fondamentale et appliquée:collection de papiers scientifiques «ΛΌГОΣ» avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale (Vol. 2), 30 Octobre, 2020. Strasbourg, République française: Pl. P. 95.

Диспозиція ст. 246 КК України не конкретизує спосіб порубки лісу, а також засоби, знаряддя, час і обстановку її здійснення. Хоч такі ознаки не впливають на кваліфікацію посягання, вони сприяють більш точній характеристиці об'єктивної сторони, визначенню ступеня суспільної небезпеки вчиненого та (у деяких випадках) правильному встановленню розміру шкоди, заподіяної незаконною порубкою. Зокрема, проведення незаконної порубки лісу із застосуванням хімічних або технічних засобів, підпалу (випалювання коренів дерева) або вибуху є більш суспільно небезпечним, ніж, скажімо, спилювання або порубка деревостанів. Ця обставина, згідно з п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України, підлягає врахуванню при призначенні покарання як показник ступеня тяжкості вчиненого злочину.

## 1.4. Кваліфікація незаконної порубки лісу за суб'єктом

Кримінально-правовими ознаками суб'єкта кримінального правопорушення, які враховуються при кваліфікації, є осудність, вік і належність до фізичної особи.

Установлення кримінальної відповідальності за вчинене правопорушення лише для фізичних осіб означає, що суб'єктом кримінального правопорушення не може бути юридична особа. При цьому незаконна порубка лісу не є злочином, вчинення якого,

відповідно до КК України, може утворювати підставу для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру.

Установлення суб'єкта конкретного кримінального правопорушення як фізичної особи зобов'язує до точного з'ясування його імені та відповідного виділення із загального соціуму як індивідуума. Не можна притягати до кримінальної відповідальності не індивідуалізовану особу, скажімо, висунути обвинувачення без зазначення її анкетних даних (прізвища, ім'я, по батькові тощо).

Загальним віком, з якого може наставати кримінальна відповідальність, є вік 16 років. Згідно з ч. 2 ст. 22 КК України, встановлено перелік діянь, за вчинення яких відповідальність настає з 14 років. Стаття 246 КК України відсутня в цьому переліку, а отже, відповідальність за незаконну порубку лісу може наставати лише з шістнадцятирічного віку. Установлення точного віку особи, яка вчинила незаконну порубку лісу, має істотне значення для правильної кваліфікації цього злочину.

Кожна особа, яка вчинила кримінально протиправне діяння, є осудною, допоки не доведено зворотнє: у кримінальному праві діє «презумпція осудності». Проблема встановлення осудності виникає тільки за наявності сумнівів у психічній повноцінності особи, яка вчинила передбачену КК України незаконну порубку лісу (ідеться про випадки неадекватної (дивної) поведінки винного, наявності

травм голови, психічних захворювань тощо). Зокрема, до таких приводів відносять заяви особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, про те, що вона не пам’ятає, як його вчиняла. Водночас потрібно враховувати, що питання про осудність або неосудність особи може бути остаточно розв’язане лише за підсумками проведення судово-психіатричної експертизи.

Характеризуючи суб’єкта незаконної порубки лісу, треба звернути увагу й на те, що цей злочин може бути вчинений спільними зусиллями двох або більше співвиконавців. Для визнання особи співвиконавцем, як відомо, достатньо, щоб вона хоча б частково виконала об’єктивну сторону складу конкретного правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК України. Інакше кажучи, при співвиконавстві об’єктивна сторона складу певного правопорушення виконується не однією, а декількома особами, які виступають як своєрідний «колективний» суб’єкт кримінального правопорушення. Дії співвиконавців вважаються юридично тотожними при тому, що фактично вони можуть розрізнятися; фактичний розподіл ролей між співвиконавцями, не впливаючи на кваліфікацію і маючи технічний характер, може враховуватись при призначенні покарання.

Нерідко незаконна порубка лісу стається внаслідок кримінально протиправних діянь службових осіб, які не лише не

зберігають лісовий фонд, а навпаки, самі займаються його кримінально караною порубкою. Ідеться про службових осіб органів управління лісами та лісової охорони, а також службових осіб юридичних осіб – лісокористувачів. Випадки незаконної порубки лісу, вчиненої службовою особою (наприклад, керівником лісогосподарського підприємства, працівником лісової охорони) з використанням свого службового становища, повинні одержувати юридичну оцінку за сукупністю кримінальних правопорушень – за ст. 246 і (за наявності до цього підстав) нормою КК України про відповідний злочин у сфері службової діяльності (зокрема, ст.ст. 364, 364-1 КК України). Зловживання службовою особою, відповідальною за охорону чи забезпечення раціонального використання лісового фонду, наданими їй повноваженнями чи недбале ставлення до них, що призвело до незаконної порубки лісу, за наявності до цього підстав слід кваліфікувати як той чи інший злочин у сфері службової діяльності (без інкримінування ст. 246 КК)[48].

**ПРИКЛАД**. *Засуджений, будучи службовою особою правоохоронного органу, перебував на посаді майстра з охорони природи Національного природного парку. Маючи об`єктивну можливість*

---

[48] Дудоров О. О., Письменський Є. О. Проблеми застосування й удосконалення кримінально-правової заборони, присвяченої незаконній порубці лісу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. С. 186. URL : http://lsej.org.ua/6_2016/52.pdf.

*виконання покладених на нього обов`язків щодо охорони та захисту лісу, він неналежно виконував свої службові обов`язки, не здійснював належних перевірок на ввіреному обході та дій із запобігання пошкодження лісових насаджень внаслідок незаконних рубок, не здійснював належної охорони природних комплексів національного парку, у результаті чого протягом 2019 – 2020 років допустив незаконну порубку 63 дерев різних порід. Крім того, неналежно виконуючи свої службові обов`язки, засуджений не виявляв та не повідомляв керівництву Національного природного парку про незаконну рубку, що призвело до неможливості встановити осіб, причетних до цього, та унеможливило відшкодування заподіяних рубкою збитків. Отже, засуджений вчинив службову недбалість, тобто неналежне виконання службовою особою своїх службових обов`язків через несумлінне ставлення до них, що спричинило тяжкі наслідки, охоронюваним законом державним інтересам, тобто вчинив злочин, передбачений ч. 2 ст. 367 КК України*[49].

Вивчення суб’єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України, було б не повним без аналізу кримінологічної характеристики особи злочинця. Дослідники відповідного питання переконують, що абсолютна більшість тих, хто

[49] Вирок Вижницького районного суду Чернівецької області від 23 вересня 2022 р. у справі № 713/235/22. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/106408652. (дата звернення: 29.06.2023)

вчиняє незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу, – особи чоловічої статі, переважно з середнім рівнем освіти, які проживають у сільській місцевості, не мають постійного заробітку, раніше не судимі[50].

## 1.5. Кваліфікація незаконної порубки лісу за суб'єктивною стороною

Для кваліфікації незаконної порубки лісу величезне значення одержує встановлення зв'язку зовнішнього прояву поведінки людини з її психічним станом. Почуття, мислення, інтелект і воля, мета й мотив – це внутрішній, духовний світ людини, її суть. Усі вони у своїй єдності та взаємозв'язку формують психіку людини.

Якщо в КК України немає будь-якої, навіть непрямої вказівки на форму вини, то вона може бути визначена з урахуванням характеру діяння, оцінюваного в сукупності всіх його складників.

Вважається неможливим здійснити порубку лісу з необережності, оскільки сам характер відповідних дій виключає варіант їх учинення інакше, як умисно.

[50] Будяченко О. М. Кримінальна відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2020. С. 149.

Аналіз правозастосовної практики підтверджує, що умисел є саме тією формою вини, з якою вчиняється кримінальне правопорушення, передбачене ст. 246 КК України. Зазвичай суди, описуючи фабулу, наголошують, що особа діяла, маючи умисел здійснити незаконну порубку лісу.

**ПРИКЛАДОМ** *є вирок Самбірського міськрайонного суду Львівської області, у якому чітко наголошується на тому, що особа, маючи умисел на незаконну порубку лісу, пішла до лісового масиву, де, порушуючи встановлений порядок проведення рубки деревини, зрізала сім дерев породи «граб»*[51].

Щоправда, в окремих випадках правозастосовувачі демонструють відсутність чіткого розуміння складників умисної форми вини. Унаслідок цього характер психічного ставлення особи до вчинюваної незаконної порубки лісу відображається помилково.

**ПРИКЛАД.** *У вироку Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області робиться акцент на такому: …обвинувачені прибули на місце вирубки дерев на автомобілі «Урал», будучи обізнаними про місце вирубки дерев; вони також вжили заходів для того, щоб не*

[51] Вирок Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 24 грудня 2021 р. у справі № 452/1671/21. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/102184388. (дата звернення: 29.06.2023)

*бути поміченими сторонніми особами, оскільки усвідомлювали протиправність своїх дій…*[52].

У цьому контексті треба звернути увагу, що насправді ст. 24 КК України передбачає встановлення усвідомлення не протиправності, а суспільно небезпечного характеру діяння особи. Як відомо, неусвідомлення протиправності діяння не означає відсутності вини як такої. За чинної редакції ст. 24 КК України зберігається можливість настання відповідальності особи, яка не усвідомлювала протиправність вчиненого діяння, ознаки якого як правопорушення визначені кримінальним законом та іншими нормативними актами[53].

Незаконна порубка лісу може бути вчинена як з прямим, так і непрямим умислом, адже особа може бажати заподіяння істотної шкоди або свідомо припускати настання такої шкоди. Непрямий умисел передусім характерний для випадків, коли заподіяна шкоди не зводиться лише до майнової. Наприклад, зрубуючи дерева, особа може не бажати заподіяти суто екологічну шкоду, яка спричи-

[52] Вирок Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 25 січня 2023 р. у справі № 682/893/20. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/108577372. (дата звернення: 29.06.2023)

[53] Письменський Є. О. Про кримінально-правову кваліфікацію незаконної порубки лісу за суб’єктивною стороною. *Азовські правові читання – 2017 :* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Бердянськ, 28–29 квітня 2017 р. Бердянськ : ТОВ «Модем-1», 2017. С. 16–17.

няється порядку використання, охорони та відтворення лісів. Водночас вона свідомо припускає, що в результаті порубки лісу така шкода може настати. Якщо істотна шкода установлюється як матеріальні збитки, то ставлення винного до вчинюваного діяння здебільшого характеризується прямим умислом. Небажання настання зазначеної шкоди видається за таких обставин малоймовірним.

При вчиненні конкретного кримінального правопорушення зміст вини утворює не умисел або необережність взагалі, а умисел або необережність, які наповнені реальним змістом, специфічним для певних діянь. Психічне ставлення до окремих об’єктивних їх властивостей, таких, як місце, час, спосіб, обстановка, сукупність яких істотним чином впливає на характеристику його ступеня суспільної небезпеки, має завжди відбиватися в усвідомленні. При вчиненні незаконної порубки дерев особа повинна не лише усвідомлювати, що діяння вчинюється в лісі, а й те, що така порубка є незаконною. Неусвідомлення обставин, які є обов’язковими ознаками незаконної порубки лісу, виключає кваліфікацію за ст. 246 КК України[54]. Має рацію О. Будяченко, стверджуючи, що особа, яка

[54] Дудоров О. О., Письменський Є. О. Кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу : практ. пос. ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. С. 134.

здійснює незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу, тільки тоді може бути притягнута до кримінальної відповідальності за це діяння, коли вона усвідомлювала, що здійснює порубку або перевезення, зберігання, збут саме дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, або коли вчиняє зазначені вище дії у заповідниках або на територіях чи об'єктах природно-заповідного фонду або в інших особливо охоронюваних лісах; що ці деревостани є сироростучими, а не сухостійними і стоять на пні, а їх порубка фактично приведе до знищення природного стану[55].

На практиці можуть мати місце серйозні труднощі при доведенні умислу на незаконну порубку лісу.

**ПРИКЛАД.** *Затримані стверджують, що для законної рубки лісу їх найняла невідома особа, з якою вони познайомились через газету, інтернет чи в інший спосіб, і лише з інформації органів правопорядку вони дізналися про незаконність своїх дій*[56].

---

[55] Будяченко О. М. Кримінальна відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2020. С. 154.

[56] Якщо такого роду твердження залишаються не спростованими, то слід вести мову про опосередковане вчинення кримінального правопорушення, поняттям якого охоплюються випадки використання інших осіб, які, відповідно до закону, не підлягають відповідальності за вчинене. Мається на увазі, зокрема, залучення до вчинення правопорушення осіб, які не досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, неосудних, «невинуватих агентів», тобто осіб, які, будучи введеними в оману, сприяють вчиненню правопорушення, виконуючи діяння, які

Установлюючи умисел порушника законодавства в подібних ситуаціях, треба, крім усього іншого, брати до уваги освіту, попередній досвід роботи, загальну обізнаність і здоровий глузд. Частина правил лісозаготовлі є настільки очевидною, логічною, випливає зі змісту порубки, її характеру і технологічного процесу, що невиконання цих вимог може безпосередньо сигналізувати про умисел. Особи, які мають теоретичні знання та практичний досвід лісозаготівлі, які пройшли відповідне навчання, а також колишні працівники лісозаготівельних підприємств, які раніше неодноразово працювали на законно відведених лісосіках, незалежно від рівня засвоєння теоретичних знань та практичних навичок, не можуть не знати основних правил заготівлі лісу через очевидний характер останніх, зумовлений самою технологією порубки[57].

---

становлять об'єктивну сторону посягання, використання осіб, які діють під впливом непереборного фізичного примусу, а так само осіб, які діють під впливом переборного фізичного примусу чи психічного примусу і перебувають при цьому в стані крайньої необхідності. У випадках використання для вчинення правопорушення осіб, які, відповідно до закону, не підлягають кримінальній відповідальності, такі особи виконують роль своєрідного знаряддя вчинення кримінального правопорушення, а співучасник, поведінка якого із зовнішнього боку нагадує поведінку організатора або підбурювача, за допомогою їхніх дій (бездіяльності) досягає бажаного результату, і саме цей співучасник має визнаватись виконавцем правопорушення (Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : начальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : ВАІТЕ, 2014. С. 227 – 228).

[57] Дудоров О. О., Письменський Є. О. Кримінально-правова кваліфікація незаконної порубки лісу : практ. пос. ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр.

Мотив і мета незаконної порубки лісу, відповідно до ст. 246 КК України, не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони, вони не конкретизовані і можуть бути різними (корисливі спонукання, помста, хуліганство, заздрість тощо). На практиці переважна більшість таких злочинів вчиняються з корисливих спонукань.

Традиційно в кримінальному праві України під корисливим мотивом розуміється прагнення отримати майнову вигоду або позбутись майнових витрат. Матеріали судової практики показують, що корисливі спонукання є домінантним мотивом при здійсненні незаконної порубки лісу.

За твердженням дослідників, корисливі мотиви при вчинені злочину, передбаченого ст. 246 КК України, виникають, як правило, у людей, схильних до наживи й накопичення. Наприклад, особи перетворюють браконьєрський промисел на бізнес, здійснюючи незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, лісу задля продажу деревини. У службової особи корислива зацікавленість з метою протиправного одержання матеріального зиску буде тоді, коли вона, скажімо, за винагороду сприяє незаконній порубці або незаконному перевезенню, зберіганню, збуту лісу або

справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2017. С. 136.

вчинює цей злочин самостійно з використанням свого службового становища[58].

[58] Ткаченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні заходи запобігання незаконній порубці або незаконному перевезенню, зберіганню, збуту лісу в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Маріуполь, 2020. С. 75-76.

## РОЗДІЛ 2.

## АЛГОРИТМ ПЕРШОЧЕРГОВИХ ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 246 КК УКРАЇНИ

Алгоритм першочергових дій під час розслідування незаконної порубки лісу в умовах правового режиму воєнного стану залежить від ситуації, що склалася на початковому етапі розслідування такого злочину. Зокрема, на порядок дій правоохоронців впливатимуть джерело та обсяг первинної інформації про подію злочину; етап злочинної діяльності, ознаки котрого були виявлені (порубка лісу, перевезення незаконно порубаної деревини, її зберігання чи збут); особливості місцевості, де було вчинено діяння (прифронтова зона, деокуповані території, особливо охоронювані ліси) тощо.

**Типовими джерелами інформації про ознаки вчинення діянь, передбачених ст. 246 КК України, на деокупованих територіях та в місцевостях, де велися бойові дії є**:

*Безпосереднє виявлення ознак кримінального правопорушення співробітниками правоохоронних органів.* Виявлення ознак незаконної порубки лісу працівниками Національної поліції України можливе під час розслідування інших кримінальних правопорушень, у ході здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також під час патрулювання чи проведення стабілізаційних заходів на деокупованих територіях. Так правоохоронці можуть виявити

сліди незаконної порубки в лісах, лісових масивах, у заповідниках або на територіях чи об'єктах природно-заповідного фонду, в інших особливо охоронюваних лісах; можуть бути зупинені транспортні засоби, що перевозять деревину без відповідних дозвільних документів; можуть бути виявлені місця зберігання незаконно порубаної деревини. Оперативним шляхом можуть бути встановлені канали незаконного збуту деревини.

Виявлення ознак незаконної порубки лісу є найбільш імовірним у ході розслідування інших кримінальних правопорушень проти довкілля (наприклад, порушення правил екологічної безпеки, ст. 236 КК України, знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, ст. 245 КК України, незаконного видобування, збуту, придбання, передачі, пересилання, перевезення, переробки бурштину, ст. 240-1 КК України), злочинів проти власності, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України). Усі злочини, що поряд із незаконною порубкою лісу складають технологію злочинної діяльності, доцільно розслідувати в ході єдиного кримінального провадження. В інших випадках матеріали, що свідчать про ознаки злочину, передбаченого ст. 246 КК України, доцільно виділити в окреме провадження.

У випадках, коли ознаки незаконної порубки лісу виявляються під час патрулювання чи проведення стабілізаційних заходів, на

місце виявлення ознак злочину має бути викликана слідчо-оперативна група для проведення огляду місця події, керівник якої в подальшому прийме рішення про доцільність початку досудового розслідування.

*Повідомлення від службовців сил оборони України*. Військовослужбовці, котрі виконують завдання з оборони та захисту територіальної цілісності України, постійно перебувають у зонах ведення бойових дій та першими потрапляють на деокуповані території. Такі особи можуть виявити сліди порубки лісу або місця його зберігання, затримати правопорушників, котрі здійснюють порубки чи незаконно перевозять деревину. Про всі випадки виявлення ознак діянь, передбачених ст. 246 КК України, службовці сил оборони України мають повідомляти уповноважених осіб органів досудового розслідування для прийняття останніми рішення про внесення відомостей до ЄРДР та про виїзд СОГ на місце події. У випадках, якщо такі діяння виявляються на території, де відбуваються активні бойові дії, чи в місцевостях з високим рівнем мінної небезпеки, проведення огляду місця події й відібрання зразків для проведення судових експертиз рекомендується відкласти до стабілізації ситуації у такій місцевості. Після початку досудового розслідування й проведення огляду місця події рекомендується допитати військовослужбовців, котрі виявили ознаки незаконної порубки лісу як свідків.

*Повідомлення від власника, розпорядника чи користувача лісу, або державних природоохоронних органів.* Відповідно до ст. 7 Лісового кодексу України, ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Після повернення на деокуповані території та в місцевості, де завершено ведення бойових дій, власники, розпорядники чи користувачі лісу можуть виявити сліди його незаконної порубки. Аналогічні повідомлення можуть надійти й від органів, що здійснюють державний контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів (наприклад, Державної екологічної інспекції України, Державної лісової охорони тощо). Повідомлення про факти незаконної порубки лісу від фізичних осіб-власників чи користувачів таких лісів, зазвичай, містять відомості про місце та орієнтовний час вчинення злочину, площу порубаного лісу. Більш змістовна інформація про подію злочину, зазвичай, міститься в повідомленнях від представників державних природоохоронних органів та посадових осіб підприємств, установ чи організацій, що здійснюють лісокористування. Окрім відомостей про місце та орієнтовний час вчинення посягання, у подібних повідомленнях зазначаються дані про посадових осіб, відповідальних за порубану ділянку лісу, інформацію про суспільно небезпечні наслідки, що настали в такому лісі в результаті вчинення злочину, дані про спеціальний охоронюваний статус лісу та інше.

У випадках отримання повідомлень про ознаки злочину, передбаченого ч. 3 ст. 246 КК України, на додачу до стандартних дій на початковому етапі розслідування слідчим доцільно отримати чи витребувати документи, що підтверджують спеціальний охоронюваний статус лісу, де було вчинено незаконну порубку.

*Заяви, повідомлення громадян.* Ознаки діянь, передбачених ст. 246 КК України, можуть бути виявлені місцевими жителями, котрі перебували на окупованих чи прифронтових територіях, були очевидцями незаконної порубки, перевезення, зберігання, збуту лісу або виявили його сліди. Повідомлення від названих осіб, як правило, містять лише відомості про місце й час виявлення ознак злочину. Після отримання подібних повідомлень доцільно вивчити можливість виїзду на місце події СОГ (з урахуванням безпекової ситуації) та допитати заявників як свідків.

*Отримання інформації про кримінальне правопорушення із засобів масової інформації та мережі Інтернет.* Ознаки незаконної порубки лісу можуть бути виявлені та опубліковані в ЗМІ журналістами-розслідувачами й OSINT-оглядачами. Крім того, повідомлення про ознаки вчинення діянь, передбачених ст. 246 КК України можуть бути виявлені правоохоронцями під час моніторингу соціальних мереж, форумів, чатів у мережі Інтернет. Дослідження практики висвітлення в ЗМІ фактів незаконної порубки лісу дозволило зробити висновок про те, що в подібних

повідомленнях переважно міститься інформація про місце вчинення порубки, час виявлення її наслідків, рідше – про осіб чи організації, що здійснюють порубку. Зазвичай, журналісти здійснюють фото- чи відеофіксацію місць вчинення таких діянь, отримують коментарі від посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, представників громадських природоохоронних організацій, спеціалістів екологів тощо.

Зокрема, публікації та повідомлення засобів масової інформації можуть бути належними джерелами вихідної інформації про ознаки кримінального правопорушення та підставами до початку досудового розслідування. Уповноважені особи можуть отримати такі відомості під час ознайомлення з відповідними публікаціями (самостійне виявлення) чи внаслідок звернення журналістів. Для первинного закріплення цю вихідну інформацію вносять до ЄРДР, після чого її перевіряють під час досудового розслідування [59].

Після внесення відомостей про незаконну порубку лісу до ЄРДР рекомендується здійснити фіксацію такої вихідної інформації за процедурою огляду електронного документа (огляду комп'ютерних даних). У протоколі такого огляду мають бути відображені

[59] Коваленко А. В. Взаємодія органів досудового розслідування із засобами масової інформації під час збирання, дослідження та використання доказів у кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2022. № 38(2). С. 54. URL : https://doi.org/10.37025/1992-4437/2022-38-2-48.

основні реквізити електронного документа: адреса в мережі Інтернет, на якій розміщено вебсторінку; назва вебсайту, категорія чи жанр публікації, якщо вони зазначені на вебсторінці; назва публікації; основний текст публікації або допису; прикріплені зображення та аудіо- чи відеофайли; відомості про автора публікації чи допису тощо.

Зважаючи на панівний, на сучасному етапі, ситуаційний підхід до розслідування злочинів, методичні рекомендації щодо розслідування окремих видів кримінальних правопорушень традиційно містять інформацію про типові для відповідних кримінальних проваджень слідчі ситуації. Процес розслідування незаконних порубок або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу детермінується широким спектром факторів, що впливають на діяльність органів досудового слідства. Отже, виникає потреба в аналізі таких факторів та визначенні й класифікації типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування зазначеного різновиду злочинів.

Основними критеріями типізації слідчих ситуацій є кількісний (або критерій повторюваності), та інформаційний, які є загальними, та потребують конкретизації, з огляду на специфіку процесу розслідування тієї чи іншої категорії злочинів. Інформаційний критерій, у першу чергу, передбачає дослідження типового обсягу криміналістично значущої інформації про подію злочину, що наявна

в слідчого на відповідному етапі розслідування злочину. На початковому етапі така інформація отримується з повідомлення про ознаки кримінального правопорушення й шляхом проведення первинних слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів. Оскільки початковий етап закінчується повідомленням особі про підозру, а основним завданням названого етапу є, відповідно, збирання слідством достатнього обсягу доказів для прийняття такого процесуального рішення, видається, що відомості про особу злочинця мають ключове значення для вирішення поставленого завдання.

Специфіка розслідування злочину, передбаченого ст. 246 КК України, полягає в тому, що здебільшого первинна інформація про ознаки відповідного кримінального правопорушення вже містить відомості про місце та орієнтовний час вчинення злочину. За таких умов обсяг відомостей про особу злочинця виступає критерієм диференціації типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування досліджуваних злочинів. Другим важливим аспектом інформаційного критерію типізації слідчих ситуацій можна визнати відомості про можливості слідства отримувати криміналістично значущу інформацію про злочин. У реаліях розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, слідчі ситуації також можна диференціювати за вчиненням злочину в умовах очевидності або неочевидності, що на практиці

проявляється в наявності чи відсутності очевидців тих чи інших епізодів злочинного діяння. Такі особи можуть повідомити слідству відомості про особу злочинця, точні час та місце, обставини вчинення злочину тощо.

Найбільш сприятливою варто вважати ситуацію, коли досудове розслідування за фактом ст. 246 КК України розпочинається після затримання злочинців «на гарячому» під час здійснення порубки або транспортування незаконно добутої деревини з місця вчинення злочину. У таких випадках слідству найчастіше відомі ознаки особи злочинця, місце й час вчинення злочину та/або маршрут транспортування незаконно добутої деревини. Основними завданнями слідчого в подібній ситуації є виявлення, фіксація та вилучення слідів злочину, встановлення осіб та затримання можливих співучасників злочину, збирання доказів, достатніх для повідомлення затриманій особі про підозру. У випадках, коли злочинця затримано в ході перевезення (транспортування), зберігання чи збуту деревини, конкретне місце вчинення порубки може бути невідомим, тому перед слідчим постають завдання щодо встановлення місця, часу та інших обставин вчинення даного злочину.

Менш сприятливу ситуацію репрезентують випадки, коли правопорушників не було затримано на гарячому, проте слідством встановлено певні відомості про їх ознаки. Джерелами подібних

відомостей можуть виступати сліди, залишені злочинцем на місці події, та показання очевидців злочинного діяння тощо. Основним завданням слідчого в подібних ситуаціях є виявлення, фіксація та вилучення слідів злочину, допит очевидців, встановлення ознак, розшук та затримання злочинця, збирання доказів, достатніх для повідомлення такій особі про підозру.

Найменш сприятливими є випадки, коли слідством не було затримано злочинця та не було встановлено ознак його особи. Названа ситуація відповідає вчиненню злочину в умовах неочевидності. До першочергових завдань слідчого в таких ситуаціях можна віднести: ретельний огляд місця події зі збиранням та фіксацією слідів злочину, відшукання можливих очевидців події незаконної порубки чи транспортування деревини, і в подальшому, встановлення ознак та розшук злочинця [60].

**Отже, типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування злочину, передбаченого ст. 246 КК України, на деокупованих територіях та в місцевостях, де велися бойові дії є**:

*Ситуація 1.* Встановлено ознаки вчинення незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, особу (злочинця) затримано на гарячому.

[60] Пилипенко О. М. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування незаконної порубки лісу. *Jurnalul juridic national: teorie și practică.* 2017. № 5. С. 159.

*Ситуація 1.1.* Злочинця затримано під час здійснення порубки.

*Ситуація 1.2.* Злочинця затримано під час перевезення (транспортування) деревини.

*Ситуація 1.3.* Злочинця затримано під час зберігання чи збуту деревини.

*Ситуація 2.* Встановлено ознаки вчинення незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, встановлено ознаки особи злочинця, проте останнього не було затримано.

*Ситуація 3.* Встановлено ознаки вчинення незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, не встановлено ознаки особи злочинця.

На підставі викладеного можливо сформулювати **узагальнений алгоритм дій на початковому етапі розслідування незаконної порубки, незаконного перевезення, зберігання чи збуту лісу, вчиненого на території, що була деокупована чи на якій велися бойові дії.**

1) Проведення огляду місця події. Відповідно, ч. 3 ст. 214 КПК України, огляд місця події може бути проведений до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР лише в невідкладних випадках. Попередня кваліфікація незаконної порубки лісу, який не є особливо охоронюваним, потребує встановлення заподіяної злочином істотної шкоди, що є неможливим без безпосереднього дослідження таких наслідків із використанням

спеціальних знань. Видається, що огляд місця незаконної порубки лісу має проводитися до внесення відомостей до ЄРДР у всіх випадках, коли його можливо здійснити (зокрема з урахуванням безпекового фактору) протягом 24 годин з моменту отримання відомостей про кримінальне правопорушення. Рішення про направлення СОГ для проведення огляду місця події має прийматися з урахуванням факторів мінної небезпеки й небезпеки обстрілів у відповідній місцевості.

Склад СОГ визначається залежно від площі та інших особливостей місцевості, де виявлено ознаки незаконної порубки лісу. Зокрема, доцільним є залучення таких спеціалістів: криміналістів (для фіксування матеріально-фіксованих слідів, відібрання спилів з пнів та відділених стовбурів, надання допомоги з фото- відеофіксацією), спеціалістів-екологів (для точної фіксації площі порубки, кількості пошкоджених стовбурів, довжини та діаметру порубаних стовбурів, а також отримання подальших консультацій з приводу призначення необхідних судових експертиз), вибухотехніків або представники ДСНС (для забезпечення мінної безпеки); спеціаліста-оператора безпілотного літального апарата (для фото- відеофіксації великих за площею місць порубки, а також небезпечних місцевостей шляхом прольоту над ними). Водночас зазначимо, що використання комерційних БПЛА в безпосередній близькості до лінії фронту є небажаним.

Залучення понятих до проведення подібних оглядів рекомендується замінити безперервним відеозаписом ходу й результатів процесуальної дії.

При затриманні злочинця на гарячому працівниками правоохоронних органів, доцільно якнайскоріше провести огляд місця події та на основі отриманої інформації внести відповідні відомості про злочин до ЄРДР з метою забезпечення можливості проведення інших первинних слідчих (розшукових) дій. Якщо процес незаконної порубки або транспортування деревини був зафіксований посадовими особами державних природоохоронних органів, власником, розпорядником чи користувачем лісу, важливо, щоб такі особи зберегли обстановку місця події та завадили злочинцю знищити сліди злочину до прибуття слідчо-оперативної групи.

2) Допит заявників, встановлення й допит очевидців злочину. Осіб, котрі повідомляють про ознаки вчинення діянь, передбачених ст. 246 КК України, доцільно допитувати одразу після завершення проведення огляду місця події. Очевидців незаконної порубки можна умовно поділити на очевидців порубки, очевидців транспортування незаконно добутої деревини та очевидців її зберігання (реалізації). Оскільки більшість злочинів досліджуваної категорії вчиняється на небезпечних територіях чи у віддалених й малодоступних частинах лісових насаджень, встановлення

очевидців першої категорії є досить складним. Такими особами можуть бути працівники лісових господарств, природоохоронних органів, жителі розташованих поблизу населених пунктів, службовці сил оборони України, працівники ДСНС, волонтери, журналісти тощо. Коло можливих очевидців транспортування деревини є дещо ширшим. Зокрема, окрім уже названих осіб, доцільно опитати правоохоронців, котрі несуть службу на блокпостах, розташованих уздовж можливих шляхів транспортування деревини. Джерелом інформації про осіб, які здійснюють збут незаконно добутої деревини, можуть виступити її покупці, працівники лісооброблюючих підприємств тощо.

3) Установлення юридичного статусу лісу (лісового насадження), де було вчинено незаконну порубку. Для правильної кваліфікації діяння обов'язково потрібно з'ясовувати, чи не належить такий ліс (лісове насадження) до заповідників, територій чи об'єктів природно-заповідного фонду або інших особливо охоронюваних лісів. З цією метою можуть бути направлені відповідні запити до місцевих (військово-цивільних, військових) адміністрацій, органів місцевого самоврядування, територіальних підрозділів органів, що здійснюють державний контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів, а також до користувачів й розпорядників лісу.

4) Призначення судових експертиз. Після проведення первинних слідчих (розшукових) дій доцільним є призначення таких судових експертиз, як трасологічна, дактилоскопічна, технічна експертиза документів, біологічна, ботанічна, екологічна, земельно-технічна, ґрунтознавча та ін.[61].

[61] Питання щодо підготовки та призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях про злочин, передбачений ст. 246 КК України, детально розглянуто у розділі 6 книги.

# РОЗДІЛ 3.

## ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 246 КК УКРАЇНИ

Досудове розслідування має свої безпосередні завдання, які випливають із загальних завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК). Ними є швидке, повне та неупереджене розслідування кримінального правопорушення, з тим щоб: а) кожний, хто його вчинив, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини; б) жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу; в) до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [62].

Видається, що повне неупереджене розслідування кримінального правопорушення передбачає з'ясування слідством вичерпного об'єму інформації, що має значення для кримінального провадження. Вимога повноти розслідування покликана забезпечити притягнення до відповідальності саме тих осіб, які вчинили злочин. Методичні рекомендації щодо розслідування злочину, передбаченого ст. 246 КК України, можуть сприяти слідчому шляхом визначення орієнтовного переліку обставин, які потрібно з'я-

[62] Кримінальний процес : підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. С. 342.

совувати та доказувати в ході досудового розслідування відповідних діянь. Утім, варто зазначити, що в рамках методики розслідування такий перелік може бути лише модельним та має конкретизуватися в кожному конкретному кримінальному провадженні, з огляду на слідчі ситуації розслідування.

Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює мінімальний об'єм інформації про злочин, яка повинна бути з'ясована та підтверджена доказами в будь-якому кримінальному провадженні. Зокрема, ст. 91 КПК України визначає, що доказуванню підлягають такі обставини:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Цей перелік становить основу обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування злочину та має бути доповнений та розширений з урахуванням особливостей відповідної категорії кримінальних правопорушень.

На думку В. Журавля, формування обставин, що підлягають з'ясуванню зумовлено трьома чинниками: предметом доказування

за КПК, кримінально-правовою та криміналістичною характеристикою певного різновиду злочинів[63]. Тому варто розглянути суттєві ознаки незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, які можуть вплинути на формування обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування таких злочинів.

Ключовою для розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу є інформація про предмет злочинного посягання. Стаття 246 КК України розрізняє незаконну порубку в лісах, захисних та інших лісових насадженнях, а також вчинення таких дій у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах (тут наявність істотної шкоди є необов'язковою). Отже, предмет посягання є однією з обставин, що повинні встановлюватися під час розслідування таких злочинів.

Інформація про спосіб та засоби вчинення злочину дозволяє пов'язати злочинця з місцем та часом вчинення злочину, незаконно добутою деревиною, шкодою, яку було заподіяно кримінальним правопорушенням. Установлення зв'язку між злочинцем, способами та засобами вчинення діяння, а також слідами злочину дає можливість довести участь такої особи у вчиненні злочину та її

[63] Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Апостиль, 2012. С. 176.

винуватість. Важливо також визначити, чи використовував злочинець супровідні документи на порубку, перевезення, зберігання, збут деревини та яким чином вони були отримані (підробка, незаконна видача уповноваженими особами тощо).

Принциповим під час розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу є з'ясування та доказування виду та розміру шкоди, що була завдана таким злочином. Наявність істотної шкоди впливає на кваліфікацію діяння за ст. 246 КК України, оскільки така шкода виступає підставою пред'явлення цивільно позову в інтересах володільця порубаного лісу з метою її відшкодування. Крім того, добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди є однією з обставин, що пом'якшують покарання за вчинений злочин.

Важливою ознакою кримінально-правової характеристики будь-якого матеріального складу злочину є наявність причинно-наслідкового зв'язку між суспільно небезпечним діянням та його наслідками. Тому слідчим доцільно доказувати наявність такого зв'язку між фактом незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, способами та засобами вчинення злочину та конкретними його наслідками (шкодою відповідного виду та розміру).

У випадках виявлення ознак злочину, передбаченого ст. 246 КК України, на етапах незаконного зберігання чи збуту, слідчим

потрібно також з’ясувати шляхи реалізації незаконно добутої деревини, співучасників злочину та покупців деревини, а також способи легалізації (відмивання) коштів, отриманих від таких дій.

Отже, перелічені обставини, разом з предметом доказування за ст. 91 КПК України, є підґрунтям для формування обставин, що підлягають з’ясуванню під час розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу.

Підсумовуючи викладене, можна сформулювати такий модельний перелік обставин, що підлягають з’ясуванню під час розслідування злочину, передбаченого ст. 246 КК України:

1) подія незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу (час, місце та обстановка вчинення злочину);

2) предмет злочинного посягання (тип та географічне розташування порубаного лісу, його володілець та форма власності);

3) особа злочинця (анкетні дані, наявність службового чи іншого спеціального статусу;

4) співучасники порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, їх роль у вчиненні злочину, наявність ознак організованості в їх діяннях;

5) винуватість злочинців у вчиненні даного кримінально караного діяння, їх форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

7) способи та засоби вчинення порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу на кожному етапі вчинення злочину;

8) вид і розмір шкоди, завданої незаконною порубкою або незаконним перевезенням, зберіганням, збутом лісу, інформація про добровільне її відшкодування злочинцем, розмір процесуальних витрат;

9) причинно-наслідковий зв’язок між подією злочину, способами та засобами його вчинення та видом і розміром заподіяної шкоди;

10) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом’якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

11) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

12) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

## РОЗДІЛ 4.

## ОСОБЛИВОСТІ ВИЛУЧЕННЯ, НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ ТА ЗБЕРІГАННЯ ПРЕДМЕТА Й ЗНАРЯДЬ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 246 КК УКРАЇНИ

Розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу передбачає проведення відповідних слідчих (розшукових) дій з урахуванням їх своєрідної тактики. Здебільшого процес розслідування відбувається, як правило, паралельно з розслідуванням іншого кримінального правопорушення, наприклад, кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Варто зауважити, що неефективність розслідування кримінальних правопорушень щодо незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу призводить до їх закриття, а так само не доведення до суду, а винні особи уникають кримінальної відповідальності. Ураховуючи це, слідчий повинен застосувати комплексний підхід як до організації розслідування загалом, так і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

***Огляд.*** Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК, слідчий, прокурор, з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, проводять огляд місцевості,

приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних[64]. Саме під час огляду місця події слідчий повинен бути зорієнтований на з'ясування кола питань, дані про які можуть не лише складати сукупність зібраних доказів, а й визначати напрямок розслідування, сприяти висуненню версій, встановленню послідовності проведення інших слідчих (розшукових) дій або тактичних операцій. Тобто слідчий огляд при розслідуванні злочину, передбаченого ст. 246 КК України, є найбільш важливою й трудомісткою слідчою (розшуковою) дією.

Під час загального огляду, коли слідчий здійснює обхід території, де виявлено розкрадання лісодеревини, особлива увага приділяється забезпеченню збереження навколишньої обстановки, об'єктів та слідів, що знаходяться на місці кримінального правопорушення. Зокрема, вживаються невідкладні заходи щодо збереження та першочергового огляду слідів, що можуть зіпсуватися через погодні умови (дощ, вітер, снігопад тощо), або внесення змін в обстановку, що досліджується (як злочинцями, так і особами, які виявили незаконну порубку).

Коли межі огляду місця незаконної порубки лісу встановлено, слідчому необхідно враховувати, що вони можуть розширюватись

[64] Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text. (дата звернення: 29.06.2023)

або звужуватися залежно від встановлених обставин й отриманої інформації. Межі огляду повинні включати:

- територію, де вчинено кримінальне правопорушення, або виявлені сліди, предмети, які в подальшому будуть визнані речовими доказами;

- ділянка місцевості, транспортні засоби, де злочинець перебував безпосередньо перед вчиненням кримінального правопорушення;

- інші ділянки місцевості, житлові приміщення, дворові будівлі, склади, сховища, транспортні засоби, де можуть бути сліди і предмети, що мають відношення до розслідуваної події;

- імовірні шляхи підходу та відходу злочинців: намети, землянки, вагончики, ділянки місцевості, транспортні засоби, де можуть знаходитися сліди тощо.

Після визначення меж та способу прив’язки до місцевості помічаються кордони місця події, для чого можна використовувати сигнальні стрічки, кілочки, нанесення поміток фарбою на деревах тощо. Місце незаконної порубки відносно орієнтирів визначається за допомогою вимірювальних інструментів, а у разі вчинення злочину на значній площі, для проведення вимірювань доцільно використовувати геодезичні інструменти.

Через те що площа незаконної порубки зазвичай є значною, територію огляду доцільно поділити на невеликі сектори (що

мають форму квадратів) та використовувати *фронтальний спосіб* огляду. Якщо ж порубка здійснена на невеликій площі – доцільно застосовувати *ексцентричний спосіб* огляду (рух по спіралі від центру до периферії), а коли центр визначити неможливо або є загроза втрати слідів, які знаходяться на периферії, тоді доречно застосовувати *концентричний спосіб*[65].

Ефективне розслідування злочину, передбаченого статтею 246 КК України, неможливе без застосування науково-технічних засобів. Зважаючи на можливості сучасних техніко-криміналістичних засобів, вони застосовуються при проведенні огляду в ході розслідування даного виду кримінального правопорушення:

1) У разі виникнення труднощів, пов'язаних із прив'язкою до місцевості виявлених слідів, що зумовлюється її віддаленістю від постійних орієнтирів (доріг, річок або інших споруд), значними площами порубок, відсутністю якісних мап тощо, є доцільним запровадження в практику розслідування супутникових GPS/GLONASS-приймачів, що входять до системи глобальної супутникової навігації.

За відсутності GPS-навігаторів слідчий повинен робити прив'язку до постійних орієнтирів: доріг, відгалуження річок або

[65] Федорко Д. Є. Розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу в Україні : дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2022. С. 169.

струмків з обов'язковим прив'язуванням до сторін світу, що має бути зафіксовано на схемі місця події та відображено у фототаблиці. Найбільш доречним у цьому випадку є використання як орієнтиру квартального стовпа, оскільки він є натурним лісовпорядним знаком, який встановлюють у місцях перетину квартальних просік між собою (із зазначенням номера лісового кварталу)[66] або кадастрового номеру земельної ділянки.

**ПРИКЛАДОМ** *є вирок Дружківського міського суду Донецької області: 03.02.2021 у вечірній час доби, більш точного часу в ході досудового розслідування встановити не виявилося можливим, у ОСОБА_5 виник злочинний умисел, спрямований на незаконну порубку дерев у власних цілях для продажу та отримання грошових коштів. З метою реалізації свого злочинного умислу, ОСОБА_5 … дістався до ділянки полезахисної лісосмуги, за координатами 48.58520 37.45336 неподалік від земельної ділянки з кадастровим номером: 1411746200:01:000:0151, яка розташована між селами Старорайське та Райське на території Дружківської міської ради Донецької області, де побачив одинадцять сироростучих дерев породи акація, на порубку яких в останнього виник злочинний умисел*[67].

---

[66] Пилипенко О. М. Основи методики розслідування незаконної порубки лісу : дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2018. С. 127.

[67] Вирок Дружківського міського суду Донецької області від 28 квітня 2021 р. у справі № 229/1639/21. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/96634278. (дата звернення: 29.06.2023)

**ПРИКЛАДОМ** *є також вирок Олександрівського районного суду Донецької області: 15.11.2020 року, з 12:00 до 15:06 годин (більш точного часу в ході досудового розгляду не встановлено), з метою реалізації злочинного наміру, умисно, за попередньою змовою групою осіб, з корисливих мотивів, ОСОБА_6 та ОСОБА_5, узявши з собою дві бензопили марки «Goodluck», що належать ОСОБА_5, та дві каністри з паливно-мастильними матеріалами, приїхали до полезахисної лісової смуги, яка знаходиться на земельній ділянці з кадастровим номером 1420387000:01:000:0813, площею 4,123 га, розташованої на відстані 1,6 км у східному напрямку від с. Весела Гора Краматорського району Донецької області, та відноситься до захисних лісових насаджень лінійного типу, де умисно, за попередньою змовою групою осіб, з корисливих мотивів … за допомогою бензопили здійснили незаконну порубку дванадцяти сироростучих дерев породи дуб*[68].

2) Під час загального огляду необхідно проводити фото- або відеофіксацію місця події без внесення змін до його обстановки. При значній площі порубки для проведення фіксації доцільно застосовувати фото- або відеозйомку з використанням квадрокоптера.

---

[68] Вирок Олександрівського районного суд Донецької області від 06 серпня 2021 р. у справі № 933/87/21. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/98826485. (дата звернення: 29.06.2023)

Сучасні квадрокоптери оснащуються професійними камерами, які мають високу роздільну здатність і великий кут обзору, та дають змогу отримувати відеозаписи у форматі FullHD (1920×1080 пікселів) та якісні фотографії (2835×3602 пікселів)[69].

Особливістю техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочину, передбаченого ст. 246 КК України є те, що під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема під час огляду місця події, слідчий, прокурор не завжди може забезпечити повноту вилучення носіїв інформації, надати попередню оцінку інформативної значущості вилучених програмних й апаратних засобів, вжити заходів для максимального збереження інформаційних слідів. У таких випадках виникає потреба в спеціальному обладнанні та залученні відповідних профільних фахівців.

Під час огляду місця події доречним також буде залучення слідчим оперативних працівників і дільничних офіцерів громади, з метою: 1) перевірки оперативно-розшуковими методами прилеглих до огляду місця події ділянок населених пунктів для встановлення свідків, очевидців, а також осіб, які вчинили незаконну порубку лісових насаджень; 2) встановлення місцезнаходження деревини; відпрацювання напрямків і місцевості, де припинив роботу собака

[69] Пилипенко О. М. Основи методики розслідування незаконної порубки лісу : дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2018. С. 128.

кінолога на встановлення маршруту підходу або відходу злочинців тощо.

Під час детального огляду слідчий повинен спрямовувати свої дії на виявлення та вилучення наступних слідів кримінального правопорушення:

*1) слідів, що пов'язані з предметом посягання (пеньки, зрубані дерева (чагарники), а також їх частини).* Виявлення та дослідження слідів, пов'язаних із предметом злочинного посягання, дасть змогу слідчому встановити об'єм порубки, її різновид, тривалість і періодичність, а також визначити кількість осіб, яких залучали до її здійснення.

Оглядаючи залишені на ділянці пеньки, частини дерев (стовбури), у протоколі огляду необхідно:

- відобразити кількість і породу (для встановлення якої залучають відповідного спеціаліста – працівника лісгоспу) незаконно зрубаних дерев;

- зафіксувати їх діаметр (розраховується як середнє арифметичне, виходячи з максимального та мінімального діаметра з урахуванням кори дерева), висоту, відображені специфічні ознаки спилювання та звалювання, стан торцевої частини, наявні вади деревини;

- зафіксувати результати замірів довжини та верхній і нижній діаметри у виявлених на місці події зрубаних (спиляних) стовбурів дерев.

**ПРИКЛАДОМ** *є вирок Олександрівського районного суду Донецької області: відповідно до протоколу огляду місця події від 31.10.2020 року з фототаблицею, у період з 13:00 год. до 15:00 год., у присутності понятих, голови Веселогірської сільської ради, ОСОБА_4 в лісосмузі, у якій проростають дерева породи дуб, розташованої на відстані 1,6 км у східному напрямку від с. Весела Гора, виявлено дві купи пиляних дерев дуба, довжиною від 57 до 79 см., діаметром від 32 до 50 см.; дві купи гілок дуба різного розміру. На ґрунті в середині лісосмуги у різних місцях виявлено 7 пнів свіжоспиляних дерев породи дуб діаметром 37х40 см., 32х35 см., 32х35 см., 32х35 см., 27х30 см., 50х46 см. та 40х43 см., та 122 колоди. Біля пиляних дерев на ґрунті виявлено дві бензинові пили марки «GRAND», корпус синього кольору. При зважуванні на напільних вагах 122 колод дерева дуб загальна вага колод дерева породи дуб склала 3 102 кг*[70]*.*

З торців пнів, стовбурів верхньої та нижньої частини хлистів слід випиляти та вилучити торцеві зрізи, за якими далі проводять

[70] Вирок Олександрівського районного суд Донецької області від 26 січня 2021 р. у справі № 933/858/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94403023. (дата звернення: 29.06.2023)

пошук та ідентифікацію самої деревини, а також знарядь учинення злочину.

Важливим аспектом також є нанесення на верхню та нижню частини таких зрізів відповідних орієнтувальних позначень аби при проведенні трасологічної експертизи досліджувалися лише зрізи, зроблені злочинцями.

Усі досліджені під час огляду пні потрібно промаркувати (до прикладу, фарбою, нанесенням клейм тощо), аби полегшити надалі проведення інших слідчих (розшукових) дій на місці події, а також унеможливити ймовірні припущення сторони захисту щодо завищення об'ємів незаконної порубки[71];

*2) слідів знарядь і засобів учинення злочину.* Детальне дослідження слідів, що залишилися на предметі злочинного посягання, може з великою долею вірогідності вказати на знаряддя, якими було виконано відділення стовбура дерева від кореня, його розкряжування та трелювання (сокирою, ручною пилою, електро- або бензопилою тощо).

Звалювання дерев відбувається ручним механізованим інструментом (бензомоторними пилами) і допоміжними засобами (звалювальною вилкою, звалювальними лопатками, сокирою,

---

[71] Горошко М. П., Хомюк П. Г. Лісова таксація : практикум для студентів спеціальності 7.130401. Львів : УкрДЛТУ, 2001. 132 с.; Мостепанюк В. А., Тарасевич О. В., Ейсмонт В. С. Довідник лісовпорядника / за ред. В. А. Мостепанюка. Житомир : Рута, 2016. 584 с.

клинами та гідроклинами). Останнім часом також набуло поширення удосконалення злочинцями конструкції таких пил за рахунок їх обладнання саморобними глушниками звуку;

*3) слідів взуття та транспортних засобів.* Місцем виявлення слідів є оголений ґрунт: узбережжя рік та озер, дороги, стежки та інші місця, де за різних обставин (унаслідок руху транспортних засобів або трелювання деревини) було здерто шар лісової підстилки. Сліди взуття злочинців і частки ґрунту також можна виявити на килимках наявного на місці події автотранспорту. За виявленими слідами взуття слідчий має можливість установити дані щодо кількості залучених до незаконної порубки осіб, шляхів їхнього підходу та відходу, а також ідентифікувати конкретне взуття за залишеними ними слідами, що належить певним особам.

Сліди транспортних засобів дають змогу встановити модель, напрямок руху, ступінь навантаження, а також ідентифікувати конкретний транспортний засіб;

*4) біологічні сліди людини (кров, слина, піт, виділення з носа тощо).* Сліди виявляються на предметах, з якими контактували злочинці (слина – на залишках їжі, пляшках або недопалках; кров – на знаряддях злочину, предметі посягання, лісовій підстилці, пнях – у разі травмування злочинців тощо). За їх допомогою слідчий отримує орієнтувальну інформацію щодо кількості осіб, які здійснювали порубку; наявність у злочинців ушкоджень, особливостей

будови щелепи тощо, а за допомогою проведення відповідних експертиз може довести факт знаходження конкретних осіб на місці незаконної порубки лісу або їх безпосередню участь у її вчиненні.

Відповідно, кваліфіковане вилучення наведених слідів допомагає прокурору, слідчому висунути версії про: характер ушкоджень, тобто яким чином було вчинено порубку лісу (зрубування, спилювання); різновид і кількість інструментів, що використовувалися під час незаконної порубки: ручні (сокира, пила тощо), або механічні (бензопила, електропила); місце підготовки інструментів для наступної порубки, місце відпочинку злочинців; родову належність ґрунту, вилученого під час огляду місця події і зразків ґрунту, вилучених із взуття, одягу підозрюваних; породний склад досліджуваних зразків деревини (спилів, фрагментів спилів, кернів), вилучених з місця вчинення злочину або в підозрюваного; кількість осіб, які брали участь у незаконній порубці лісу; кількість і вид транспортних засобів, що використовували злочинці; наявність або відсутність на речових доказах виявлених під час огляду слідів рук, зубів, мікрооб’єктів[72].

При виявлені на місці незаконної порубки лісу автоспорту, на якому пересувалися злочинці, або призначеного для перевезення незаконно добутої деревини, проводиться його детальний огляд.

[72] Пилипенко О. М. Основи методики розслідування незаконної порубки лісу : дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2018. С. 132-133.

Особлива увага звертається на виявлення в салоні автомобіля слідів рук злочинців, які можуть бути залишені на ручках дверей, рульовому колесі,важелі перемикання передач, ручному гальмі, ручці переключення покажчиків повороту, зовнішніх поверхнях попільничок, бічних і задніх дверях, вікнах і дзеркалах; а також виявлення в ньому часток деревини (тирси, кори). Необхідним є вилучення слідів шин транспортного засобу для забезпечення подальшого проведення ідентифікаційних досліджень[73].

Також при виявленні документів на місці події необхідно обов'язково здійснити їх огляд. Таку процедуру (огляд документів) можна провести як окрему процесуальну дію, що дозволить зафіксувати їх найбільш важливі ознаки. Під час зазначеної слідчої (розшукової) дії слідчому необхідно вивчити загальний вигляд та стан документів, їх реквізити; встановити коло осіб, які мали право засвідчувати конкретні документи своїм особистим підписом та (або) відтиском печатки підприємства; визначити їх цільове призначення[74].

Під час незаконної порубки лісу найчастіше використовуються транспортні засоби для *трелювання деревини до місця*

[73] Федорко Д. Є. Розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу в Україні : дис. … доктора філософії 081 Право. Київ, 2022. С. 170.

[74] Кікінчук В. В. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі : автореф. дис. …канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2014. С. 14.

*завантаження*, тобто переміщення стовбурів або сортиментів, здійснюється за допомогою трелювального засобу, вибір якого залежить від рельєфу місцевості, природних умов, об’єму стовбуру тощо та може здійснюватися кіньми або тракторами; *завантаження* та *вивезення деревини*. Навантаження сортиментів на транспорт, який їх буде в подальшому перевозити, проводиться вручну, автомобільними або тракторними кранами, а також самонавантажувальним лісовозним транспортом. Вибір способу навантаження залежить від наявного в злочинців об’єму деревини, рельєфу місцевості, ґрунтових умов тощо.

*Оглядаючи технічні засоби, знаряддя та пристосування* незаконної порубки лісу, у протоколі огляду потрібно відобразити номери основних вузлів та агрегатів, зафіксувати, у якому стані перебувають ці засоби (увімкнені або вимкнені двигуни, чи придатні до роботи тощо).

**ПРИКЛАДОМ** *є вирок Дружківського міського суду Донецької області: ОСОБА_5 за допомогою бензинової ланцюгової ручної пили фірми POWERDRAFT помаранчево-чорного кольору з шиною ланцюговою-металевою SuperPro здійснив незаконне спилювання шести сироростучих дерев породи ясень, а саме: дерево діаметром від 22*21 сантиметрів, дерево діаметром від 24*25 сантиметрів, дерево діаметром від 24*21 сантиметрів, дерево діаметром від 37*35 сантиметрів, дерево діаметром від 70*50 сантиметрів, дерево*

*діаметром від 50*48 сантиметрів, що призвело до припинення росту дерев*[75].

У випадку затримання на місці події осіб, які, імовірно, причетні до здійснення незаконної порубки лісу, у протоколі огляду детально зазначаються: особливості їхнього місцезнаходження та виявлення, стан і докладний опис одягу (особливу увагу потрібно звернути на наявність на одязі свіжої деревної тирси, пально-мастильних матеріалів); наявність спеціалізованих інструментів (ключів для регулювання ступеню натягу ланцюга бензопили, напилку для заточування його зубів тощо); інших предметів, якими може обґрунтовуватися причетність осіб до проведення порубки. Залежно від усвідомлення затриманою особою своєї провини, її або доцільно залишити на місці вчинення злочину під охороною співробітників Національної поліції України, або видалити з місця події, або дозволити їй бути присутньою під час проведення огляду місця події для максимально повного збору матеріалу про сліди вчиненого.

Метою заключного етапу огляду місця події є узагальнення й аналіз зібраної інформації про вчинене кримінальне право-порушення, перевірка того, чи вирішені мета та завдання огляду.

---

[75] Вирок Дружківського міського суду Донецької області від 24 листопада 2022 р. у справі № 229/1668/22. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/107500878. (дата звернення: 29.06.2023)

Слідчий складає протокол огляду місця події, у якому має бути відображено відомості про: час початку та закінчення огляду; місце вчинення незаконної порубки лісу; назву лісництва, район, номер кварталу; межі порубки та її площу; осіб, які проводять слідчу (розшукову) дію та її учасників; способи й методи здійснення порубки; територію та категорію лісів, кількість і породи вирубаних дерев. За наявності зрубаних дерев додатково зазначаються: кількість звалених і необроблених (з гілками), розкряжених стовбурів; їх породи, діаметр комлевої та верхньої частини, вид і спосіб проведеної рубки; кількість пеньків, їх діаметр і висота, а також особливості слідів розпилу.

Складена схема місця події повинна бути з обов’язковою локалізацією місць виявлення слідів злочину, відібрання відповідних зразків, виявлення автотранспорту. Така схема дасть можливість слідчому та суду краще орієнтуватися в обстановці місця події.

Не менш важливим завданням під час проведення огляду є правильне вилучення та упакування виявлених слідів злочину та зразків. Саме тому поряд зі слідами правопорушення обов’язково необхідно відбирати та упаковувати зразки ґрунту, фрагменти деревини шляхом здійснення поперечних зрізів (спилів) тощо. Проведення цих дій краще доручити залученим спеціалістам.

***Обшук.*** Обшук – це обґрунтована доказами, що є у кримінальному провадженні, слідча (розшукова) дія, суть якої полягає в примусовому обслідуванні особи, житла або іншого володіння особи з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини учинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке здобуте внаслідок його учинення, інших речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб[76].

Відповідно до ст. 13, чч. 1 і 3 ст. 233 КПК України, ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як за добровільною згодою особи, яка ним володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, за винятком невідкладних випадків, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. Із аналізу змісту ст. 234-236 КПК України убачається, що проникнення до житла чи іншого володіння особи з метою обшуку можливе лише на підставі ухвали слідчого судді, крім наведених вище виключень.

Слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням про обшук,

[76] Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М. Кримінальне процесуальне право України : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2017. С. 443-445.

яке повинно містити відомості, зокрема, про: індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планується відшукати, а також їхній зв'язок із вчиненим кримінальним правопорушенням (п. 7 ч. 3 ст. 234 КПК України). Слідчий суддя відмовляє в задоволенні клопотання про обшук, зокрема, якщо прокурор, слідчий не доведе наявність достатніх підстав вважати, що: відшукувані речі й документи мають значення для досудового розслідування; відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду (пп. 2, 3 ч. 5 ст. 234 КПК України).

Розгляд практики про надання дозволів на проведення обшуку вказує на те, що істотним порушенням прав і свобод людини є виконання ухвали суду про проведення обшуку неуповноваженими на те суб'єктами. Доручення слідчим або прокурором, на підставі положень п. 5 ч. 2 ст. 36, п. 3 ч. 2 ст. 40, чч. 1, 3 ст. 41 КПК України, яким ухвалою слідчого судді надано дозвіл на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, виконання відповідної ухвали оперативному підрозділу зумовлює визнання недопустимими доказів, отриманих під час такої слідчої (розшукової) дії[77].

[77] Огляд судової практики ККС у складі ВС щодо недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Рішення, внесені до ЄРДСР за період з 2018 року по жовтень 2020 року / упоряд. заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду В. В. Щепоткіна. Київ, 2020. С. 62.

**ПРИКЛАДОМ** *є постанова ВС від 29 січня 2019 р. у справі № 466/896/17, яка передбачає, що касаційний розгляд колегією суддів дійшла наступного висновку: за змістом ч. 1 ст. 236 КПК України, виконання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи покладається особисто на слідчого чи прокурора і не може бути доручене в порядку п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України відповідним оперативним підрозділам. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку мають право запросити спеціалістів, однак це не звільняє їх від обов'язку особистого виконання обшуку. У випадку проведення обшуку іншими особами, окрім слідчого чи прокурора, вказане слід вважати суттєвим порушенням умов обшуку; результати обшуку у відповідності з вимогами ст.ст. 86, 87 КПК України не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень і на них не може посилатися суд при ухваленні обвинувального вироку, як на доказ*[78]*.*

В умовах воєнного стану обшук проводиться за загальними правилами, що визначені чинним кримінальним процесуальним законодавством із певними змінами, а саме:

1) можливість складання протоколу слідчої (розшукової) дії не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких

[78] Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України від 29.01.2019 р. у справі № 466/896/17, провадження № 51-7795 км 18. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/79601140. (дата звернення: 29.06.2023)

слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій за відсутності можливості складання процесуальних документів безпосередньо під час їх проведення та за умови, що хід і результати вказаних слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксувались доступними технічними засобами;

2) законодавець надав можливість слідчим та прокурорам в умовах військового стану проводити обшук цілодобово. Згідно з п. 4 ст. 223 КПК України, проведення обшуку в нічний час (із 22-ої години до 6-ої години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, а також крім здійснення кримінального провадження в порядку, встановленому ст. 615 КПК України;

3) проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, обшуку особи без залучення понятих, якщо це є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я. Проте в такому випадку має проводитися безперервний відеозапис за допомогою доступних технічних засобів. Оскільки в умовах воєнного стану в містах України по декілька разів на день триває сигнал повітряної тривоги, а деякі області з початку війни перебувають під загрозою обстрілів, у матеріалах кримінального провадження потенційна небезпека для життя і здоров'я понятих може бути обґрунтована відповідним рішенням слідчого,

прокурора, прийнятого на підставі даних про вищезазначені обставини;

4) обов'язок дізнавача, слідчого чи прокурора в обов'язковому порядку зберігати в електронній формі копії матеріалів кримінальних проваджень, досудове розслідування у яких здійснюється в умовах воєнного стану. Це означає і збереження електронних копій протоколів усіх проведених у кримінальному провадженні слідчих (розшукових) дій.

**ПРИКЛАД.** *Під час організації та проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо незаконної порубки, перевезення, зберігання, збуту лісу, необхідно враховувати надзвичайний правовий режим, який поширюється на територію, де відбувається досудове розслідування.*

Тобто законодавець виділяє специфіку кримінальної процесуальної діяльності для наступних надзвичайних правових режимів: воєнний стан, надзвичайний стан, антитерористична операція, заходи із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України. Перелічені правові режими можна віднести до надзвичайних правових режимів, введення яких обумовлено надзвичайними обставинами, має відповідну процедуру, визначений законодавством строк, територію поширення.

Це, відповідно, впливає на дію кримінального процесуального законодавства в просторі та часі.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 КПК України, кримінальне провадження на території України здійснюється з підстав та в порядку, передбачених КПК України, незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення. Водночас територією, на яку поширюються норми розділу IX-1 КПК України «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», може бути, як уся територія України, так й окремі території України[79].

Ураховуючи зазначене, при підготовці до проведення обшуку слідчий повинен: 1) встановити особу, якій належить пилорама, лісове підприємство, житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться; 2) отримати ухвалу слідчого судді про дозвіл на обшук (ч. 1 ст. 235 КПК України); 3) визначити точне місце і час його проведення; 4) уточнити прикмети предметів, назву, зміст і зовнішній вигляд документів, з'ясувати можливі місця їх

[79] Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Електронне видання. Львів-Одеса, 2022. С. 4-5. URL : https://zib.com.ua/files/2022-komentar-rozdil-IX.pdf. (дата звернення: 29.06.2023 )

виявлення, а також місця можливого зберігання цінностей, необхідних для забезпечення відшкодування матеріального збитку; 5) намітити коло учасників обшуку (працівники поліції, поняті й фахівці); 6) вирішити, які технічні засоби необхідно буде застосовувати при проведенні відповідних пошукових дій, і забезпечити їх наявність[80].

Отже, обшуку підлягають лісогосподарські підприємства, місця проживання і роботи підозрюваного/підозрюваних, приміщення, що належать їх близьким особам чи знайомим, транспортні засоби, склади, пилорами тощо.

Під час обшуку/огляду транспортних засобів, необхідно враховувати, що будь-які речові докази, виявлені на сидінні в салоні відкритого автомобіля, не можуть бути визнані недопустимими, якщо під час їх виявлення жодних дій для відкриття закритих відділень, схованок (тих дій, які можуть бути оцінені як обшукові) правоохоронці не вчиняли, а сам власник транспортного засобу, огляд якого було проведено, перед початком слідчої дії добровільно надав дозвіл на огляд свого автомобіля. В інших випадках ухвала слідчого судді обов’язкова.

**ПРИКЛАД.** *У касаційній скарзі захисник вказав, що протокол огляду місця події складено з порушенням норм кримінального*

[80] Запотоцький А. П. Основи методики розслідування злочинів у сфері будівництва : монографія. Київ : Освіта України, 2018. С. 215, 262.

*процесуального закону, а саме без належного дозволу суду; із відеозапису слідчої дії вбачається проведення обшуку автомобіля, а не його огляду, що свідчить про недопустимість цього доказу. Тобто детективами НАБУ (окрім візуального огляду автомобіля) були відкриті різні секції та багажне відділення, за відсутності предметів, які становлять інтерес для кримінального провадження. Усі дії працівників НАБУ було зафіксовано в протоколі огляду місця події.*

*Як обґрунтовано зазначив апеляційний суд, грошові кошти та імітаційні засоби було виявлено на сидінні в салоні відкритого автомобіля, при їх виявленні жодних дій щодо відкриття закритих відділень, схованок (тих дій, які можуть бути кваліфіковані як обшукові) правоохоронцями не здійснювалося. Відповідно до постанови ВС від 04.10.2022 у справі № 752/7440/18, колегія суддів ККС погоджується з висновком апеляційного суду, що підстави визнання недопустимим доказом, зазначені стороною захисту (проведення обшуку під видом огляду), у будь-якому випадку не стосуються саме виявленого предмету злочину як доказу, оскільки грошові кошти та імітаційні засоби були виявлені на сидінні в салоні відкритого автомобіля, при їх виявленні жодних дій щодо відкриття закритих відділень, схованок (тих дій, які можуть бути кваліфіковані як обшукові) правоохоронцями не здійснювалося. Разом із цим судами при досліджені протоколу огляду місця події встановлено, що*

*власник транспортного засобу, перед початком слідчої дії добровільно надав дозвіл на огляд свого автомобіля[81].*

Під час розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, обшук частіше за все спрямований на виявлення наступних об'єктів, а саме: документів (про видані, діючі лісорубні квитки; декларації на кількість зрубаної, виготовленої, вивезеної лісопродукції тощо); знарядь і засобів учинення протиправного діяння; відшукання зрубаного та транспортованого лісу; місць розпилювання лісу; зберігання, грошових коштів; встановлення умов учинення кримінального правопорушення; пошук слідів тощо.

Найефективнішим у кримінальних провадженнях цієї категорії слід вважати проведення групових обшуків – одночасне проведення серії обшуків за місцем проживання підозрюваного, на пилорамах, у підсобних приміщеннях, складах і транспортних засобах. Раптовість групового обшуку позбавляє зацікавлених осіб можливості попередити один одного про небезпеку й заховати або знищити предмети й документи, що їх компрометують[82].

[81] Постанова Верховного Суду від 04 жовтня 2022 у справі № 752/7440/18, провадження № 51-1815км22. URL : https://reyestr.gov.ua/Review/106661447. (дата звернення: 29.06.2023)

[82] Федорко Д. Є. Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу. *Наше право.* 2021. № 1. С. 197.

Вилучені в процесі проведення обшуку речі, інше майно набувають статусу речового доказу за наявності в сукупності двох компонентів:

а) змістовного – предмети матеріального світу, на яких залишилися (містяться) відбитки (сліди) кримінального правопорушення;

б) процедурного – отримані в порядку, передбаченому КПК України (допустимість), мають значення для кримінального провадження (належність), реально відображають інформацію про подію, що мала місце (достовірність) та після їх відповідної оцінки залучені рішенням слідчого, прокурора до матеріалів досудового розслідування[83]. Відповідно до ч. 5 ст. 110 КПК України, таке рішенням має бути винесене у формі постанови слідчого, прокурора про залучення майна до кримінального провадження як речового доказу.

**ПРИКЛАДОМ** *є рішення судді Слов'янського міськрайонного суду Донецької області, який у своєму рішенні, зазначив, що висновок органу досудового розслідування щодо відповідності майна тим чи іншим ознакам ст. 98 КПК України може бути зроблено лише в тексті постанови, яка має відповідати вимогам ч. 5 ст. 110 КПК України, зокрема містити мотиви прийнятого рішення. Відсутність*

[83] Карпенко М. О. Щодо процесуального статусу майна, вилученого за результатами проведення обшуку. *Dictum factum*. 2022. № 2(22). С. 63.

*постанови про визнання майна речовим доказом, як окремого процесуального документа, який фіксує висновок слідчого про набуття майном статусу речового доказу та мотиви, з яких він дійшов такої думки, позбавляє слідчого суддю можливості провести аналіз і зробити висновок про відповідність цього майна положенням ст. 98 КПК України та наявність чи відсутність підстав для арешту майна саме з метою його збереження як речового доказу, оскільки слідчий суддя не наділений правом самостійного визначення підстав, передбачених ст. 98 КПК України, та має здійснювати контроль правильності прийнятого слідчим рішення. Ненадання слідчим постанови про визнання майна речовим доказом свідчить про відсутність підстав для накладення арешту саме з метою забезпечення збереження речового доказу, оскільки без відповідної постанови майно не може набути статусу речового доказу, а іншої мети клопотання слідчого не містить*[84].

На *завершальному етапі* проведення як огляду, так й обшуку вирішуються питання щодо подальшого зберігання незаконно добутої деревини, автомобільної техніки та інших речових доказів, вилучених під час проведення зазначених слідчих (розшукових) дій.

[84] Ухвала Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 31 серпня 2018 р. у справі № 243/3455/17. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/76273170. (дата звернення: 29.06.20023)

Якщо під час огляду/обшуку вилучають певні речі, які не вилучені законом з обігу (у нашому випадку незаконно добута деревина, автомобільна техніка, знаряддя і пристосування для незаконної порубки лісу тощо), вони автоматично набувають статусу «тимчасово вилучених» (ч. 2 ст. 168 КПК України) і повністю підпадають під критерії тих підстав, які прямо означені в ч. 2 ст. 167 КПК України, а саме: тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони: 1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди; 2) надані особі з метою схилити її до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи як винагорода за його вчинення; 3) є предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з їх незаконним обігом; 4) набуті в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них або на які було спрямоване кримінальне правопорушення, а також майно, у яке їх було повністю або частково перетворено[85].

[85] Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text. (дата звернення: 29.06.2023)

[85] Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text. (дата звернення: 29.06.2023)

У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку/огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено (ч. 5 ст. 171 КПК України)[86].

**ПРИКЛАДОМ** *є ухвала Богородчанського районного суду Івано-Франківської області: 19 травня 2020 року начальник СВ Богородчанського ВП Надвірнянського ВП ГУНП в Івано-Франківській області ОСОБА_3 звернувся до слідчого судді з клопотанням про арешт майна. Клопотання, погоджене з прокурором, подано з додержанням вимог ст .171 КПК України.*

*На обґрунтування клопотання слідчий вказав, що здійснює досудове розслідування у кримінальному провадженні, зареєстрованому у Єдиному реєстрі досудових розслідувань 19 травня 2020 року №12020090120000134, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України.*

*У клопотанні зазначено, що 18 травня 2020 року о 21 год. на земельній ділянці в урочищі «Луги», біля русла річки Луква, що між*

[85]Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text. (дата звернення: 29.06.2023)

[86] Там само.

*населеними пунктами с. Росільна та с. Міжгір'я Богородчанського району Івано-Франківської області, ОСОБА_4, використовуючи бензопилу марки «Штіль 180», зрізав дерева породи вільха в кількості 10 шт., діаметрами від 10 до 25 см., які розпилював на частини та вантажив у свій автомобіль марки «ЗІЛ 157», реєстраційний номер НОМЕР_1 .*

*18 травня 2020 року на земельній ділянці в урочищі Луги, біля русла річки Луква, що між населеними пунктами с. Росільна та с. Міжгір'я Богородчанського району Івано-Франківської області, був проведений огляд місця події, у ході якого вилучено бензопилу марки «Штіль-180», вантажний автомобіль марки «ЗІЛ 157», реєстраційний номер НОМЕР_1 та колоди дерев породи вільха довжиною від 1 до 1,5 метра в кількості 44 штуки.*

*Зазначені колоди дерев, бензопилу марки «Штіль-180» та вантажний автомобіль марки «ЗІЛ 157», реєстраційний номер НОМЕР_1, визнано речовими доказами у кримінальному провадженні № 12020090120000134[87].*

Тобто, зважаючи на норми ст.ст. 98, 170 КПК України та наведені слідчим у клопотанні обставини, слідчий суддя прийняв рішення про накладення арешту на майно, оскільки бензопила та

[87] Вирок Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 20 травня 2020 р. у справі №338/510/20. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/89364863. (дата звернення: 29.06.2023)

вантажний автомобіль є знаряддями вчинення злочину, а колоди дерев – об'єктом злочину, і вони визнані речовими доказами в кримінальному провадженні № 12020090120000134.

Необхідно зазначити, що ЄСПЛ також у своїх рішеннях доволі чітко аргументує положення щодо важливості дотримання процесуального порядку проведення відповідних процесуальних дій, які спрямовані на отримання речових доказів, оскільки не дотримання останнього повністю спростовує загальну мету кримінального провадження та зводить нанівець можливість вирішення поставлених провадженням завдань через неправомірність отриманих результатів. Такий погляд ЄСПЛ, наприклад, можна простежити в Рішенні, яке прийняте у справі «Пантелеєнко проти України»[88].

З аналізу судової практики (ухвал слідчих суддів) щодо розгляду клопотань про накладення арешту на майно, вилучене в ході огляду/обшуку в умовах воєнного стану, можна дійти висновку, що суттєвих змін у цій частині застосування судами вимог ст. 173 КПК України не зазнало. Як правило, більша частина клопотань органу досудового розслідування про накладення арешту на майно, вилучене в ході огляду/обшуку слідчими суддями задовольняється.

---

[88] Справа «Пантелеєнко проти України» (Заява 11901/02): Рішення Європейського суду з прав людини від 29.06.2006 року. Офіційний веб-портал Верховної Ради України URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_274#Text. (дата звернення: 29.06.2023)

Тобто, відповідно до чинного КПК України, процесуальне оформлення речових доказів, вилучених під час огляду/обшуку, здійснюється наступними процесуальними документами:

а) протоколом огляду/обшуку;

б) клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна. До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання (ч. 2 ст. 171 КПК);

в) ухвалою слідчого судді про арешт тимчасово вилученого майна, що відповідає критеріям, передбаченим ст. 167 КПК України.

Після означених дій вирішується питання щодо зберігання речових доказів, загальні положення про що викладені в ст. 100 КПК України. Положення щодо зберігання речових доказів та недоторканності їх властивостей також законодавчо закріплені в низці інших нормативно-правових актів, а саме йдеться про: порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов’язаних із їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження[89], інструкцію

[89] Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов’язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104. URL :

про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства й суду [90] та інші.

У кримінальному процесі важливою гарантією забезпечення інтересів сторін кримінального провадження виступає зберігання речових доказів та забезпечення їх недоторканності.

Зазвичай місцем для зберігання вилучених технічних засобів, знарядь і пристосувань для незаконної порубки лісу, лісодеревини є територія відповідного лісництва, органів місцевого самоврядування, штрафмайданчиків, рідше – територіального відділу Національної поліції України.

***Тимчасовий доступ до речей і документів.*** Відповідно до ч. 1 ст. 159 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text. (дата звернення: 29.06.2023)

[90] Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції): Наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Державної податкової адміністрації України, СБУ, Верховного Суду, Державної судової адміністрації України від 27.08.2010 №51/401/649/471/23/125. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10#Text. (дата звернення: 29.06.2023)

виїмку). Здійснюється тимчасовий доступ до речей і документів на підставі ухвали слідчого судді, суду.

Доречною є думка А. Новицького, який у своєму дослідженні зазначає, що для всебічного й повного з'ясування предмета й обстановки вчинення організованою злочинною групою незаконної порубки й контрабанди лісу потрібно отримати доступ до:

1) документації державного лісового кадастру, яка ведеться на основі даних державного земельного кадастру;

2) документації державного лісового кадастру, складеної при проведенні попереднього державного обліку лісів;

3) таблиць класів віку, а також інформації щодо характеристики кожної лісової ділянки із таксаційної бази даних, створеної державною лісовпорядною організацією і постійно підтримуваної в актуалізованому стані[91].

Своєю чергою, предметами тимчасового доступу до речей і документів є заявки на використання лісових ресурсів під час проведення рубок головного користування; відомості про лісосіки; карти технологічного процесу розробки лісосіки; план лісосіки; лісорубний чи лісовий квиток-дозвіл; документація державного лісового кадастру за обліком лісових насаджень-площ; таблиці-

[91] Новицький А. О. Особливості розслідування незаконної порубки і контрабанди лісу, вчиненої організованою злочинною групою : автореф. дис… д-ра філософ.: 081 Право. Харків, 2021. 24 с.

характеристики лісів на ввіреній території; відомості розрахункової лісосіки; митні декларації; транспортні накладні; акти прийому, передачі, перевезення, зберігання тощо[92].

Тобто, використовуючи результати тимчасового доступу до речей і документів, у слідчого, прокурора з'являється можливість ознайомитися з відомостями розрахункової лісосіки та зіставити її з дозвільною й обліковою документацією, а також фактичною обстановкою місця вчиненого кримінального правопорушення.

Отже, урахування таких особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування дозволить зібрати максимально повну інформацію про злочин, передбачений ст. 246 КК України, надасть можливість оцінити зібрані докази в сукупності, уникнути неповноти досудового розслідування.

[92] Федорко Д. Є. Розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу в Україні : дис. … доктора філософії 081 Право. Київ, 2022. С. 179-180.

# РОЗДІЛ 5.

## ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИН, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТАТТЕЮ 246 КК УКРАЇНИ

Допит без перебільшення можна віднести до найбільш поширених та ефективних засобів отримання доказової інформації в процесі розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, який виступає важливим засобом доказування. Слідчий витрачає левову частину свого робочого часу на підготовку, проведення та фіксацію результатів допиту.

Метою допиту є отримання від допитуваної особи відомостей про обставини, що мають значення для встановлення всієї сукупності обставин вчиненого кримінального правопорушення, які становлять предмет допиту. До таких обставин можуть відноситися відомості, які встановлюють або спростовують:

- подію кримінального правопорушення;
- винність або невинність конкретних осіб у його вчиненні;
- усі інші обставини, що характеризують цих осіб, подію, ступінь вини.

Для того щоб визначитися з предметом допиту, слідчому, перш за все, потрібно знати не тільки те, якими відомостями може володіти допитувана особа, але й на що конкретно в ході допиту

необхідно звертати увагу і фіксувати в протоколі, які саме деталі з'ясовувати щодо розслідуваної події або конкретної особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Відповідно до ст. 95 КПК України, показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, котрі мають значення для цього кримінального провадження. Допит розглядається передусім як інформаційний процес, що відбувається між слідчим та допитуваним. Процесуальний порядок організації та проведення допиту на стадії досудового розслідування закріплено в ст. 65, 95–97, 133, 223–226, 232, 256 КПК України.

На початковому етапі розслідування найчастіше проводяться допити свідків та підозрюваних, а отримана при цьому інформація виступає ключовим базисом формування доказової бази винності осіб.

***Допит свідків.*** При визначенні кола свідків, яких необхідно допитувати при розслідуванні незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, слід виходити з рівня їх обізнаності про подію суспільно-небезпечного діяння та особу, що його вчинила, характеру інформації, що нею повідомляється та інших обставин, які мають значення для розслідування.

Свідками незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу можуть виступати **працівники лісового господарства**, зокрема:

- *директор лісового господарства*, який визначає, формулює, планує, здійснює і координує всі види діяльності лісгоспу;

- *головний лісничий* – заступник директора та особа, відповідальна за охорону, захист, використання і відтворення державного лісового фонду;

- *головний інженер* – заступник директора, що розробляє й здійснює заходи по підвищенню ефективності промислової діяльності лісгоспу, забезпечує контроль та виконання завдань виробничо-фінансового плану по заготівлі та вивезенню лісу, виробництво та реалізацію продукції деревообробки, а також здійснює керівництво виробничою діяльністю лісгоспу, керує роботами по заготівлі та вивезенню лісу від усіх видів лісогосподарських та суцільних рубок;

- *лісничий, майстер лісу, вальщик лісу, інженер з лісових культур та ін.* – володіють інформацією відносно породного складу та стану лісу, де була здійснена незаконна порубка, виявили незаконну порубку або затримали зловмисників);

- *працівники держлісоохорони, лісової охорони, інших лісокористувачів та власників лісів* (допиту підлягають усі члени підрозділу, які були задіяні при відпрацюванні місця порубки лісу).

Показання, отримані від вказаних працівників, виступають основою для визначення алгоритмів встановлення інших обставин предмету доказування та специфіку їх виконання.

Під час їхнього допиту слід з'ясовувати такі загальні питання:

- посада та тривалість роботи працівника на цій посаді;
- обсяг його функціональних обов'язків;
- яку ділянку лісгоспу він обслуговує;
- графік роботи;
- звідки отримує інформацію про випадки незаконного порубки лісу.

Під час допиту представників потерпілого – *працівників лісгоспу, які повідомляють про факт виявлення незаконної порубки лісу,* – встановленню підлягають наступні обставини:

- ким, коли та за яких обставин була виявлена незаконна порубка лісу;
- хто з представників лісгоспу є відповідальним за дану ділянку лісу, інформація про його особу та характеристика;
- хто відповідає за охорону в лісгоспі та як часто здійснюється контроль території;
- коли представники лісгоспу востаннє були на даній ділянці та яким є її стан;
- чи видавалися на лісові ділянки або на інші суміжні території дозвільні документи;

- ким ці документи були видані, кому, коли, на якій підставі та з якою метою, обсяг та породи дерев для рубки, термін дії документів;

- загальний об'єм незаконної порубки з описом породного складу, кількістю та діаметрами пеньків, а також сумою збитків з посиланнями на методики й такси;

- орієнтовний час проведення порубки;

- місцезнаходження пилорам, деревообробних комбінатів та інших підприємств, що розташовані поряд, та які можуть придбати незаконно добуту деревину;

- хто міг вчинити порубку дерев;

- хто раніше притягався до адміністративної відповідальності за незаконну порубку лісу в районі виявлення ознак злочину;

- чи мають у своєму розпорядженні місцеві мешканці лісозаготівельну техніку або транспортні засоби, придатні для перевезення деревини;

- коли і ким було прокладено дорогу до місця незаконної порубки, її габарити;

- через які населені пункти вивозилася або могла вивозитися незаконно добута деревина.

Крім того, якщо на місці вчинення незаконної порубки або поряд з ним було виявлено сторонніх осіб, детально з'ясовуються всі подробиці: місце, стан їх одягу (особливо наявність на ньому слідів,

які свідчать про вчинення особою порубки – тирса, плями від паливно-мастильних матеріалів та ін.), наявні в них інструменти та інші предмети, характер вчинюваних дій, а також зміст наданих пояснень щодо затримання.

Нерідко при розслідуванні незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу свідками виступають **працівники правоохоронних органів,** які виявили ознаки злочину або брали безпосередню участь у затриманні осіб, що до нього причетні. Під час допиту такої категорії свідків підлягають з'ясуванню наступні обставини: які заходи з виявлення ознак злочину проводились, хто брав участь у їх проведенні; у якій послідовності, де та коли проводились заходи; обставини виявлення незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу; джерела надходження інформації про злочин; де та за яких обставин були затримані підозрювані особи; як характеризувались дії затриманих осіб; як здійснювалося затримання, обшук підозрюваного, що було знайдено, де, у якій кількості; які пояснення надавали затримані особи щодо предметів та документів, які були в них вилучені; які скарги, зауваження, претензії, заперечення надходили під час проведення заходів із виявлення злочину та затримання осіб; у чому полягала протидія затриманню з боку підозрюваних осіб тощо.

Наступна категорія свідків, які можуть бути допитані при розслідуванні незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, – це особи, які стали **очевидцями вчинення** незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, або володіють важливою інформацією. З метою встановлення зазначеної категорії осіб, слідчий повинен направити доручення підрозділам кримінальної поліції на відпрацювання прилеглої території під час проведення початкових слідчих (розшукових дій). Особливу увагу слід звернути на осіб, які могли знаходитися в лісі на момент вчинення злочину, місцевих мешканців, осіб, які є власниками або користувачами лісозаготівельної техніки, осіб, які займаються деревообробним підприємництвом на прилеглій до місця злочину території. Крім того, слід перевірити осіб, раніше засуджених за аналогічні злочини, а також тих, що мешкають неподалік від місця вчинення незаконної порубки лісу на їх причетність до вчинення вказаного злочину, а також на предмет володіння ними інформацією, яка стосується вказаної події, наприклад, встановлення фактів пропозицій третіх осіб їм особисто або іншим мешканцям щодо придбання деревини або взяття участі у її незаконній заготівлі тощо.

У випадку виявлення серед місцевих мешканців осіб, які володіють лісозаготівельною технікою або транспортними засобами, придатними для переміщення деревини, доцільно допитати їх як свідків та з'ясувати наступні обставини:

- яка лісозаготівельна техніка або транспортні засоби, придатні для перевезення деревини є у володінні або користуванні таких осіб;

- чи проводили вони порубки лісу в період часу, коли було вчинено злочин;

- чи звертався до них хтось із проханням передачі в оренду чи купівлі лісозаготівельної техніки або транспортних засобів напередодні чи під час вчинення незаконної порубки лісу;

- чи знають вони цих осіб, як вони виглядають та чи мають особливі прикмети, яку інформацію про себе та свою діяльність повідомляли, чи надавали документи на порубку лісу тощо.

Наступна категорія свідків, які можуть бути допитані при розслідуванні незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу – це **водії затриманих транспортних засобів** із деревиною сумнівного походження.

Під час допиту водія слід з'ясувати такі відомості:

- кому належить деревина;

- якщо водій перевозить деревину на чиєсь прохання, то як виглядала особа, яка звернулася з проханням перевезти деревину

(прикмети зовнішності, ознаки голосу, одягу, особливості поведінки), та чи зможе він її впізнати;

- місце завантаження транспортного засобу деревиною;
- особи, які здійснювали завантаження деревини (їх кількість, зовнішність, прикмети);
- які технічні засоби використовувалися при завантаженні;
- місце, куди слід перевезти деревину та чи наявні в нього супровідні документи на вантаж;
- чи бачив він документи, що підтверджують законність порубки лісу;
- чи розрахувалися з ним за його роботу;
- у який спосіб планувалося здійснити оплату.

Наступна категорія свідків, які можуть бути допитані при розслідуванні незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу – це **особи, які виявили злочинців на місці незаконної порубки**. Під час допиту таких свідків необхідно з'ясувати:

- коли та з якою метою вони знаходились на місці незаконної порубки лісу;
- чи були інші свідки злочину;
- детальний опис обстановки незаконної порубки;
- детальний опис осіб, які знаходилися на ділянці (їх кількість, зовнішність, прикмети, одяг, характеристика рухової активності –

кульгавість, відмінні або слабкі навички з валки лісу тощо), та можливість їх упізнання;

- опис ролі кожного зі злочинців, які дії вони вчиняли та у якому порядку; якими інструментами користувалися;

- яка техніка знаходилася на місці порубки лісу, її реєстраційні знаки та інші індивідуальні особливості;

- чи чув свідок розмови злочинців;

- як довго слідкував за порубкою та який характер мало спостереження – постійне чи уривчасте;

- чи бачили його особи, які здійснювали незаконну порубку лісу, якщо так, то якою була їх реакція на сторонніх та чим пояснили вони свої дії;

- чи маскували сліди порубки;

- кому і коли свідок повідомив про виявлення незаконної порубки лісу;

- чи відомі йому інші випадки незаконної порубки лісу.

Наступна категорія свідків, які можуть бути допитані при розслідуванні незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу – це **особи, яких було залучено до проведення огляду місця події як понятих**. Головною метою допиту таких свідків є перевірка об'єктивності відомостей із протоколу

окремої слідчої (розшукової) дії та уточнення окремих моментів її проведення[93].

Предмет допиту зазначених осіб може бути розширений у залежності від слідчої ситуації, ролі допитуваного в системі дій підозрюваного та обсягу інформації, якою вони володіють.

***Допит підозрюваного.*** При розслідуванні незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, слідчому необхідно враховувати ряд факторів, які впливають на вибір тактичних прийомів і формування предмету допиту підозрюваного. До них відносяться: слідча ситуація, що склалась на момент допиту, наявна криміналістично значуща інформація, особливості особи допитуваного, а також обрана допитуваним схема поведінки[94].

Під час допиту підозрюваних необхідно з’ясувати:

- коли в особи виник умисел на незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу;

- з якою метою вона планувала здійснити порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу;

- чи розуміла особа, що заподіює шкоду;

[93] Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. С. 365.

[94] Пилипенко О. М. Типові тактичні операції при розслідуванні незаконної порубки лісу. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2015. № 2. С. 335.

- у чому полягала підготовка до вчинення незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу;

- чи мала особа будь-які дозвільні документи на проведення рубки, перевезення, зберігання, збуту лісу;

- хто знає про підготовку та вчинення нею злочину;

- місце проведення незаконної порубки, зберігання, збуту лісу;

- які знаряддя і засоби застосовувалися для вчинення злочину;

- чи має особа навички валки лісових насаджень;

- які породи лісових насаджень вона вирубала та в якій кількості;

- чи здійснювала особа незаконні порубки, перевезення, зберігання, збут лісу раніше;

- якщо підозрюваним є особа, яка здійснювала незаконне перевезення лісу, то як давно і у кого вона працює водієм лісовозу (іншого транспортного засобу, на якому здійснювалося вивезення незаконно добутої деревини);

- кому належить цей транспортний засіб;

- як часто йому доводилося здійснювати вивезення деревини з лісового масиву;

- чи відома йому процедура початку розробки ділянки в лісовому масиві;

- чи відомі йому види рубок (суцільна, вибіркова, прохідна рубки) і процедура початку розробки ділянок;

- чи знайомий він із переліком і змістом документів, необхідних для вивезення деревини;

- чи детально особа вивчила ті документи, які надавав замовник вивезення, і які саме це були документи, їх зміст;

- чи відомо особі, до якого кварталу, літери, виділу та лісництва відноситься ділянка лісового масиву, на якій завантажували і звідки вивозили деревину;

- чи знайомий він із кимось із співробітників цього лісництва;

- яким чином здійснювалося навантаження деревини в лісі тощо;

- яким чином розпорядилася незаконно добутою деревиною.

При розслідуванні незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу на момент допиту підозрюваного можуть скластися наступні слідчі ситуації:

*Підозрюваний не визнає вини.* Невизнання вини зазвичай супроводжується відмовою підозрюваного від надання будь-яких пояснень із приводу підозри (з посиланням на ст. 63 Конституції України), а також визнанням факту свого перебування на місці незаконної порубки, але запереченням її здійснення[95].

[95] Пилипенко О. М. Типові тактичні операції при розслідуванні незаконної порубки лісу. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2015. № 2. С. 336.

*Підозрюваний визнає вину частково.* Визнання часткової вини може супроводжуватися відмовою визнати суму завданих збитків підозрюваним, а також зізнанням у факті вчинення дій, які йому інкримінуються, проте пояснення цих дій причинами та обставинами, які, на його думку, виключають або пом'якшують їх злочинний характер.

*Підозрюваний визнає вину повністю.* Коли підозрюваний визнає вину повністю, це значно спрощує роботу слідчого, оскільки злочинець активно співпрацює під час розслідування, надаючи детальну інформацію про незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу та пояснює причини, що спонукали його до таких дій.

Вибір слідчим **тактичних прийомів допиту** свідків та підозрюваних безпосередньо залежить від слідчої ситуації, яка складається під час проведення допиту.

Допит свідків здебільшого відбувається в ситуації, яку можна охарактеризувати як безконфліктну, між слідчим і допитуваною особою існує психологічний контакт, що забезпечує отримання правдивих показань.

Коли допит набуває безконфліктного характеру, тактичне завдання слідчого полягає в тому, щоб підтримувати і розширювати психологічний контакт, надаючи посильну допомогу допитуваному

в правильному відтворенні відомостей, що відносяться до розслідуваної події, у пригадуванні забутого. До таких прийомів перш за все можна віднести:

1) «суміжність» – слідчий нагадує допитуваному про предмет або явище, які перебували з предметами допиту в просторовому або в тимчасовому зв'язку;

2) «подібність» – пред'явлення йому подразників, що не відносяться до справи, схожих за якими-небудь ознаками на об'єкт, що цікавить, що може «оживити», викликати в пам'яті допитуваного необхідні спогади;

3) «контрастність» – нагадування «від противного», тобто відсіювання явно не потрібних параметрів, відомостей;

4) «роз'єднання (дизасоціація)» – заснований на роз'єднанні зв'язків, що утворилися при сприйнятті, виокремлення окремих ознак і властивостей об'єкта з виниклого асоціативного ряду для посилення одного за рахунок іншого;

5) «перифраза» – допитуваний на прохання слідчого дублює важливі елементи показань, інакше кажучи повторює їх (перифразуючи);

6) «наочність» – застосовується тоді, коли допитуваний не може висловити словами ті чи інші властивості, ознаки предмета, явища, але може вибрати, показати, зобразити те, що він не може описати.

Допитуваний, повідомляючи завідомо неправдиві відомості, приховуючи або свідомо спотворюючи відомі йому факти, створює труднощі і перешкоди для слідства. У подібних випадках виникає конфліктна ситуація допиту, яка, своєю чергою, поділяється на два види:

а) конфліктна ситуація з нестрогим суперництвом;

б) конфліктна ситуація із суворим суперництвом.

Для конфліктних ситуацій з нестрогим суперництвом характерним є частковий збіг цілей слідчого і допитуваної особи, коли допитуваний у своїх показаннях не завжди і не в усьому щирий. Таке відбувається в тих випадках, коли, наприклад, надання неправдивих показань не пов'язане з корінними інтересами несумлінного свідка, підозрюваного, тобто торкається його корінних інтересів або зачіпає їх неглибоко.

Під корінними інтересами допитуваного розуміється прояв життєво важливих для нього потреб, пов'язаних, наприклад, із захистом свого соціального стану, близьких родичів, матеріальних та інших інтересів.

Зокрема, свідок не розповідає правду, виявляючи жалість до підозрюваного, або не бажаючи мати відношення до слідства. Для такої лінії поведінки характерна деяка пасивність у протидії слідчому.

Суперництво буде нестрогим і в тому випадку, якщо слідчий, визнавши показання свідка, підозрюваного неправдивими, домагається відомостей про факти, про які допитуваним нічого не відомо.

Тактичні прийоми, які використовуються в конфліктних ситуаціях з нестрогим суперництвом:

1) «бесіда» – роз'яснювальна робота, розмова на абстрактні теми;

2) «налаштування» – встановлення емоційного контакту з допитуваним шляхом «налаштування» себе на одну «хвилю» (тему) з допитуваним, в основі «налаштування» лежить своєрідна асиміляція окремих рис особистості партнерів по спілкуванню;

3) створення «незаповненості» – застосовується в тих випадках, коли слідчий має деякі дані про кримінальне правопорушення, але ще не ясна повна картина події, факту. Слідчий на підставі наявних у нього даних, які не заперечуються допитуваним, разом з ним простежує логіку події, факту і показує йому окремі «незаповнені місця», пропонуючи пояснити їх;

4) «припинення брехні» – неправдиві показання допитуваного негайно відхиляються, можуть пред'являтися наявні докази або інші засоби впливу. Такий прийом застосовується тоді, коли слідчий має достовірні дані з приводу обставин, що з'ясовуються під час допиту;

5) «вичікування» – при коливаннях допитуваного під час допиту, слідчий, повідомляючи певну інформацію, навмисно «закладає» в його свідомості основу, яка забезпечує перемогу корисних мотивів, і потім робить перерву в допиті, вичікуючи, поки допитуваний сам не відмовиться від мотивів, які спонукали його до дачі неправдивих показань.

При конфліктних ситуаціях із суворим суперництвом мета слідчого і допитуваного знаходяться в різкому протиріччі, оскільки кримінальне провадження зачіпає корінні інтереси допитуваного. Наприклад, свідок підкуплений злочинцем і дає неправдиві показання, щоб захистити його від покарання або, ще гірше, домогтися засудження невинної особи. Викриття такого свідка у брехні спричинило б кримінальну відповідальність його самого.

Звідси й особливість їхньої лінії поведінки: вони часом виявляють максимум винахідливості, щоб відстояти свої помилкові позиції. У такому випадку допитуваний дає завідомо неправдиві показання або взагалі відмовляється від надання показань.

У конфліктних ситуаціях допиту тактичні завдання, які вирішуються слідчим при конфлікті із суворим і нестрогим суперництвом, будуть різними.

Тактичні прийоми, використовувані в конфліктних ситуаціях із суворим суперництвом:

1) «допущення легенди» – слідчий, знаючи або здогадуючись про те, що недобросовісний допитуваний дає неправдиві показання, надає йому можливість викласти їх, щоб він увійшов у протиріччя зі своїми ж колишніми показаннями, або твердо встановленими в ході розслідування фактами, зафіксувавши показання в протоколі, слідчий руйнує легенду, викриваючи брехню;

2) «виклик (логічна «дуель»)» – коли підозрюваний не бажає вести логічні міркування з питання, яке пропонує обговорити слідчий, останній навмисно акцентує увагу на деяких слабо доведених місцях звинувачення, або на не безперечно встановлених фактах, які допитуваний в стані легко спростувати, поступово переходить до доказаних фактів, які допитуваний спростувати не може і «губиться»;

3) «раптовість» – коли допитуваний дає неправдиві показання, йому поза зв'язком з темою розмови раптово задається питання, або пред'являється доказ, про наявність якого у слідчого він не знав, що руйнує заготовлену допитуваним систему неправдивих відповідей і викликає стрес: він не може зв'язати раптово пред'явлений матеріал з тим, що він до цього придумав, і тому не може швидко підготувати чергову неправдиву відповідь;

4) «форсований темп» – обрання слідчим високого темпу допиту з метою взяти ініціативу у свої руки, випередити хід думок допитуваного, не дати можливості для роздумів і вивертів;

5) «уповільнений темп» – коли допитуваний сам обирає високий темп мови, щоб спробувати «проскочити» окремі деталі події, з приводу яких не бажає давати пояснень, слідчий уповільнює темп допиту, знову й знову пропонуючи доповнити, роз’яснити, уточнити обставини.

# РОЗДІЛ 6.

## ПІДГОТОВКА ТА ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИН, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТ. 246 КК УКРАЇНИ

Під час незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу взаємодія злочинця з навколишнім середовищем відбувається протягом тривалого часу, що створює сприятливі умови для залишення ним значної кількості слідів своєї діяльності. Для дослідження виявлених слідів мають бути призначені різноманітні судові експертизи, висновки яких дадуть слідчому змогу уточнити наявні та висунути нові слідчі версії, встановити осіб, які вчинили цей злочин тощо. З огляду на зазначене, правильне розуміння слідчим завдань та сучасних можливостей судових експертиз, при їх призначенні, дозволить йому належним чином визначити предмет експертизи, сформулювати питання експерту та підготувати відповідні об’єкти, які мають бути направлені в розпорядження експерта.

Аналіз матеріалів слідчої і судової практики та спеціальної літератури дає змогу запропонувати такий типовий перелік судових експертиз, призначення яких допоможе полегшити вирішення завдань розслідування злочину, передбаченого ст. 246 КК України.

Найбільш розповсюдженим під час розслідування таких злочинів є проведення **трасологічних експертиз**, більшість об’єктів експертного дослідження яких представлена спилами із пнів, слідами взуття, слідами транспортних засобів, знарядь та інструментів тощо.

**Експертиза слідів знарядь та інструментів.** Основним завданням, яке може бути вирішене цією експертизою, є встановлення виду (характерних особливостей) або конкретного знаряддя, інструмента за слідами його дії, що було використано під час незаконної порубки лісу. Так, наприклад, за слідами розрубу на стовбурах (гілках) дерев можна встановити форму, розмірні характеристики та індивідуальні особливості леза сокири, а інколи – ідентифікувати конкретну сокиру. За слідами надпилу можна встановити ширину розводки ручної пили чи ланцюга бензопили тощо.

Як об’єкти дослідження в розпорядження експерта мають бути представлені фрагменти стовбурів та гілок дерев зі слідами знарядь та інструментів, а також самі знаряддя та інструменти, вилучені в осіб, чия причетність до вчинення злочину перевіряється[96]. Це можуть бути сокири, ручні пили, бензопили, ланцюги до бензопил тощо.

[96] Пилипенко О. М. Використання сучасних можливостей судових експертиз на початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу.

На вирішення такої експертизи можуть бути поставлені питання: яким способом розділено стовбур (гілку) дерева (шляхом розрізування, розрубування, розпилювання тощо; одним чи декількома знаряддями було вчинено розділення стовбуру (гілки) дерева; знаряддям якого виду вчинено розділення стовбуру (гілки) дерева; які індивідуальні особливості має робоча частина знаряддя, використаного при розділенні стовбуру (гілки) дерева; чи не залишено сліди надрубу (розрубу) стовбуру (гілок) дерева, вилучені з різних місць подій, одним і тим самим знаряддям; чи даним знаряддям (інструментом) було вчинено надруб (розруб), або зрубано дерево, спиляно гілку тощо).

**Трасологічна експертиза слідів взуття** – надає можливість отримати інформацію діагностичного, ситуаційного та ідентифікаційного характеру. Зокрема, встановити кількість співучасників злочину, їх приблизний середньостатистичний зріст, інколи – модель та індивідуальні особливості взуття, у яке були взуті особи, що вчинили злочин. У разі вилучення чітких слідів взуття можливе встановлення конкретних одиниць взуття, якими вони залишені.

При призначенні цієї експертизи в розпорядження експерта мають бути представлені: дані протоколу огляду місця події з описом місця виявлення доріжок слідів взуття, розмірних

*Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2016. № 4(76). С. 234.

характеристик окремих елементів, загальних та окремих ознак взуття у слідах правої та лівої ніг; масштабні фотознімки слідів взуття; гіпсові зліпки, або 3D - моделі[97], з зафіксованими в них слідами взуття тощо, а також взуття, вилучене в осіб, чия причетність до вчинення злочину перевіряється.

Типовими питаннями, що ставляться перед експертом при призначенні трасологічної експертизи слідів взуття, є: взуттям якого виду залишені дані сліди і які його характеристики й особливі ознаки (розмір, ступінь та характер зношування тощо); який механізм утворення слідів взуття; які особливості ходи людини відбились у «доріжці слідів»; який орієнтовно зріст людини, котра залишила сліди; чи залишені сліди взуття, виявлені в різних місцях, одним і тим самим взуттям; чи залишені сліди взуттям, вилученим у певної особи.

**Трасологічна експертиза слідів транспортних засобів.** Основними завданнями трасологічної експертизи слідів транспортних засобів у кримінальних провадженнях про злочини, передбачені ст. 246 КК України, є: ідентифікація (ототожнення) конкретної одиниці транспортного засобу за залишеними ним слідами;

[97] Перспективним способом фіксації об'ємних слідів взуття та транспортних засобів видається 3D – сканування. Див.: Коваленко А. В. Фіксація та дослідження об'ємних слідів взуття з використанням технологій 3D-сканування. *Криміналістика і судова експертиза.* Вип. 67. С. 465-472.

установлення властивостей та стану автотранспортного засобу (його частин); установлення механізму утворення слідів, механізму взаємодії транспортного засобу з іншими об’єктами тощо.

Під час огляду місця події за фактами незаконної порубки лісу найчастіше можуть бути виявлені об’ємні або поверхневі сліди шин транспортних засобів. З огляду на це, типовими питаннями, що ставляться перед експертом при призначенні трасологічної експертизи слідів транспортних засобів, є такі: яким видом (типом, моделлю) транспортного засобу залишені сліди; чи залишені сліди конкретним транспортним засобом; яким колесом транспортного засобу залишені сліди (правим, лівим, переднім, заднім); якою моделлю шини залишені сліди та на яких транспортних засобах можуть бути встановлені шини даної моделі.

**Експертиза слідів ніг (лап) та зубів тварин**. Під час незаконної порубки лісу переміщення стовбурів або сортиментів до місць завантаження на транспортний засіб, залежно від рельєфу місцевості, природних умов, об’єму стовбуру тощо, може здійснюватися кіньми. У таких випадках на місці події можуть бути виявлені та вилучені сліди ніг (підков) коней.

Типовими питаннями, які можуть бути поставлені на вирішення такої експертизи у кримінальних провадженнях про злочини, передбачені ст. 246 КК України, є такі: чи не залишені сліди підков коня, вилучені з місця події, підковами представленими на

дослідження; чи не залишені сліди, виявлені в різних місцях, ногами (підковами) одного й того самого коня.

Як порівняльні матеріали в розпорядження експерта надаються експериментальні зліпки слідів ніг (підков) коней, що ідентифікується (якщо слід, вилучений з місця події об'ємний), або відбитки ніг (підков) (якщо слід поверхневий).

На експертизу направляються також фотознімки та/або зліпки слідів ніг (підков), виявлених на місці події. Якщо сліди залишені ногами підкованого коня, то після виготовлення порівняльних зліпків підкови необхідно зняти і також направити експерту[98].

**Експертиза цілого за частинами** – надає можливість встановити за фрагментами зрізів з пнів та фрагментами зрізів нижніх частин стовбурів зрубаних дерев той факт, що до розділення вони складали єдине ціле. При тому перед експертом необхідно поставити наступне питання: чи становили раніше єдине ціле фрагмент пенька та фрагмент нижньої частини стовбура дерева.

Досить часто на місці події можуть бути виявлені зуби чи їх фрагменти, які відділилися від ручної пили чи від ланцюга

[98] Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text. (дата звернення 15.05.2023).

бензопили. У такому випадку перед експертом слід поставити питання: чи не складали раніше єдине ціле зуб від ланцюга пили, вилучений з місця події і ланцюг, встановлений на пилі, що була вилучена у підозрюваного.

У разі якщо на місці незаконної порубки лісу виявлено частини, які відокремилися від транспортного засобу, перед експертом можуть бути поставлені наступні питання: на який вид транспортного засобу міг бути встановлений (розсіювач, фрагмент вказівника повороту тощо), уламки якого надані для дослідження; чи є вилучений з місця події предмет (його фрагмент), фрагменти лакофарбового покриття тощо частиною наданого для дослідження транспортного засобу.

**Дактилоскопічна експертиза** – надає можливість ідентифікувати осіб, чия причетність до злочину перевіряється, за слідами рук, які можуть бути вилученими зі знарядь злочину (бензопил, ручних пил, руків'їв сокир, дверцятах та важелях транспортних засобів тощо), а також інших предметів, виявлених на місці незаконної порубки лісу.

У розпорядження експерта при її призначенні можуть бути представлені як дактилоскопічні плівки з відкопійованими на них слідами папілярних візерунків, так і самі предмети, вилучені в ході огляду місця події.

Типовими питаннями, що ставляться перед експертом при призначенні дактилоскопічної експертизи, є такі: чи є на представленому об’єкті (бензопилі, ручній пилці, сокирі тощо) сліди папілярних візерунків; якщо так, то чи придатні вони для ідентифікації особи; чи не залишені дані сліди (перераховуються ПІБ осіб, чиї дактилокарти представлені у розпорядження експерта).

**Технічна експертиза документів** – надає можливість встановлення способу виготовлення документів (лісорубні квитки; дозвільні декларації на кількість зрубаної, вивезеної лісопродукції; транспортні накладні; маршрутні листи; документи на зберігання та подальшу легалізацію незаконно добутої деревини); встановлення факту внесення змін до первинного змісту документів; дослідження відбитків печаток і штампів; дослідження підписів на предмет технічної підготовки щодо їх підроблення тощо.

У разі встановлення ймовірних виконавців рукописних текстів або підписів може призначатися ідентифікаційна **почеркознавча експертиза**. У такому випадку, окрім спірних рукописів (підписів), у розпорядження експерта мають бути надані вільні, умовно-вільні й експериментальні зразки їх почерку (підписів).

**Судово-біологічна експертиза** – надає можливість встановити причинно-наслідкові зв’язки між об’єктом і подією злочину; механізм впливу одного об’єкта на інший, їх взаємодії; просторове розміщення об’єкта; цільове призначення об’єкта; локалізація на

предметі-носії тощо. Крім того, судово-біологічна експертиза дозволяє вирішити ряд ситуаційних завдань: з'ясування механізму контактної взаємодії біологічних об'єктів за слідами, що є на них; встановлення елементів механізму події; реконструкція динаміки та загальної картини події за біологічними складовими. Висновком судово-біологічної експертизи також може бути встановлено життєздатність дерев, що росли на певній ділянці (на місці незаконної порубки), на момент їх вирубки.

Іноді може призначатися комплексна біологічна експертиза та експертиза встановлення цілого за частинами.

Об'єктами судово-біологічної експертизи, при її призначенні у провадженнях за фактами незаконної порубки лісу, можуть бути зрізи стовбурів, тирса, стружка, гілля, листя, фрагменти кори дерев, вилучені з місця події та у осіб, які перевіряються на причетність до даного виду злочинів.

Типовими питаннями, які слід поставити перед експертом при призначенні судово-біологічної експертизи є: чи не мають об'єкти, представлені на дослідження, спільної родової (групової) належності; чи становили фрагмент пенька та фрагмент нижньої частини стовбуру дерева єдине ціле.

**Судово-ботанічна експертиза** є різновидом біологічних експертиз. За її допомогою можливо визначити: стан об'єкта (дерев, чагарників); механізм відокремлення частини ботанічного об'єкта

від цілого; наявність та причини пошкодження ботанічного об’єкта; час вчинення конкретних дій за специфічними змінами ботанічних об’єктів – речових доказів відповідно до біологічних закономірностей[99].

Об’єктами судово-ботанічної експертизи виступають: рослини та їх частини (деревина, кора, волокна, насіння), а також тирса й стружка.

Питаннями, які вирішуються судово-ботанічною експертизою при її призначенні у провадженнях за фактами незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу є: до яких порід дерев належать надані на дослідження зразки; якими є природні райони зростання даного дерева; чи зростало дане дерево на певній ділянці місцевості (на місці незаконної порубки); у якому році (у якому сезоні) зрубано дерево; на скільки років пізніше чи раніше була зрубана одна група дерев порівняно з іншою, зразки яких надано на експертизу; чи є на представлених на дослідження об’єктах джерела шкідників або хвороб. Якщо так, то яких; чи було дерево на момент порубки сухостійним; чи є на представлених об’єктах-носіях частки рослинного походження; чи мають частки деревини, вилучені з об’єкта-носія (транспортного засобу, пилорами тощо) і вилучені з місця події (зрізи з пнів) загальну родову

[99] Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ : Юрінком Інтер, 2015. С. 410.

(групову) належність; чи є рослинні частки, вилучені з об'єкта-носія, частиною конкретної рослини; чи належать одному виду рослинні частки, виявлені на різних об'єктах.

У спеціальній літературі висловлюються пропозиції щодо призначення у кримінальних провадженнях за фактами незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу **дендрологічної експертизи**[100], в основі якої лежить аналіз інформації, що міститься в річних кільцях (річних шарах) стовбурів дерев (порівняння ознак розвитку і росту дерев, тобто датування річних шарів приросту деревини, вивчення впливу кліматичних та екологічних факторів на приріст деревини, анатомічна структура річних шарів і їхній хімічний склад тощо). Дана експертиза також є різновидом біологічних експертиз і має проводитись фахівцями в галузі біології, ботаніки та дендрології, тобто, за своєю суттю вона є комплексною.

Об'єктами дендрологічної експертизи у кримінальних провадженнях за фактами незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу можуть бути кругові поперечні спили стовбурів спиляних дерев і пнів, клиновидні випили з пнів і спиляних дерев, бурові керни і висічки (за допомогою вікового

[100] Федорко Д. Є. Розслідування незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу в Україні : дис. … доктора філософії 081 Право. Київ, 2022. С. 210, 222, 231.

буру[101] висвердлюються радіальні керни деревини діаметром 4-5 мм) з деревини, вилученої в підозрюваного, та пнів або живих дерев, які залишилися на місці вірогідної незаконної порубки.

Для призначення дендрологічної експертизи цілком достатньо відібрати матеріал з 5-6 колод, вилучених у підозрюваного і з 5-6 пнів, на місці події. Якщо на місці вчинення кримінального правопорушення пні не збереглися, зразки можна відібрати з живих дерев, що ростуть поряд з місцем ймовірної незаконної порубки.

Основними питаннями, що ставляться на вирішення дендрологічною експертизою є: до яких порід дерев належать надані на дослідження зразки; якими є природні райони зростання даного дерева; чи зростало дане дерево на певній ділянці місцевості (на місці незаконної порубки); у якому році (у якому сезоні) зрубано дерево; на скільки років пізніше чи раніше була зрубана одна група дерев порівняно з іншою, зразки яких надано на експертизу; чи було життєздатним дерево на момент порубки; чи становили фрагмент пенька та фрагмент стовбуру дерева єдине ціле.

Як бачимо, частина питань вирішуваних дендрологічною експертизою на сьогодні вирішуються біологічною або ботанічною експертизою. Однак, на наш погляд, дендрологічна експертиза є

[101] Існують стандартні вікові та приростні бури завдовжки 100-800 мм, двох діаметрів 4,3 і 5,15 мм, і двох типів заточування - для звичайної деревини чи твердої/мерзлої деревини, а також спеціальні бури діаметром 10 та 12 мм завдовжки від 300 до 500 мм.

перспективною у встановленні обставин вчинення незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу, насамперед завдяки її комплексному характеру.

**Екологічна експертиза** дає змогу встановити обставини і факти негативного антропогенного впливу на конкретні (локальні) об’єкти навколишнього природного середовища, а саме: визначення впливу незаконної порубки лісу на навколишнє природне середовище в часі й просторі; встановлення обставин, пов’язаних із порушеннями природоохоронного законодавства, а також їх зв’язку з діями (бездіяльністю) спеціально уповноважених осіб у галузі охорони навколишнього природного середовища й природокористування; характеристика сучасного стану території району незаконної порубки лісу; визначення переліку екологічно небезпечних впливів незаконної порубки лісу на навколишнє природне середовище; прогнози змін стану навколишнього природного середовища внаслідок незаконної порубки лісу; визначення еколого-економічних наслідків незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу на навколишнє природне середовище тощо.

При призначенні екологічної експертизи у кримінальних провадженнях за фактами незаконної порубки лісу перед експертами можуть бути поставлені такі питання: який вплив мають результати незаконної порубки лісу на навколишнє природне

середовище в часі й просторі; який екологічний стан має територія району незаконної порубки лісу; чи мають результати незаконної порубки лісу (на конкретній ділянці) екологічно небезпечний вплив на навколишнє природне середовище; якщо так, то який саме; як може вплинути незаконна порубка лісу (на конкретній ділянці) на зміну стану навколишнього природного середовища в майбутньому; які еколого-економічні наслідки мають (можуть мати у майбутньому) результати незаконної порубки лісу (на конкретній ділянці) на навколишнє природне середовище.

Практиці також відомі випадки призначення комплексної **екологічної та лісівничо-дендрологічної судової експертизи.** На вирішення даної експертизи можуть бути поставлені наступні питання: який середній вік зрубаних насаджень; чи підтверджується документально розмір матеріальної шкоди заподіяної природно-заповідному фонду в результаті незаконної рубки дерев в сумі…, встановленої відповідно до розрахунку Державної екологічної інспекції в … області від … року.

У розпорядження експертів у таких випадках мають бути представлені акти перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства про охорону, захист, використання та відтворення лісів; матеріали натурного експертного дослідження

віку дерев по всій площі зрубаної ділянки; Положення про Регіональний ландшафтний парк … тощо[102].

**Земельно-технічна експертиза.** За її допомогою можна вирішити питання, які впливають на кваліфікацію злочину, пов'язаного із незаконною порубкою лісу, а саме: *визначення категорії земель, на яких було здійснено незаконну порубку лісу*; визначення землекористувача земельної ділянки, на якій здійснено незаконну порубку лісу; визначення відповідності фактичного землекористування, а також порушень меж земельних ділянок, відповідно до правовстановлювальних документів на ці земельні ділянки, та вимог нормативно-правових актів тощо.

У розпорядження експертів, при призначенні даної експертизи, мають бути представлені відповідні правовстановлювальні та технічні документи (результати виконання топографо-геодезичних робіт, які проводяться відповідними фахівцями з використанням відповідного обладнання тощо).

При призначенні земельно-технічної експертизи у кримінальних провадженнях за фактами незаконної порубки лісу перед експертом можуть бути вирішені наступні питання: який фактичний порядок користування ділянкою лісу, на якій здійснюється

[102] Ухвала господарського суду Чернівецької області від 08 лютого 2017 р. у справі №926/4465/16. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/64655114. (дата звернення: 15.05.2023)

вирубка; яка конфігурація, проміри та площа ділянки лісу, що перебуває під вирубкою; чи є порушення меж ділянок вирубки лісу відповідно до правовстановлювальних документів та документації на ці земельні ділянки.

**Судово-ґрунтознавча експертиза** – надає можливість виявити нашарування ґрунту на об'єктах-носіях; встановити природу нашарувань; провести порівняльне дослідження нашарувань із порівняльними та контрольними зразками ґрунту з місця незаконної порубки лісу; локалізувати ділянку місцевості[103]. Ця експертиза може призначатися в комплексі із судово-трасологічною з метою встановлення належності ґрунту з місця незаконної порубки дерев до того, що був виявлений на одязі і взутті підозрюваних, колесах і гусеницях транспортних засобів тощо. Для цього під час огляду місця події слід вилучати зразки ґрунту, а в подальшому вживати заходів для вилучення слідів ґрунту із поверхні зазначених предметів, механізмів та інструментів, відношення який до вчиненого злочину перевіряється[104].

При призначенні судово-ґрунтознавчої експертизи перед експертом слід поставити наступні питання: чи є нашарування ґрунту на предметі-носієві (зазначається, на якому саме); чи мають

[103] Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ : Юрінком Інтер, 2015. С. 395.

[104] Пилипенко О. М. Основи методики розслідування незаконної порубки лісу : дис…канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 199 с.

порівнювані об’єкти (нашарування на предметі-носієві та ґрунт з місця події) спільну родову (групову) належність; чи походять дані нашарування (зазначається, які саме) з певної ділянки місцевості.

Наведений перелік судових експертиз є орієнтовним і залежить від обставин конкретного кримінального провадження про злочини, передбачені ст. 246 КК України.

# ПІСЛЯМОВА

Проведене дослідження продемонструвало, що процес досудового розслідування незаконних порубок або перевезення, зберігання, збуту лісу (ст. 246 КК України) є багатоетапним та складним. Початок активної фази збройної агресії російської федерації 24 лютого 2022 року додатково ускладнив роботу працівників органів досудового розслідування щодо документування названих кримінальних правопорушень. У сучасних умовах досудове розслідування діянь, передбачених ст. 246 КК України, супроводжується такими додатковими проблемами:

- складнощі з отриманням фізичного доступу до місць події, які можуть знаходитися на тимчасового окупованих територіях, у зоні бойових дій, на замінованих територіях. На жаль, зазначена проблема не має швидкого й однозначного вирішення. Вважаємо, що огляди подібних місць події мають проводитися виключно після стабілізації безпекової ситуації в подібних місцевостях;

- забезпечення безпеки учасників слідчих (розшукових) дій. Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Це означає, що безпека учасників кримінального провадження завжди матиме вищий пріоритет порівняно з вирішенням завдань кримінального провадження. Особам, які здійснюють доказову діяльність, потрібно

ураховувати небезпеку контакту зі снарядами, які не детонували, та вибуховими пристроями, що були залишені окупантами умисно;

- потреба залучення додаткових учасників до проведення оглядів місця події, а саме необхідність запрошення фахівців підрозділів ДСНС, саперів Збройних Сил України, спеціалістів-вибухотехніків задля організації розмінування території, де необхідно провести огляд місця вчинення незаконної порубки;

- виклики, пов'язані з відновленням роботи правоохоронних органів на деокупованих територіях та в місцевостях, де велися бойові дії. У випадках руйнування чи розграбування окупантами приміщень, де знаходилися органи досудового розслідування, можуть виникнути проблеми організаційного та матеріально-технічного забезпечення діяльності уповноважених осіб. Також можуть виникнути ситуації, коли розслідування незаконних порубок лісу доведеться здійснювати до відновлення роботи органів прокуратури, судової влади, судово-експертних установ, що значно ускладнює завдання слідчих;

- потреба організації взаємодії із представниками Збройних Сил та інших сил оборони України. Так під час проведення слідчих (розшукових) дій у межах досудового розслідування незаконної порубки лісу не виключено виявлення диверсійних груп, трупів загиблих військовослужбовців рф, залишеної воєнної техніки окупантів, зокрема справної, боєприпасів тощо;

- значна частина незаконних порубок здійснюється російськими окупантами, що ускладнює їх встановлення, затримання й притягнення до відповідальності;

- у зв'язку із веденням бойових дій на багатьох територіях нашої держави продовжується вимушене переміщення великих груп населення до більш безпечних регіонів. Через це ускладнюється проведення процесуальних дій за участі свідків, а також володільців, користувачів, розпорядників порубаних лісів, бо такі особи в будь-який момент можуть змінити місце проживання;

- складнощі з призначенням судових експертиз, зокрема в контексті потреби перевезення зразків для порівняльних досліджень до інших місцевостей, де діють судово-експертні установи.

# ДОДАТКИ

Додаток 1

## Розширений бланк протоколу огляду місця події незаконної порубки лісу

## ПРОТОКОЛ ОГЛЯДУ

місця події

Місто (село.) ________________ « ____» _____________ 20___ року

Огляд розпочато о « ____» год. « ____» хв.

Огляд закінчено о « ____» год. « ____» хв.

_______________________________________________________________________

(слідчий, посада, найменування органу, ініціали, прізвище)

на підставі____________________________________________________________

(вказуються відомості про заяву чи повідомлення про подію)

_______________________________________________________________________

у відповідності до ст.ст. 104, 105, 106, 234, 237, 223 КГІК України:

У присутності понятих:

1) ____________________________________________________________________

(прізвище, ім’я, по батькові, дата народження, місце проживання, особистий підпис)

2) ____________________________________________________________________

(прізвище, ім’я, по батькові, дата народження, місце проживання, особистий підпис)

_______________________________________________________________________

Яким, відповідно до ст.ст. 11, 13, 15, 223 КПК України, роз’яснені їхні права і обов’язки.

За участі підозрюваного:_________________________________________________

_______________________________________________________________________

_______________________________________________________________________

___________________________________________________________

(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання, особистий підпис)

Якому, відповідно до чч. 3, 5, 6, 7 ст. 42 КПК України, роз'яснені його права і обов'язки.

За участі захисника:

___________________________________________________________

___________________________________________________________

(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання, особистий підпис)

Якому, відповідно до ст.ст. 46, 47 КПК України, роз'яснені його права і обов'язки.

За участі представника:

___________________________________________________________

___________________________________________________________

(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання, особистий підпис)

Якому, відповідно до ч. 5 ст. 44, ч. 4 ст. 58, ч. 2 ст. 59 КПК України, роз'яснені його права і обов'язки.

За участі спеціаліста:

___________________________________________________________

___________________________________________________________

(прізвище, ім'я, по батькові, особистий підпис)

Якому, відповідно до чч. 4, 5 ст. 71 КПК України, роз'яснені їхні права та обов'язки.

За участі інших учасників:

1) ______________________________________________________

(прізвище, ім'я, по батькові, особистий підпис)

2) ______________________________________________

(прізвище, ім'я, по батькові, особистий підпис)

______________________________________________

Перед початком огляду зазначеним вище особам роз'яснено їхнє право бути присутніми при всіх діях, які проводяться в процесі огляду, робити зауваження, що підлягають занесенню до протоколу. Особам, які беруть участь у проведенні огляду, також роз'яснено вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їхній обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії, а також про застосування технічних засобів фіксації, умови та порядок їх використання:

______________________________________________

______________________________________________

(підписи осіб, які беруть участь у проведенні огляду)

Під час огляду застосовані технічні засоби:

______________________________________________,

______________________________________________

(вказуються застосовування фото-, відеозйомки, інших технічних та спеціальних засобів, їх найменування, технічні параметри)

______________________________________________

Фотоапарат; відеокамера; носії інформації, на які здійснюється запис: ______________________________________________

______________________________________________

Огляд проводився:

______________________________________________

(вказуються погодні умови, освітлення, температура повітря, інші дані, які необхідні)

___

___

___

| | |
|---|---|
| Погодні умови<br>ясно, сонячно, похмуро, туман, вітряно<br>без опадів, мряка, дощ, легкий сніг, снігопад, заметіль<br>температура повітря | |
| Пора доби<br>світла, темна, сутінки | |
| Освітлення<br>міським електроосвітленням (зазначити ліхтарі, що не функціонують), світло вікон будинків, іншими джерелами світла, не освітлюється | |

**Проведеним оглядом встановлено**:

**Об'єктом огляду є місцевість** – область, місто, район, кадастровий номер земельної ділянки/ GPS-координати, площа земельної ділянки, інше

___

___

___

**Підходи** – дорога; назва поруч розташованих населених пунктів, відстань до зазначених населених пунктів; місце під'їзду транспортних засобів (ґрунтовий; кам'яний; пісочний; засаджений рослинами; інше)

___

____________________________________________________________

____________________________________________________________

**Пеньки, частини дерев (стовбури)** :

- порода рослини, кількість______________________________________________

____________________________________________________________

- заміри висоти ________________________________________________

- верхній і нижній діаметри (розраховується як середнє арифметичне, зважаючи на максимальний та мінімальний діаметр з урахуванням кори дерева) -____________________________________________

____________________________________________________________

- ознаки спилювання та звалювання

____________________________________________________________

- стан торцевої частини

____________________________________________________________

- вади деревини ______________________________________________

____________________________________________________________

____________________________________________________________

____________________________________________________________

____________________________________________________________

**Технічні засоби, знаряддя та пристосування** – місце виявлення, номери основних вузлів та агрегатів; у якому стані перебувають засоби: увімкнені або вимкнені двигуни, чи придатні до роботи тощо.

____________________________________________________________

____________________________________________________________

______________________________________________

______________________________________________

**<u>Під час огляду виявлено та вилучено</u>** (вказується що та в якій послідовності виявлено і яким чином вилучено та опечатано):

**1). Зразки торцевих зрізів** (випилюються та вилучаються з торців пнів, стовбурів верхньої та нижньої частини хлистів), **їх маркування** (нанесення на верхню та нижню частини зрізів відповідних орієнтувальних позначень)

______________________________________________

______________________________________________

______________________________________________

**2). Сліди знарядь і засобів учинення злочину:**

– *трелювання* (сліди переміщення дерев, стовбурів від місця звалювання до верхнього складу чи відвантажувального пункту: волоком, у півнавантаженому, півпідвішеному, в підвішеному і навантаженому стані, тощо)

– *розкряжування* (сокирою, ручною пилою, електро- або бензопилою тощо)

______________________________________________

______________________________________________

______________________________________________

**3). Слідів взуття та транспортних засобів:**

______________________________________________

______________________________________________

______________________________________________

**4). Біологічні сліди людини (кров, слина, піт, виділення з носа тощо):**

___________________________________________________________________
___________________________________________________________________
___________________________________________________________________

| | |
|---|---|
| Об'єкти, предмети (фрагменти, речі, фунт, документи, цінності, грошові кошти та інше) | |
| Сліди пальців рук (вказується місце розташування, із зазначенням розмірних характеристик (відстань від того чи іншого об'єкту); поверхня, на якій виявлено та вилучено слід; методи та способи виявлення і вилучення; матеріал, на, який вилучається слід (дактоплівка, липка стрічка, з об'єктом - носієм, та інше); з обов'язковим зазначенням реактивів, порошків та реагентів, за допомогою яких вилучається слідова інформація, вид пензлика (магнітний, флейцевий, та інше); зазначити: тип, вид, форму, розмір та кількість слідів; спосіб пакування та опечатування) | |
| Сліди низу взуття (вказується місце розташування, із зазначенням розмірних характеристик (відстань від того чи іншого об'єкту); поверхня, на якій | |

| | |
|---|---|
| виявлено та вилучено слід; методи та способи виявлення та вилучення; матеріал, на, який вилучається слід (дактоплівка, липка стрічка, з об'єктом - носієм, та інше); з обов'язковим зазначенням реактивів, порошків, реагентів та приладів, за допомогою яких вилучається слідова інформація; зазначити: тип, вид, форму, розмір (загальна довжина, найбільша ширина, найменша ширина) та кількість слідів; схематично відобразити слід та/або слідову доріжку; спосіб пакування та опечатування) | |
| Сліди транспортних засобів (вказується місце розташування, із зазначенням розмірних характеристик бази автомобіля, шин; поверхня, на якій виявлено та вилучено слід; методи та способи виявлення та вилучення; з обов'язковим зазначенням матеріалу, за допомогою якого вилучається слідова інформація; зазначити: тип, вид, форму, розмір та кількість слідів; схематично відобразити у протоколі, вказати спосіб пакування та опечатування) | |
| Сліди речовини бурого кольору (Вказується місце, поверхня, на якій виявлений слід; методи та способи виявлення і вилучення; з | |

| | |
|---|---|
| обов'язковим зазначенням матеріалу за допомогою якого вилучається слідова інформація; зазначити: тип, вид, форму, розмір та кількість слідів; спосіб пакування та опечатування) | |
| Мікрооб'єкти, волокна<br>(вказується місце виявлення та вилучення об'єкту; розмірні характеристики; способи та методи вилучення; кількість слідів; спосіб пакування та опечатування) | |
| Сліди біологічного та запахового походження (епітеліальні клітини, волосся, піт, слина, тощо)<br>(вказується місце, поверхня, на якій виявлений слід; методи та способи виявлення та вилучення; матеріал, па який вилучається слід; зазначити: тип, вид, форму, розмір та кількість слідів; спосіб пакування та опечатування) | |
| Інші сліди: | |

**До протоколу огляду додаються**:

__________________________________________________________________

(план (схематичний чи масштабний): схема місцевості; схема огляду місця події; схема доріжки слідів; схема сліду низу взуття; схема сліду знаряддя зламу; спеціально виготовлені предмети, зліпки об'єктів, інше)

__________________________________________________________________

__________________________________________________________________

__________________________________________________________________

(носії комп'ютерної інформації, пояснення спеціалістів та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу)

______________________________________________________________________

______________________________________________________________________

______________________________________________________________________

**Протокол прочитано, записано**

______________________________________________________________________

(зауваження учасників огляду)

______________________________________________________________________

______________________________________________________________________

**Учасники:**

1. ________________________________/________________________/
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

2. ________________________________/________________________/
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

3. ________________________________/________________________/
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

4. ________________________________/________________________/
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

**Поняті**:

1. ________________________________/________________________/
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис),

2. ________________________________/________________________/
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

**Огляд провів:**__________________________

______________________________________________________________________

(слідчий, посада, найменування, органу, підпис, прізвище, ініціали)

Додаток 2

**Клопотання про арешт тимчасово вилученого вантажного транспортного засобу (зразок)**

**Слідчому судді ________________**
**_________________ суду _______________ області**

**К Л О П О Т А Н Н Я**
**про арешт тимчасово вилученого майна**

Місто (село.)_______________ «__»________20 ___ року

_____________________________________________________________________________,
(слідчий, посада, найменування органу, ініціали, прізвище)
розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № ___________ від «__» _______20__ року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України,

**В С Т А Н О В И В:**

У провадженні _______________________________________________ знаходяться матеріали досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № ___________ від «__» _______20__ року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України.

У ході досудового розслідування встановлено, що __ _______20__ року у м. _________ _________ району _________ області на території ____________________________ лісового масиву, що належить до

лісництва ____________________, невстановлені особи незаконно зрізали ___ дерев(а) породи ______.

Під час огляду складських приміщень лісництва __________________ за адресою: ______________________ (протокол від «__» ______20__ року) було виявлено і вилучено вантажний транспортний засіб марки _________, модель _______, держномер ______, ідентифікаційний номер транспортного засобу ____________, який належить Петрову Івану Івановичу, та було передано для зберігання на спеціальний майданчик за адресою: _____________.

«__» ______20__ року винесено постанову про визнання вилученого вантажного транспортного засобу марки _________, модель _______, держномер ______, ідентифікаційний номер транспортного засобу ____________, як речовий доказ.

Згідно з ч. 1. ст. 98 КПК України, речовими доказами є матеріальні об’єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, котрі встановлюються під час кримінального провадження, у тому числі предмети, що були об’єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Згідно з ч. 1 ст. 167 КПК України, тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення, або його спеціальної конфіскації в порядку, встановленому законом.

Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 170 КПК України, арешт майна допускається з метою забезпечення збереження речових доказів. Згідно з ч. 3 ст. 170 КПК України, арешт накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав

вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у статті 98 КПК України.

Сукупність обставин, встановлених у ході досудового розслідування, дає достатньо підстав вважати, що зазначене майно є матеріальним об'єктом, щодо якого є достатні підстави вважати, що він зберіг на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Таким чином, вказане майно відповідає критеріям, зазначеним у статті 98 КПК України, та має доказове значення для кримінального провадження.

З метою забезпечення збереження речових доказів виникає необхідність у накладенні арешту на вищевказане майно.

Відповідно до вимог ч. 7 ст. 237 КПК України, вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Згідно з ч. 1 ст. 170 КПК України, арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення.

З метою забезпечення збереження речових доказів є необхідність у накладенні арешту на вищевказане майно.

Керуючись ст.ст. 40, 98-100, 131-132, 167, 168, 170, 171 КПК України,

**ПРОШУ:**

Задовольнити клопотання та накласти арешт на тимчасово вилучене майно з метою забезпечення збереження від приховування, псування, пошкодження, знищення та відчуження, а саме на речовий доказ вантажний транспортний засіб марки __________, модель _______, держномер ______, ідентифікаційний

номер транспортного засобу _______________, який належить _______________________________________________________________________.

**Додатки:**

1. Копія витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань № ________________ від «__» ______20__ року;
2. Копії матеріалів, якими обґрунтовується клопотання.

**Слідчий _______________**
**ГУНП в ___________________________ області**
**________________________поліції /підпис/ Ім'я ПРІЗВИЩЕ**

**«ПОГОДЖЕНО»**
**Процесуальний керівник у кримінальному провадженні -**
**Прокурор ______________**
**прокуратури /підпис/ Ім'я ПРІЗВИЩЕ**

«__» ______20__ року

Додаток 3

**ТИПОВИЙ ПЛАН ДОПИТУ**

у кримінальному провадженні за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України

| № | Категорія допитуваної особи | Обставини, що підлягають встановленню | Тактичні прийоми[105] |
|---|---|---|---|
| 1. | Свідки - працівники лісового господарства | - посада та тривалість роботи працівника на цій посаді;<br>- обсяг його функціональних обов'язків;<br>- яку ділянку лісгоспу він обслуговує;<br>- графік роботи;<br>- звідки отримує інформацію про випадки незаконного порубки лісу;<br>- ким, коли та за яких обставин була | *Безконфліктна ситуація:*<br>- «суміжність»;<br>- «подібність»;<br>- «контрастність»;<br>- «роз'єднання |

[105] Наведено тактичні прийоми в залежності від слідчої ситуації, характеристика яких міститься в відповідному розділі порадника, присвяченому особливостям проведення допиту у кримінальних провадженнях про злочин, передбачений статтею 246 КК України.

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | виявлена незаконна порубка лісу;<br><br>- хто з представників лісгоспу є відповідальним за дану ділянку лісу, інформація про його особу та характеристика;<br><br>- хто відповідає за охорону в лісгоспі та як часто здійснюється контроль території;<br><br>- коли представники лісгоспу востаннє були на даній ділянці та яким є її стан;<br><br>- чи видавалися на лісові ділянки, або на інші суміжні території дозвільні документи;<br><br>- ким ці документи були видані, кому, коли, на якій підставі та з якою метою, обсяг та породи дерев | (дизасоціація)»;<br><br>- «перифраза»;<br><br>- «наочність»<br><br>*Конфліктна ситуація з нестрогим суперництвом:*<br><br>- «бесіда»;<br><br>-«налаштування»;<br><br>- створення «не-заповненості»;<br><br>- «припинення брехні»;<br><br>- «вичікування». |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | для рубки, термін дії документів;<br><br>- загальний об'єм незаконної порубки із описом породного складу, кількістю і діаметрами деньків, а також сумою;<br><br>збитків з посиланнями на методики і такси;<br><br>- орієнтовний час проведення порубки;<br><br>- місцезнаходження пилорам, деревообробних комбінатів та інших підприємств, що розташовані поряд, та які можуть придбати незаконно добуту деревину;<br><br>- хто міг вчинити порубку дерев;<br><br>- хто раніше притягався до адміністративної відповідальності за | |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | незаконну порубку лісу в районі виявлення ознак злочину;<br><br>- чи мають у своєму розпорядженні місцеві мешканці лісозаготівельну техніку або транспортні засоби, придатні для перевезення деревини;<br><br>- коли і ким було прокладено дорогу до місця незаконної порубки, її габарити;<br><br>- через які населені пункти вивозилася або могла вивозитися незаконно добута деревина. | |

| | | | |
|---|---|---|---|
| 2. | Свідки - працівники правоохоронних органів | - які заходи з виявлення ознак злочину проводились, хто брав участь у їх проведенні;<br><br>- у якій послідовності, де та коли проводились заходи;<br><br>- обставини виявлення незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу;<br><br>- джерела надходження інформації про злочин; де та за яких обставин були затримані підозрювані особи;<br><br>- як характеризувались дії затриманих осіб;<br><br>- як здійснювалося затримання, обшук підозрюваного, що | *Безконфліктна ситуація:*<br><br>- *«суміжність»;*<br><br>- *«подібність»;*<br><br>- *«контрастність»*<br><br>- *«роз'єднання (дизасоціація)»;*<br><br>- *«перифраза»;*<br><br>- *«наочність»* |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | було знайдено, де, у якій кількості;<br><br>- які пояснення надавали затримані особи щодо предметів та документів, які були в них вилучені;<br><br>- які скарги, зауваження, претензії, заперечення надходили під час проведення заходів із виявлення злочину та затримання осіб;<br><br>- в чому полягала протидія затриманню з боку підозрюваних осіб | |

| | | | |
|---|---|---|---|
| 3. | Свідки - особи, які володіють лісозаготівельною технікою або транспортними засобами придатними для переміщення деревини | - яка лісозаготівельна техніка або транспортні засоби, придатні для перевезення деревини є у володінні або користуванні таких осіб;<br><br>- чи проводили вони порубки лісу у період часу, коли було вчинено злочин;<br><br>- чи звертався до них хтось із проханням передачі в оренду чи купівлі лісозаготівельної техніки або транспортних засобів напередодні чи під час вчинення незаконної порубки лісу;<br><br>- чи знають вони цих осіб, як вони виглядають та чи мають особливі прикмети, яку інформацію про себе | *Безконфліктна ситуація:*<br><br>- «суміжність»;<br><br>- «подібність»;<br><br>-«контрастність»;<br><br>- «роз’єднання (дизасоціація)»;<br><br>- «перифраза»;<br><br>- «наочність»<br><br>*Конфліктна ситуація з нестрогим суперництвом:*<br><br>- «бесіда»;<br><br>- «нала-штування»;<br><br>- створення «неза-повненості»;<br><br>- «припинення брехні»;<br><br>- «вичікування». |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | та свою діяльність повідомляли, чи надавали документи на порубку лісу | |
| 4. | Свідки - водії затриманих транспортних засобів із деревиною сумнівного походження | - кому належить деревина;<br>- якщо водій перевозить деревину на чиєсь прохання, то як виглядала особа, яка звернулася з проханням перевезти деревину (прикмети зовнішності, ознаки голосу, одягу, особливості поведінки), та чи зможе він її впізнати;<br>- місце завантаження транспортного засобу деревиною;<br>- особи, які здійснювали завантаження деревини (їх кількість, зовнішність, прикмети); | *Безконфліктна ситуація:*<br>- «суміжність»;<br>- «подібність»;<br>- «контрастність»;<br>- «роз'єднання (дизасоціація)»;<br>- «перифраза»;<br>- «наочність»<br><br>*Конфліктна ситуація з нестрогим суперництвом:*<br>- «бесіда»;<br>- «налаштування»; |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | - які технічні засоби використовувалися при завантаженні;<br>- місце, куди слід перевезти деревину та чи наявні у нього супровідні документи на вантаж;<br>- чи бачив він документи, що підтверджують законність порубки лісу;<br>- чи розрахувалися з ним за його роботу;<br>- у який спосіб планувалося здійснити оплату | - створення «незаповненості»;<br>- «припинення брехні»;<br>- «вичікування». |
| 5. | Свідки - особи, які виявили злочинців на місці незаконної порубки лісу | - коли та з якою метою вони знаходились на місці незаконної порубки лісу;<br>- чи були інші свідки злочину; | *Безконфліктна ситуація:*<br>- «суміжність»;<br>- «подібність»;<br>- «контрастність»;<br>- «роз’єднання (дизасоціація)»; |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | - детальний опис обстановки незаконної порубки;<br><br>- детальний опис осіб, які знаходилися на ділянці (їх кількість, зовнішність, прикмети, одяг, характеристика рухової активності – кульгавість, відмінні або слабкі навички з валки лісу тощо) та можливість їх впізнання;<br><br>- опис ролі кожного зі злочинців, які дії вони вчиняли та у якому порядку; якими інструментами користувалися;<br><br>- яка техніка знаходилася на місці порубки лісу, її реєстраційні знаки та інші індивідуальні особливості;<br><br>- чи чув свідок розмови злочинців; | - «перифраза»;<br><br>- «наочність»<br><br>*Конфліктна ситуація з нестрогим суперництвом:*<br><br>- «бесіда»;<br><br>- «налаштування»;<br><br>- створення «незаповненості»;<br><br>- «припинення брехні»;<br><br>- «вичікування». |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | - як довго слідкував за порубкою та який характер мало спостереження – постійне чи уривчасте;<br><br>- чи бачили його особи, які здійснювали незаконну порубку лісу, якщо так, то якою була їх реакція на сторонніх та чим пояснили вони свої дії;<br><br>- чи маскували сліди порубки;<br><br>- кому і коли свідок повідомив про виявлення незаконної порубки лісу;<br><br>- чи відомі йому інші випадки незаконної порубки лісу. | |

| | | | |
|---|---|---|---|
| 6. | Підозрю-вані | - коли у особи виник умисел на незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу;<br><br>- з якою метою вона планувала здійснити порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу;<br><br>- чи розуміла особа, що заподіює шкоду;<br><br>- у чому полягала підготовка до вчинення незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу;<br><br>- чи мала особа будь-які дозвільні документи на проведення рубки, перевезення, зберігання, збуту лісу; | *Безконфліктна ситуація:*<br><br>- «суміжність»;<br><br>- «подібність»;<br><br>- «контраст-ність»;<br><br>- «роз'єднання (дизасоціація)»;<br><br>- «перифраза»;<br><br>- «наочність»<br><br>*Конфліктна ситуація з нестрогим суперництвом:*<br><br>- «бесіда»;<br><br>- «налашту-вання»;<br><br>- створення «неза-повненості»;<br><br>- «припинення брехні»;<br><br>- «вичікування». |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | - хто знає про підготовку та вчинення нею злочину;<br><br>- місце проведення незаконної порубки, зберігання, збуту лісу;<br><br>- які знаряддя і засоби застосовувалися для вчинення злочину;<br><br>- чи має особа навички валки лісових насаджень;<br><br>- які породи лісових насаджень вона вирубала та в якій кількості;<br><br>- чи здійснювала особа незаконні порубки, перевезення, зберігання, збут лісу раніше;<br><br>- якщо підозрюваним є особа, яка здійснювала | *Конфліктна ситуація з суворим суперництвом:*<br><br>- «допущення легенди»;<br><br>- «виклик (логічна «дуель»)»;<br><br>- «раптовість»;<br><br>- «форсований темп» – обрання слідчим високого темпу допиту з метою взяти ініціативу в свої руки, випередити хід думок допитуваного, не дати можливості для роздумів і вивертів;<br><br>- «уповільнений темп» |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | незаконне перевезення лісу, то як давно й у кого вона працює водієм лісовозу (іншого транспортного засобу, на якому здійснювалося вивезення незаконно добутої деревини);<br><br>- кому належить цей транспортний засіб;<br><br>- як часто йому доводилося здійснювати вивезення деревини з лісового масиву;<br><br>- чи відома йому процедура початку розробки ділянки в лісовому масиві;<br><br>- чи відомі йому види рубок (суцільна, вибіркова, прохідна рубки) і процедура початку розробки ділянок;<br><br>- чи знайомий він з переліком і змістом документів, необ- | |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | хідних для вивезення деревини;<br><br>- чи детально особа вивчила ті документи, які надавав замовник вивезення, і які саме це були документи, їх зміст;<br><br>- чи відомо особі, до якого кварталу, літери, виділу та лісництва відноситься ділянка лісового масиву, на якій завантажували і звідки вивозили деревину;<br><br>- чи знайомий він з кимось із співробітників цього лісництва;<br><br>- яким чином здійснювалося навантаження деревини в лісі тощо;<br><br>- яким чином розпорядилася незаконно добутою деревиною | |

Додаток 4

## Постанова про призначення судової трасологічної експертизи зрізів стовбурів та пнів дерев для встановлення цілого за частинами (зразок)

**ПОСТАНОВА**
**про призначення судової трасологічної експертизи**

Місто (село.)________________ «__»_______20 __ року

______________________________________________________________________________,
(слідчий, посада, найменування органу, ініціали, прізвище)

розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № __________ від «__» _______20__ року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України,

**ВСТАНОВИВ:**

У провадженні ___________________________________________ знаходяться матеріали досудового розслідування внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № __________ від «__» _______20__ року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України.

У ході досудового розслідування встановлено що __ _______20__ року у м. ________ ________ району _________ області на території ___________________________ лісового масиву, що належить до

лісництва ____________________, невстановлені особи незаконно зрізали ___ дерев(а) породи _____.

Під час огляду місця події у м. _______ _______ району ________ області на території ___________________ лісового масиву, що належить до лісництва ___________________ (протокол від «_» ______20__ року), було виготовлено та вилучено ___ зрізів, а саме: зріз пня шийки кореня дерева породи ________ діаметром __ на __ см, зріз пня шийки кореня дерева породи ________ діаметром __ на __ см, зріз нижньої частини дерева породи ________ діаметром __ на __ см, які було упаковано до ___ поліетиленових мішків та опечатано.

Крім того, __ ______20__ року під час проведення обшуку складських приміщень за адресою: ______________________ на підставі ухвали слідчого судді ______________ суду від «_» ______20__ року № ____________ було виявлено та вилучено ___ зрізані(их) стовбури(ів) сироростучих дерев породи _______. З вилучених стовбурів було виготовлено ___ зрізів із нижніх (комлевих) частин, а саме: зріз нижньої частини дерева породи ________ діаметром __ на __ см, зріз нижньої частини дерева породи ________ діаметром __ на __ см, зріз нижньої частини дерева породи ________ діаметром __ на __ см, які було упаковано до ___ поліетиленових мішків та опечатано.

Враховуючи, що для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, та керуючись ст.ст. 110, 242, 243 КПК України,

**ПОСТАНОВИВ:**

1. Призначити у даному кримінальному провадженні судову трасологічну експертизу, до проведення якої залучити експертів ____________________________________________.

2. На вирішення експерта поставити такі питання:

а). Чи складали до розділення єдине ціле ___ зрізи(ів) пнів із дерева породи _______ виготовлені під час огляду місця події у м. _______

________ району _________ області на території ____________________ лісового масиву, що належить до лісництва ___________________, та ___ зрізи(ів) стовбурів дерев, що були виготовлені під час проведення обшуку складських приміщень за адресою: ______________________?

3. Для дослідження експерту надати: ___ зрізи(ів) пнів з дерева породи _______, виготовлені під час огляду місця події у м. ___________________ району _________ області на території ____________________ лісового масиву, що належить до лісництва ___________________, та ___ зрізи(ів) стовбурів дерев, що були виготовлені під час проведення обшуку складських приміщень за адресою: ______________________.

4. Для ознайомлення експерту надати протокол огляду місця події від «__» ______20__ року та протокол обшуку від «__» ______20__ року.

5. Копію постанови направити керівнику експертної установи ______________.

**Слідчий ______________**
**ГУНП в _____________________ області**
**__________поліції /підпис/ Ім'я ПРІЗВИЩЕ**

«__» ______20__ року

Додаток 5

**Постанова про призначення судової трасологічної експертизи слідів ходової частини транспортного засобу (зразок)**

**ПОСТАНОВА**
**про призначення судової трасологічної експертизи**

Місто (село.)______________ «__»_______20 ___ року

________________________________________________________________________,

(слідчий, посада, найменування органу, ініціали, прізвище)

розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № __________ від «_» _______20__ року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України,

**ВСТАНОВИВ:**

У провадженні ____________________________________________ знаходяться матеріали досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № __________ від «_» _______20__ року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України.

У ході досудового розслідування встановлено, що __ _______20__ року у м. ________ ________ району _________ області на території __________________________ лісового масиву, що належить до лісництва _____________________, невстановлені особи незаконно зрізали ____ дерев(а) породи _____________.

Під час огляду місця події в м. ________ ________ району _________ області на території ____________________ лісового масиву, що належить до лісництва ___________________ (протокол від «__» ______20__ року), було виявлено, вилучено шляхом виготовлення гіпсового зліпка та упаковано у поліетиленовий пакет слід протектора шини.

Крім того, __ ______20__ року під час проведення обшуку складських приміщень за адресою: ______________________ на підставі ухвали слідчого судді ______________ суду від «__» ______20__ року № ____________ було виявлено і вилучено вантажний транспортний засіб марки _________, модель ______, держномер ______, ідентифікаційний номер транспортного засобу ___________, який було передано для зберігання на спеціальний майданчик за адресою: _____________.

Враховуючи, що для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, та керуючись ст.ст. 110, 242, 243 КПК України,

**ПОСТАНОВИВ:**

1. Призначити у даному кримінальному провадженні судову трасологічну експертизу, до проведення якої залучити експертів _________________________________________________________________.

2. На вирішення експерта поставити такі питання:

а). Чи придатний для ідентифікації слід протектора шини транспортного засобу, вилучений під час проведення огляду місця події?

б). Якщо так, то чи був даний слід залишений шинами вантажного транспортного засобу марки _________, модель ________, держномер ______, ідентифікаційний номер ____________, що був вилучений під час проведення обшуку за адресою: ___________?

3. Для дослідження експерту надати: гіпсовий зліпок сліду протектора шини, виготовлений під час проведення огляду місця події у м. ________ ________ району _________ області на території ____________________ лісового масиву, що належить до лісництва ____________________.

4. Надати експертам _________________ доступ до вантажного транспортного засобу марки __________, модель _______, держномер ______, ідентифікаційний номер ____________, що був вилучений __ ______20__ року під час проведення обшуку за адресою: ____________ та зберігається на спеціальному майданчику за адресою: _____________.

5. Для ознайомлення експерту надати протокол огляду місця події від «__» ______20__ року та протокол обшуку від «__» ______20__ року.

6. Копію постанови направити керівнику експертної установи ______________.

**Слідчий _______________**
**ГУНП в ________________ області**
**__________ поліції /підпис/ Ім’я ПРІЗВИЩЕ**

«__» ______20__ року

Додаток 6

## Постанова про призначення судової ботанічної експертизи зрізів стовбурів та пнів дерев (зразок)

### ПОСТАНОВА
### про призначення судової ботанічної експертизи

Місто (село.)_______________ «__»_______20 ___ року

_________________________________________________________________________________,

(слідчий, посада, найменування органу, ініціали, прізвище)

розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № __________ від «_» _______20__ року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України,

**ВСТАНОВИВ:**

У провадженні ______________________________________________ знаходяться матеріали досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № __________ від «_» _______20__ року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України.

У ході досудового розслідування встановлено, що __ _______20__ року у м. ________ ________ району _________ області на території ___________________________ лісового масиву, що належить до лісництва ______________________, невстановлені особи незаконно зрізали ____ дерев(а) породи ___________________.

Під час огляду місця події у м. _________ _________ району __________ області на території _______________________ лісового масиву, що належить до лісництва ______________________ (протокол від «__» _______20__ року), було виготовлено та вилучено ____ зрізів, а саме: зріз пня шийки кореня дерева невстановленої породи діаметром __ на __ см, зріз пня шийки кореня дерева невстановленої породи діаметром __ на __ см, зріз нижньої частини дерева невстановленої породи діаметром __ на __ см, які було упаковано до ____ поліетиленових мішків та опечатано.

Крім того, __ _______20__ року під час проведення обшуку складських приміщень за адресою: _________________________ на підставі ухвали слідчого судді _________________ суду від «__» _______20__ року № ______________ було виявлено та вилучено ___ зрізані(их) стовбури(ів) сироростучих дерев невстановленої породи. З вилучених стовбурів було виготовлено ____ зрізів із нижніх (комлевих) частин, а саме: зріз нижньої частини дерева невстановленої породи діаметром __ на __ см, зріз нижньої частини дерева невстановленої породи діаметром __ на __ см, зріз нижньої частини дерева невстановленої породи діаметром __ на __ см, які було упаковано до ____ поліетиленових мішків та опечатано.

Враховуючи, що для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, керуючись ст.ст. 110, 242, 243 КПК України,

**ПОСТАНОВИВ:**

1. Призначити у даному кримінальному провадженні судову ботанічну експертизу, до проведення якої залучити експертів ________________________________________________________________________.

2. На вирішення експерта поставити такі питання:

а). До яких біологічних таксонів (родини, роду, виду тощо) відносяться дерева, з яких було виготовлено направлені на дослідження зрізи?
б). Яким є вік дерев, з яких було виготовлено направлені на дослідження зрізи?

3. Для дослідження експерту надати: ____ зрізи(ів) пнів з дерева невстановленої породи, виготовлені під час огляду місця події у м. _________ _________ району __________ області на території _______________________ лісового масиву, що належить до лісництва ______________________, та ____ зрізи(ів) стовбурів дерев, які були виготовлені під час проведення обшуку складських приміщень за адресою: ______________________________________________________________________.

4. Для ознайомлення експерту надати протокол огляду місця події від «__» _______20__ року та протокол обшуку від «__» _______20__ року.

5. Копію постанови направити керівнику експертної установи ________________.

**Слідчий _________________**
**ГУНП в ___________________ області**
**___________ поліції /підпис/ Ім’я ПРІЗВИЩЕ**

«__» _______20__ року

Додаток 7

**Постанова про призначення судової технічної експертизи документів (зразок)**

**ПОСТАНОВА**
**про призначення судової технічної експертизи документів**

Місто (село.)________________ «___»________20 ___ року

______________________________________________________________________________,
(слідчий, посада, найменування органу, ініціали, прізвище)

розглянувши матеріали досудового розслідування, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № __________ від «__» _______20__ року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України,

**ВСТАНОВИВ:**

У провадженні ______________________________________________ знаходяться матеріали досудового розслідування внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № __________ від «__» _______20__ року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246 КК України.

У ході досудового розслідування встановлено, що __ _______20__ року у м. _________ _________ району __________ області на території ____________________________ лісового масиву, що належить до лісництва _______________________, невстановлені особи незаконно зрізали ____ дерев(а) породи ____________________.

__ ______20__ року під час проведення обшуку складських приміщень за адресою: ______________________ на підставі ухвали слідчого судді _______________ суду від «__» ______20__ року № ____________ було виявлено та вилучено лісорубний квиток серія __ № _____ від «___» ______ 20__ року, виданий ________ Лісництвом ________ області.

Враховуючи, що для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, керуючись ст.ст. 110, 242, 243 КПК України,

**ПОСТАНОВИВ:**

1. Призначити у даному кримінальному провадженні судову технічну експертизу документів, до проведення якої залучити експертів _________________________.
2. На вирішення експерта поставити такі питання:

а). Чи нанесено відтиск круглої печатки з наступним змістом «*ХХХХХХ*ХХХХХХ*» в графі «М.П.» у лісорубному квитку серія __ № _____ від «___» ______ 20__ року, виданому ________ лісництвом ________ області круглою печаткою, зразки якої надані на експертизу як порівняльний матеріал?

3. Для дослідження експерту надати: ___ лісорубний квиток серія __ № _____ від «___» ______ 20__ року, виданий ________ лісництвом ________ області, який поміщено до спеціального пакета ________;
4. Як порівняльний матеріал, надати два аркуші паперу формату А4, на яких нанесено експериментальні відтиски круглої печатки «*ХХХХХХ*ХХХХХХ*» в кількості 20-ти шт. на кожному аркуші, які поміщено до паперового конверту _______.
5. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про судову експертизу», пошкодження або знищення речових доказів тією чи іншою мірою, що необхідні для проведення дослідження згідно методик, дозволити.

6. Копію постанови направити керівнику експертної установи ________________.

**Слідчий ______________________**
**ГУНП в _______________________ області**
**___________ поліції /підпис/ Ім'я ПРІЗВИЩЕ**

«__» _______20__ року

**Навчально-методичне видання**

**Письменський** Євген Олександрович
**Коваленко** Артем Володимирович
**Пилипенко** Олена Миколаївна
**Агаркова** Ольга Ігорівна
**Головкін** Сергій Вікторович
**Коваленко** Володимир Вікторович

# ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ АБО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТУ ЛІСУ

**Практичний порадник**

**За редакцією**
**Володимира КОВАЛЕНКА та Євгена ПИСЬМЕНСЬКОГО**

Технічний редактор *Людмила Комленко*
Комп'ютерне верстання *Люмила Комленко*

Підписано до друку 10.09.2023 р.
Формат 60x84 1/16.
Ум. друк. арк. 11,4. Зам. № 01/10
Наклад 300 прим.

ВИГОТОВЛЮВАЧ
ФОП Голіней О. В.
76000, Україна, м. Івано-Франківськ,
вул. Галицька, 128,
тел.: +38 066 4816 601